

รายงานฉบับสมบูรณ์

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
ของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม

โดย

รองศาสตราจารย์ นาวาอากาศโท ดร.สุมิตร สุวรรณ และคณะ

ธันวาคม 2560

รายงานฉบับสมบูรณ์

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ
โรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม

Mobilization of the Multi-lateral Cooperation to Improve Educational Quality of
Small-Size Schools in Nakhon Pathom Province

คณะผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ นาวาอากาศโท ดร.สุมิตร สุวรรณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทศธริน วรรณเกตุศิริ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทรัตน์ เครืออินทร์

อาจารย์ ดร.วิทัศน์ ฝักเจริญผล

อาจารย์ ดร.กุลธิดา นกุลธรรม

อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ สร้อยศิริ

อาจารย์ สุรารัตน์ ชาวนาฟาง

สังกัด

คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: RDG5940042

ชื่อโครงการ: แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม

ชื่อนักวิจัย: รองศาสตราจารย์ นาวาอากาศโท ดร.สุมิตร สุวรรณ
 อาจารย์ ดร.วิทัศน์ ฝักเจริญผล
 อาจารย์ ดร.กุลธิดา นุกุลธรรม
 อาจารย์ สุธารัตน์ ขาวนาฟาง

E-mail Address: sumit.s@ku.ac.th

ระยะเวลาโครงการ: 12 เดือน

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก 2) ขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน 3) สังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการวิจัย คือ โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดไร่แตงทอง โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โรงเรียนวัดหนองจิก โรงเรียนวัดห้วยผักชี ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสำรวจชุมชน การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า

1. ลักษณะพื้นที่ที่ศึกษาอยู่ในตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีโรงเรียนในระดับประถมศึกษา จำนวน 8 แห่ง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ เครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อม ในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก เกษตรอำเภอกำแพงแสน เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง ผู้นำชุมชนของแต่ละโรงเรียน และอาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. การขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน 1) โครงการที่จัดทำโดยโรงเรียน 10 โครงการ *ด้านวิชาการ* ได้แก่ การจัดแหล่งการเรียนรู้ป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษ การสร้างฐานการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร การพัฒนาทักษะและความรู้ด้านการใช้คอมพิวเตอร์ *ด้านการเกษตร* ได้แก่ การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกพืชเศรษฐกิจ การปลูกเห็ดนางฟ้า เกษตรเพื่ออาหารกลางวัน *ด้านกายภาพ* ได้แก่ การปรับปรุงสนามเด็กเล่น 2) โครงการที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย ได้แก่ การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การถ่ายทอดความรู้โดยนิสิตนักศึกษาจิตอาสา การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ การมาเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริจาคสิ่งของและเงิน

3. แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี 1) *โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย* ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นแกนนำหลักในการสร้างและขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือ โรงเรียนทำหน้าที่จัดการศึกษา ถ่ายทอดความรู้และจัดเตรียมอาคารสถานที่ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ผู้ปกครอง ชุมชนและวัด ร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษา 2) *วิธีดำเนินการของเครือข่าย* ประกอบด้วย การประชุมเพื่อปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวางแผนเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูล การติดต่อประสานงานให้หน่วยงานภายนอกได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วม 3) *การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย* ในเชิงปริมาณ ได้แก่ จำนวนเด็กนักเรียนเพิ่มขึ้น โรงเรียนขนาดเล็กเปลี่ยนเป็นโรงเรียนขนาดกลาง จำนวนครูที่ขอย้ายน้อยลง จำนวนผู้ปกครองและชาวบ้านเข้ามาช่วยโรงเรียนมากขึ้น จำนวนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เข้าร่วม คณะกรรมการประเมินความพึงพอใจจากผู้ปกครอง คณะแทนทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (o-net) เพิ่มสูงขึ้น ในเชิงคุณภาพ ได้แก่ การร่วมมือกันในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดีขึ้น ครูมีทักษะในการสอนดีขึ้น อาคารสถานที่น่าอยู่ขึ้น เด็กนักเรียนแต่งตัวสะอาดขึ้น 4) *การขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน* ประกอบด้วย การนำผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วม มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารสถานศึกษาและครูต้องสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปกครอง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กด้วยกัน และมีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูล

คำสำคัญ การสร้างเครือข่ายพหุภาคี และ โรงเรียนขนาดเล็ก

Mobilization of the Multi-lateral Cooperation to Improve Educational Quality of Small-Size Schools in Nakhon Pathom Province

Abstract

The purposes of this research are 1) to investigate the local context and networks with potential to work together to improve the education quality in small-sized schools 2) to mobilize the multi-lateral cooperation to improve the education quality using projects or activities suiting the context of each school, and 3) to synthesis the guideline to mobilize the multi-lateral cooperation to improve the education quality in small-sized schools suiting the local context for strengthening and continuous. This is a participatory action research. The studied area consists of 4 small-sized schools: Wat-Raitangthong Elementary School, Ban-Orgratung Elementary School, Wat-Nhongjig Elementary School, and Wat-Hauypugchee Elementary School in Tung Look Nok sub-district, Kamphang Saen District, Nakhon Pathom Province. The data was collected by community survey, interview and group meeting, group discussion for knowledge exchange, and field observing with the school administrators, teachers, students, parents, school boards, community leaders, monks, and local government officials. The data was analyzed using content analysis to create the conclusions following the research purposes. As the results, we found that

1. The local context of the studied area: Tumbol Thungluknok, Kamphang Saen District, Nakhon Pathom Province consists of 8 elementary schools. The main occupation are agriculture and livestock. There are many local government offices, private organization, and community leaders who are willing to join the multi-lateral cooperation to improve the learning and teaching in small-sized schools, such as Tunglooknok Subdistrict Administrative Organization, District Agriculture Office, Head Monk of Raitangthong, community leaders of the 4 schools and lecturers from Kasetsart University.

2. Mobilizing the multi-lateral cooperation through developing projects and activities suiting the context of each small-sized school which can be divided by the

project founders: 1) the 10 projects originated by the schools themselves: academic aspect such as organizing the learning resource for English words, organizing learning bases, developing learning resources in agriculture, developing knowledge and skills in using computers, agriculture aspect such as creating organic fertilizer, home-grown vegetables, economic gardening, growing mushroom, agriculture for school lunch, and physical aspect such as playground renovation. 2) projects originated by the network such as the seminar, workshop, volunteer camp, volunteer teacher, learning resources outside of the schools, visiting, knowledge exchange, and donating things and money.

3. The guideline for mobilizing the multi-lateral cooperation consists of 1) Structure and components of the network consists of the university as the main leader in creating and mobilizing the cooperation network, the schools as the education organizer, knowledge transferrer, and hosting, and other organization such as local government, private agencies, parents, community leaders and temple. 2) Procedure of the network consists of meeting, knowledge exchange, goal setting, activities organizing, advertising to the community, and coordinating with the outsider organization to act and participate. 3) Evaluation of the success of the network, in quantitative term, consists of the increasing number of students, the change of small-sized school to middle-sized school, decreasing of transferring-out teachers, the number of parents and local people participating the school events, the number of organizations (both public and private) participating, the evaluation scores from parents and the increasing O-NET score. In qualitative term, it consists of the higher level of cooperation between schools and the community, teachers with better teacher technique, the building is more pleasant, and students with better hygiene. 4) Expanding the Multi-lateral cooperation network for strengthening and sustainability consists of bringing together parents, community, local government, private agency to continually act and participate in the school activities and events, building trust by the school administrators and teachers to the parents, helping between small-sized schools, and to advertise these to the community.

Key words: Multi-lateral cooperation development and small-sized schools

บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

การวิจัย เรื่อง แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาลักษณะพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก 2) ขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน 3) สังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง

วิธีการวิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการวิจัย คือ โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดไร่แตงทอง โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โรงเรียนวัดหนองจิก โรงเรียนวัดห้วยผักชี ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสำรวจชุมชน การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะพื้นที่และเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อม

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีสระน้ำและคลองชลประทานไหลผ่าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ พืชที่ปลูก ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อน อ้อย และไม้ประดับ เช่น กุหลาบ ไม้ผล ได้แก่ ฝรั่ง มะม่วง มะเฟือง สัตว์ที่เลี้ยง ได้แก่ โคเนื้อ สุกร เป็ด และไก่ พื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก มี 23 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 12,950 คน มีโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 8 แห่ง มีโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง

เครือข่ายพหุภาคีที่มีความสนใจและยินดีเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งได้มีการติดต่อประสานชักชวนทั้งบุคคล ชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ เข้าร่วมเป็นเครือข่าย จำนวน 8 กลุ่ม ได้แก่ 1) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก 2) สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน 3) เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง 4) ผู้นำชุมชนโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง 5) ผู้นำชุมชนโรงเรียนวัดหนองจิก 6) ผู้ปกครองโรงเรียนวัดห้วยผักชี 7) ผู้ปกครองโรงเรียนวัดไร่แตงทอง และ 8) อาจารย์โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

2. การพัฒนาโครงการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนขนาดเล็ก

2.1 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะผู้วิจัย ได้ร่วมกันคิดและจัดทำขึ้นสำหรับการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนตามความสนใจหรือบริบทของแต่ละโรงเรียน โดยใช้งบประมาณจากโครงการวิจัย หลังจากนั้นได้มีการติดต่อประสานชักชวนบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่มีศักยภาพ มีความพร้อมและความเต็มใจให้เข้ามาดำเนินการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีโครงการหรือกิจกรรมของทุกโรงเรียนที่จะดำเนินการ รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 โครงการ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) *ด้านวิชาการ* ได้แก่ การจัดแหล่งการเรียนรู้ป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษ การสร้างฐานการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร การพัฒนาทักษะและความรู้ด้านการใช้คอมพิวเตอร์ 2) *ด้านการเกษตร* ได้แก่ การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกพืชเศรษฐกิจ การปลูกเห็ดนางฟ้า เกษตรเพื่ออาหารกลางวัน 3) *ด้านกายภาพ* ได้แก่ การปรับปรุงสนามเด็กเล่น

2.2 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย ซึ่งภาคีเครือข่ายเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาครูและนักเรียนในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การถ่ายทอดความรู้โดยนิสิตนักศึกษาจิตอาสา การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ การมาเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริจาคเงินและสิ่งของ โดยภาคีเครือข่ายที่เข้ามาดำเนินโครงการหรือกิจกรรม ประกอบด้วย 1) *กลุ่มมหาวิทยาลัย* ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 2) *กลุ่มบ้าน วัด โรงเรียน (บวร)* ได้แก่ วัดไร่แตงทอง ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน 3) *กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ* ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน ค่ายสุรสีห์ สำนักพระราชวัง 4) *กลุ่มองค์กรภาคเอกชน* ได้แก่ บริษัทเจียไต๋ สหกรณ์โคนมกำแพงแสน โรงพยาบาลกรุงเทพสนามจันทร์ กลุ่มคอฟฟี่ไอดีไลน์ สโมสรโรตารีกรุงเทพ ชุมชนมรดกขอมเปอร์บ้านโป่ง มูลนิธิเพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

3. การสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี สรุปได้ว่า โรงเรียนและมหาวิทยาลัย ต้องเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โดยมีอาจารย์และนิสิตนักศึกษาจิตอาสาช่วยถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการให้กับเด็กนักเรียน อาจารย์ควรปรับพฤติกรรมจากการสอนมาเป็นพี่เลี้ยงที่คอยแนะนำช่วยเหลือและทำงานร่วมกับครู มีโครงการค่ายอาสา มีงบประมาณสนับสนุนให้จัดโครงการหรือกิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการหรือกิจกรรมทางการเกษตร เนื่องจากมีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและสามารถเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับเด็กนักเรียน นอกจากนี้เด็กนักเรียนและครูยังได้มีโอกาสไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย ส่วนภาคี

เครือข่ายที่ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ถ้าเป็นหน่วยงานภาครัฐ มักจะเป็นโครงการหรือกิจกรรมตามพันธกิจของหน่วยงานนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นภาคเอกชน มักจะเป็นการบริจาคสิ่งของและเงิน เช่นเดียวกับวัดที่ได้บริจาคสิ่งของและเงินสนับสนุนโรงเรียนเป็นประจำ ในขณะที่ผู้ปกครองและชุมชนได้ให้ความร่วมมือโดยช่วยในด้านร่างกาย เช่น การทำแปลงเกษตร การสอนทักษะอาชีพ เป็นต้น ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้ รวมทั้งช่วยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. การค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ต้องใช้การพูดคุยติดต่อชักชวนและใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว
2. แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โรงเรียนและมหาวิทยาลัยต้องเป็นแกนนำหลักในการทำงานร่วมกัน โดยผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะผู้วิจัย ต้องร่วมกันคิดและจัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน
3. อาจารย์มหาวิทยาลัยควรปรับพฤติกรรมจากการสอน (teaching) มาเป็นพี่เลี้ยง (coaching) คอยแนะนำช่วยเหลือการทำงานของครูและโรงเรียน ซึ่งจะทำให้ได้รับประสบการณ์โดยตรงจากการทำงานร่วมกับโรงเรียน
4. มหาวิทยาลัยอาจใช้กลยุทธ์ให้อาจารย์และนิสิตจิตอาสาช่วยถ่ายทอดความรู้ทางด้านวิชาการให้กับเด็กนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการวางรากฐานที่ดีในการสร้างเด็กที่จะเข้าศึกษาต่อไปในอนาคต โดยการวางแผนและจัดทำเป็นโครงการบริการวิชาการ
5. ภาคีเครือข่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชน สามารถจัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โดยให้สอดคล้องและตรงกับความต้องการของแต่ละโรงเรียน
6. ต้องมีการขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ไปยังหน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน ชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน และบุคคลต่าง ๆ โดยการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมให้ต่อเนื่อง และมีการประชาสัมพันธ์ให้ได้รับทราบข้อมูล
7. รัฐบาล ควรสนับสนุนให้องค์กรภาคเอกชน บริษัท และบุคคลต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น โดยการบริจาคสิ่งของและเงินช่วยเหลือโรงเรียน และใช้มาตรการจูงใจโดยการลดหย่อนภาษีเพิ่มขึ้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
บทสรุปผู้บริหาร	ค
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	๘
สารบัญภาพ	๘
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
นิยามศัพท์	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย	7
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย	20
แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมและประชารัฐ	25
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กและการเรียนรู้สู่ประเทศไทย 4.0	29
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	46
ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ	46
กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ในการดำเนินการ	47
การเก็บรวบรวมข้อมูล	48
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	49
การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล	50
บทที่ 4 ผลการวิจัย	52
ตอนที่ 1 ลักษณะพื้นที่และเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อม	52
ตอนที่ 2 การพัฒนาโครงการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนขนาดเล็ก	64
ตอนที่ 3 การสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี	110

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	120
สรุปผลการวิจัย	121
อภิปรายผล	125
ข้อเสนอแนะ	130
เอกสารอ้างอิง	132
ผนวก ก รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม	138
ผนวก ข แบบสัมภาษณ์	142
ผนวก ค แบบสนทนากลุ่ม	145
ผนวก ง แบบสอบถาม	148

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก	2
ตารางที่ 2 สรุปรายชื่อโครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน	65
ตารางที่ 3 สรุปรายชื่อโครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย	66
ตารางที่ 4 แสดงความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูเกี่ยวกับโครงการถ่ายทอดความรู้	107

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวความคิดของการวิจัย	45
ภาพที่ 2 แสดงแผนที่ตั้งของโรงเรียนขนาดเล็ก	48
ภาพที่ 3 แสดงการประชุมชี้แจงกลุ่มเป้าหมาย	52
ภาพที่ 4 แสดงโรงเรียนในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก	55
ภาพที่ 6 แสดงตัวอย่างอาชีพในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก	56
ภาพที่ 6 แสดงแหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก	57
ภาพที่ 7 แสดงบ่อก๊าซและโรงสีข้าว	57
ภาพที่ 8 แสดงอาคารสถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก	59
ภาพที่ 9 แสดงอาคารสถานที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน	59
ภาพที่ 10 แสดงสถานที่วัดไร่แตงทอง	60
ภาพที่ 11 แสดงการพูดคุยกับกลุ่มผู้นำชุมชนโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง	61
ภาพที่ 12 แสดงการพูดคุยกับกลุ่มผู้นำชุมชนโรงเรียนวัดหนองจิก	61
ภาพที่ 13 แสดงการพูดคุยกับกลุ่มผู้ปกครองโรงเรียนวัดห้วยผักชี	62
ภาพที่ 14 แสดงการพูดคุยกับกลุ่มผู้ปกครองโรงเรียนวัดไร่แตงทอง	63
ภาพที่ 15 แสดงการพูดคุยกับอาจารย์อภิเดช ช่างชัย	63
ภาพที่ 16 แสดงการจัดการแหล่งเรียนรู้ป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษ	68
ภาพที่ 17 แสดงการปรับปรุงสนามเด็กเล่น BBL	70
ภาพที่ 18 แสดงการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์	72
ภาพที่ 19 แสดงการทำเกษตรเพื่ออาหารกลางวันโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง	76
ภาพที่ 20 แสดงการถ่ายทอดความรู้โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง	76
ภาพที่ 21 แสดงการทำเกษตรเพื่ออาหารกลางวันโรงเรียนวัดหนองจิก	79
ภาพที่ 22 แสดงฐานการเรียนรู้โรงเรียนวัดหนองจิก	81
ภาพที่ 23 แสดงการวิเคราะห์สภาพดิน	85
ภาพที่ 24 แสดงค่ายอาสาพัฒนาโรงเรียนและพื้นที่ปลูกผัก	85
ภาพที่ 25 แสดงการไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่สหกรณ์โคนม	86
ภาพที่ 26 แสดงการไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	86
ภาพที่ 27 แสดงการถ่ายทอดความรู้โรงเรียนวัดหนองจิก	86
ภาพที่ 28 แสดงการปลูกพืชผักสวนครัว	89
ภาพที่ 29 แสดงการปลูกพืชเศรษฐกิจ	91

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 30 แสดงการปลูกเห็ดนางฟ้า	93
ภาพที่ 31 แสดงการพัฒนาโรงเรียนของค่ายผู้นำ 4 จอบ	96
ภาพที่ 32 แสดงการทำสนามกีฬาโดยสโมสรโรตารี กรุงเทพ	96
ภาพที่ 33 แสดงการถ่ายทอดความรู้โรงเรียนวัดไร่แตงทอง	97
ภาพที่ 34 แสดงการพัฒนาทักษะและความรู้คอมพิวเตอร์	100
ภาพที่ 35 แสดงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร	102
ภาพที่ 36 แสดงการจัดทำสนามเปตอง	105
ภาพที่ 37 แสดงการถ่ายทอดความรู้โรงเรียนวัดห้วยผักชี	105
ภาพที่ 38 แสดงการประชุมสัมมนาเพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินการ ขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี	118

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรงเรียนขนาดเล็ก คือ โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 120 คน ข้อมูลปีการศึกษา 2558 มีจำนวน 15,557 โรงเรียน ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ชนบททุกจังหวัดทั่วประเทศ เนื่องจากในยุคทุนนิยมที่ผู้คนมักหลั่งไหลเข้าสู่สังคมในเมือง ละทิ้งวิถีชนบท ผู้ปกครองที่มีฐานะดีนิยมส่งบุตรหลานไปเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงหรือโรงเรียนขนาดใหญ่ในตัวเมือง โดยมีความเชื่อว่าสภาพของโรงเรียนในตัวเมืองมีความพร้อมในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่บุตรหลาน ในขณะที่เด็กที่เกิดใหม่มีจำนวนน้อยลง แต่โรงเรียนมีจำนวนเท่าเดิม ทำให้กระทรวงศึกษาธิการ ต้องตัดสินใจยุบเลิกไปบ้าง ในส่วนของการจัดสรรงบประมาณและจำนวนครูเป็นไปตามจำนวนนักเรียน ทำให้โรงเรียนประจำท้องถิ่นกลายเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีปัญหาต่าง ๆ มากมายและตกอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ จึงเป็นที่มาของ “โครงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม” ในปีแรกได้พยายามสร้างเครือข่ายระหว่างครู ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ภาคเอกชน และนักวิจัย โดยการจัดประชุมสัมมนาเพื่อให้ตระหนักถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ ของโรงเรียนขนาดเล็กทั้ง 6 โรงเรียน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ (สมิตร สุวรรณ และคณะ, 2559)

1. ครูมีจำนวนน้อยไม่ครบทุกชั้นปีและจบไม่ตรงสาขาวิชาเอก ไม่ใช่คนในพื้นที่ ขาดการประสานงาน และการไปเยี่ยมบ้าน เพราะต้องเดินทางไปกลับบ้านไกลและมีภาระที่ต้องดูแลที่บ้านของตนเอง ในส่วนของครูอัตราจ้าง ได้รับค่าจ้างน้อย เพียงเดือนละ 5,000 บาท เป็นเวลา 10 เดือน เนื่องจากไม่มีงบประมาณ ในขณะที่ครูต้องทำหน้าที่ทุกอย่างเช่นเดียวกับโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดใหญ่

2. เด็กนักเรียนมีจำนวนน้อย มีฐานะค่อนข้างยากจน ไม่มีเงิน ไม่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน อ่านหนังสือไม่ออก ไม่มีกำลังใจ มีปัญหาทางบ้าน ครอบครัวแตกแยก ติดโทรศัพท์ ขาดเรียนบ่อย เพราะต้องไปช่วยผู้ปกครองทำมาหากิน

3. ผู้ปกครองขาดการเอาใจใส่ดูแลเด็ก ตามใจหรือปล่อยปละเลย ไม่มีเวลามาพบปะพูดคุยกับครู ส่วนหนึ่งเพราะมีอคติ ไม่มีความเชื่อมั่นโรงเรียนขนาดเล็กและครู โดยคิดว่าครูอัตราจ้างไม่เก่ง จึงมองข้ามโรงเรียนขนาดเล็กและส่งลูกไปเรียนโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่หรือโรงเรียนเอกชน

4. ชุมชนขาดการมีส่วนร่วม มองว่า การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการผ่านโรงเรียนและครู โรงเรียนจึงหาบุคคลที่จะมาช่วยเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาภาค และมักจะไม่เข้าร่วมประชุม

5. ผู้บริหารมีการโยกย้ายบ่อยทุก 3 ปี เป็นเสมือนสถานที่ฝึกงานแล้วก็ย้ายไปในโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ในขณะที่บางโรงเรียนไม่มีผู้บริหาร ทำให้ครูประจำการต้องมารักษาราชการและมีภาระเพิ่มขึ้น เช่น การประชุม เป็นต้น

6. ขาดงบประมาณ สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน และความสะดวกสบายภายในโรงเรียน เนื่องจากงบประมาณที่รัฐให้มานั้นน้อย โดยจัดสรรตามจำนวนนักเรียน ทำให้ไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการโรงเรียนอย่างมีคุณภาพได้

การดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กในเบื้องต้น โดยการจัดทำแผนปฏิบัติงานของเครือข่ายใน 4 ด้าน ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

เป้าหมายด้านวิชาการ	แนวทาง/วิธีการ
- เด็กนักเรียนอ่านออกเขียนได้ 100%	- ครูเข้ารับการสัมมนาเทคนิคการสอนวิชาภาษาไทย - รวมนักเรียนและหมุนเวียนผู้สอน - จัดหาชุดวิชาภาษาไทยมาใช้ - มีกิจกรรมเสริมบทเรียนให้ทดลองใช้
- เด็กนักเรียนเก่งวิชาภาษาอังกฤษ	- ท่องศัพท์ - จัดทำหนังสือและรูปภาพคำศัพท์ต่างๆ - มีวิทยากรจิตอาสามาช่วยสอน
- ครูที่จบตรงวิชาเอกมีความรู้ความสามารถในการสอนได้	- ครูที่จบไม่ตรงวิชาเอกเข้ารับการอบรมวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ - จัดหาแบบฝึกสำเร็จรูป
- เด็กได้รับการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์	- จัดค่ายวิทยาศาสตร์
- คะแนนสอบ O-NET เพิ่มสูงขึ้นในวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์	- จัดติวพิเศษให้กับนักเรียน - มีนิสิตจิตอาสาช่วยสอน มีรถรับส่ง มีเบี้ยเลี้ยง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เป้าหมายด้านวิชาการ	แนวทาง/วิธีการ
- ครูมีสื่ออุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมกับครู ไม่ได้จบตรงวิชาเอก	- จัดอบรมครูเพื่อผลิตสื่ออุปกรณ์ทาง วิทยาศาสตร์แบบง่าย
เป้าหมายด้านบุคคล	แนวทาง/วิธีการ
- ครูอัตราจ้างได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้นและครบ 12 เดือน	- เพิ่มเงินเดือนให้ครูอัตราจ้าง
เป้าหมายด้านบริหารทั่วไป	แนวทาง/วิธีการ
- ประชาชนหรือผู้ปกครองเข้าใจตระหนักและ กลับมาเรียนในโรงเรียนบ้านเกิด	- พูดคุยกับประชาชนในหมู่บ้าน - ให้บุคลากรในโรงเรียนพูดเชิงบวก
- มีเด็กนักเรียนเข้ามาเรียนเพิ่มขึ้น	- สร้าง brand เช่น แจกสื่อทุนการศึกษา - ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
- เครื่องคอมพิวเตอร์และพรินเตอร์	- ขอรับบริจาคในหน่วยงานที่จำหน่าย - จัดซื้อให้ใหม่
- มีสัญญาณ internet และ wifi ดี	- รายงานผ่านทางเว็บไซต์ให้ศูนย์ใหญ่ - หาผู้เชี่ยวชาญมาแก้ไขแนะนำหรืออัปเดต - จัดทำอินเทอร์เน็ตชุมชน
- มีทางม้าลายและสัญลักษณ์ก่อนถึงโรงเรียน ตลอดเส้นทางทุกโรงเรียน	- มีหน่วยงานเข้ามาดำเนินการทำป้าย ติด สัญญาณไฟกระพริบ ดีเส้นบนถนน
- สนับสนุนอาหารกลางวันเพิ่มขึ้นและให้เด็ก นักเรียนได้เรียนรู้	- จัดทำโครงการวิจัยการปลูกผักเพื่อทำอาหาร กลางวัน
- เด็กนักเรียนได้รับการดูแลสุขภาพอนามัย	- ให้รับประทานข้าวเช้าและกลางวัน - ให้ดื่มนม - ให้ออกกำลังกาย - นิสิตพลศึกษามาช่วยจัดกิจกรรม
เป้าหมายด้านงบประมาณ	แนวทาง/วิธีการ
- โรงเรียนมีความพร้อมในเรื่องทุนและอุปกรณ์ การศึกษา	- ผลิตของหรือสินค้าขาย - ทอดผ้าป่าการศึกษา - เขียนโครงการขอรับการบริจาค - สร้างเครือข่ายทางเฟสบุ๊ค

อย่างไรก็ตาม หากเราปล่อยทิ้งไว้เช่นนี้ คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กจะยิ่งตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดโรงเรียนอาจต้องถูกยุบเลิกไปในที่สุด ส่งผลต่อความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษาของเด็กในชุมชน ดังนั้นเพื่อให้เกิดการสานต่อในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการวิจัยในปีที่ 2 โดยการสร้างเครือข่ายพหุภาคีประกอบด้วย มหาวิทยาลัย บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) หน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ในพื้นที่ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยมีคณะผู้วิจัยเป็นแกนหลักในการประสานงานสำหรับการขับเคลื่อนเครือข่ายให้เกิดพลังความร่วมมือ มีการระดมสรรพกำลังมาหนุนเสริมการพัฒนาโรงเรียนทั้งในรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ การอบรมเชิงปฏิบัติการ การให้ความคิดเห็นในการประชุมสัมมนา การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ การมาเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริจาคสิ่งของและเงินทุนการศึกษา รวมทั้งแรงกาย เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาของโรงเรียนและได้รับความเชื่อมั่นศรัทธาจากประชาชนในพื้นที่ดีขึ้น นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กจนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
2. เพื่อขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
3. เพื่อสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตการวิจัยด้านพื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินการ จำนวน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดไร่แตงทอง โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โรงเรียนวัดหนองจิก และโรงเรียนวัดห้วยผักชี ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน คือ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยอยู่ในกลุ่มเครือข่ายที่ 1 ของโครงการวิจัยในปีแรก เรื่อง “การสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม” ส่วนอีก 2 โรงเรียน คือ

โรงเรียนวัดทุ่งกระพังโหมและโรงเรียนบ้านดอนซาก อยู่ในกลุ่มเครือข่ายที่ 2 ซึ่งอยู่ในอีกเขตพื้นที่หนึ่ง ได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารสถานศึกษาใหม่และยังไม่มี ความเข้าใจในกระบวนการวิจัยนี้มาตั้งแต่ เริ่มต้นโครงการในปีที่ 1 จึงไม่ได้ดำเนินการโครงการวิจัยต่อในปีที่ 2

สำหรับขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย 1) ศึกษาลักษณะพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคี ที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ โรงเรียนขนาดเล็ก 2) ขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของแต่ละโรงเรียนโดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนเพื่อยกระดับ คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก 3) สังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือ พหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ให้เกิด ความเข้มแข็งและต่อเนื่อง

ขอบเขตด้านระยะเวลา โครงการวิจัยนี้ได้ดำเนินการเป็นปีที่ 2 โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือน กันยายน 2559 ถึงเดือนธันวาคม 2560

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลลักษณะพื้นที่และเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงาน แบบร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
2. ตัวอย่างโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน เพื่อใช้เป็น เครื่องมือหรือกิจกรรมสำหรับการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการยกระดับคุณภาพ การศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
3. แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง
4. เกิดเครือข่ายพหุภาคีที่เข้ามามีร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ โรงเรียนขนาดเล็ก
5. พฤติกรรมของเด็กนักเรียนดีขึ้นและมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนดีขึ้น
6. ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีขวัญกำลังใจดีขึ้น

นิยามศัพท์

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี หมายถึง โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย วิธีการดำเนินงานของเครือข่าย การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย และการขยายเครือข่ายความร่วมมือ

เครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี หมายถึง การร่วมมือกันของหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย 1) มหาวิทยาลัย 2) บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) 3) หน่วยงานภาครัฐ 4) องค์กรภาคเอกชน

ทีมสหวิชาการ หมายถึง การทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายของคณาจารย์ นิสิตและนักศึกษาในหลายสาขาวิชา ประกอบด้วย 1) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้แก่ คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คณะเกษตร กำแพงแสน คณะวิศวกรรมศาสตร์ กำแพงแสน คณะประมง และสำนักหอสมุด 2) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ได้แก่ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

การพัฒนาคุณภาพการศึกษา หมายถึง การส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กนักเรียนให้ดีขึ้นและมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนดีขึ้น โดยวัดจากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (o-net) ที่สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของประเทศ

โรงเรียนขนาดเล็ก หมายถึง โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 120 คน จำนวน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดไร่แตงทอง โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โรงเรียนวัดหนองจิก และโรงเรียนวัดห้วยผักชี ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัย เรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม” เป็นโครงการวิจัยต่อเนื่องปีที่ 2 ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยยึดตามโครงการวิจัยในปีแรก เรื่อง “การสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม” และได้มีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม โดยจะนำเสนอรายละเอียดตามลำดับหัวข้อ ดังนี้ (สมิทร สุวรรณ และคณะ, 2559)

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย
2. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย
3. แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมและประชาธิปไตย
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กและการเรียนรู้สู่ประเทศไทย 4.0

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

ความหมาย

เครือข่ายเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบัน เพื่อร่วมทำกิจกรรมตามเป้าหมายหลักร่วมกัน โดยที่เป้าหมายย่อยของบุคคลหรือองค์กรอาจแตกต่างกันออกไป การดำเนิน/กิจกรรมในรูปแบบเครือข่ายเป็นการรวมพลัง (synergy) ที่นำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีคุณค่าหรือเข้มแข็งมากกว่าการทำงานโดยลำพัง การดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายเป็นขบวนการทางสังคมหรือเรียกว่า เครือข่ายสังคม เพราะมีทั้งมิติความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การประสานความร่วมมือ และการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งลักษณะของเครือข่ายเกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และอรุณศรี จิตต์แจ้ง, 2556)

1. เครือข่ายที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยอาศัยความเป็นเครือญาติ มีภูมิลำเนาหรือถิ่นกำเนิดเดียวกัน มีความเชื่อศรัทธาคล้ายคลึงกันและมีปัญหาร่วมกัน
2. เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้ง โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนคอยกระตุ้นหรือจัดให้เมืองค์กรขึ้นมาเพื่อรองรับการดำเนินกิจกรรม เช่น เครือข่ายของหน่วยงานภาครัฐ เครือข่ายของหน่วยงานภาครัฐกับองค์กรชุมชน เป็นต้น เครือข่ายที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ มักเริ่มจากความเป็นเครือข่ายเทียม ตอนต้นไม่ได้มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ต่อมามีการเชื่อมโยงและการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจึงได้พัฒนาไปสู่การเป็นเครือข่ายพันธมิตร

แนวความคิดของระบบเครือข่ายได้เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2513 โดยเริ่มจากธุรกิจของการจัดการงานท่าและการสรรหาบุคคลที่เหมาะสม สำหรับในทางสังคมวิทยาเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (social network) อย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรมมองเห็นได้มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นหรือมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ ซึ่งการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะเห็นเป็นรูปธรรมของเครือข่ายมี 3 ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เครือข่ายไม่มีโครงสร้างแน่นอนตายตัวอาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคนหรือกลุ่มองค์กร ต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอ ๆ กัน ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนน้อยกว่ากลุ่มหรือองค์กร (Boissevain and Mitchell, 1973 อ้างใน กรมการพัฒนาชุมชน, 2547)

สนธยา พลศรี (2550) ได้อธิบายความหมายของเครือข่ายไว้หลากหลายมุมมอง ในฐานะที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเครือข่าย ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร หรือชุมชนกับชุมชนก็ได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันและมีผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน การดำเนินกิจกรรมอาจจะร่วมกันเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องก็ได้ โดยสมาชิกยังคงมีอิสระในการดำเนินงานหรืออาจจะรวมกันโดยมีคณะกรรมการร่วมกันดำเนินงานก็ได้ นอกจากนี้ ยังได้สรุปลักษณะของเครือข่ายว่าควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีระบบ
2. ลักษณะร่วมของสมาชิกบางประการ เช่น ประกอบอาชีพเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกัน อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการรวมกันเป็นเครือข่ายเร็วขึ้น
3. ลักษณะแตกต่างของสมาชิกบางประการ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ ลักษณะเหล่านี้ทำให้เครือข่ายเกิดความหลากหลายและมีพลัง
4. มีมิติที่หลากหลาย กล่าวคือ เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีหลายลักษณะ เช่น ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการของการทำงาน ความสัมพันธ์ในการร่วมมือของมนุษย์ในทางสังคมวิทยา ความสัมพันธ์ในลักษณะของการประสานงาน เป็นเครือข่ายของการเรียนรู้ เป็นต้น
5. มีลักษณะเป็นการรวมพลังและศักยภาพของสมาชิกเข้าด้วยกัน
6. สมาชิกมารวมกันด้วยความสมัครใจ

7. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นแบบระดับเดียวกัน คือ มีการสนับสนุน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
8. สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง คือ เครือข่ายจะทำงานร่วมกันแค่บางครั้งหรือบางเวลา
9. สมาชิกมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
10. มีความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน มีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกันแบบแนวราบ คือ ไม่มีใครบังคับบัญชา มีอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนเอง
11. การมีพันธะสัญญาร่วมกันเครือข่ายมีลักษณะข้อตกลงระหว่างสมาชิกที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน
12. สมาชิกเครือข่ายจะมีการติดต่อสื่อสารกันในรูปแบบต่าง ๆ
13. มีการทำงานแบบบูรณาการ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนงาน กิจกรรม ทรัพยากร การบริหารจัดการ ผลประโยชน์ร่วมกัน
14. เครือข่ายมีหลายระดับ ตามจำนวนของสมาชิก เช่น ระดับบุคคล ระดับกลุ่มระดับองค์กร ระดับสถาบัน ระดับจังหวัด ระดับประเทศ
15. เครือข่ายระดับกลุ่มกับกลุ่ม หรือองค์กรกับองค์กรขึ้นไป สมาชิกจะเป็นอิสระต่อกัน มารวมกันเป็นบางเรื่องบางส่วนเท่านั้น
16. ความต่อเนื่องยาวนานของเครือข่าย ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของสมาชิก การบริหารจัดการและการพัฒนาเครือข่าย
17. เครือข่ายมีลักษณะเป็นพลวัต มีระบบการทำงานที่เคลื่อนไหวอยู่ไม่หยุดนิ่ง
18. มีลักษณะการเรียนรู้ร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างสมาชิก ทำให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นฤมล นิราทร (2543) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการสร้างเครือข่าย คือ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับอย่างเหมาะสม มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน รวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน เปิดช่องให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมเกิดการรวมกลุ่มอย่างมีพลัง เป็นช่องทางให้สมาชิกได้มีโอกาสปฏิบัติงานร่วมกันในพื้นที่ สร้างแหล่งสะสมทุน เน้นการพึ่งตนเอง การรวมตัวกันนี้จะทำให้มีพลังในการต่อรองเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมกันแก้ปัญหา นำเสนอประเด็นปัญหา และแนวทางการพัฒนาหรือแก้ไขกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้นำไปสู่การวางแผนระดับนโยบายอย่างเหมาะสม

สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว (2549) อธิบายถึง องค์ประกอบของเครือข่ายว่า ต้องประกอบด้วย สมาชิกเครือข่าย จุดมุ่งหมายร่วมกัน การทำหน้าที่ต่อกันของสมาชิก การมีส่วนร่วม ในกิจกรรม มีกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน มีความเท่าเทียมกันของสมาชิกทุกฝ่าย สมาชิก เครือข่ายต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน การรวมพลังสมาชิก การสนับสนุนส่งเสริม การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และผลงานของเครือข่าย

การสร้างเครือข่าย

กระบวนการสร้างเครือข่ายจะต้องเริ่มต้นจากการเห็นความจำเป็น โดยมีเจตนาารมณ์เหมือน หรือคล้ายคลึงกัน จากนั้นทำการติดต่อชักชวน สร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจจนเกิดการยอมรับที่จะ เป็นพันธมิตรร่วมกัน จัดตั้งกลุ่มแกนนำ สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ในที่สุดจะมีการพัฒนากิจกรรม ร่วมกัน เริ่มตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรม ข้อตกลงในการทำงาน บทบาทหน้าที่ของสมาชิก รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่ายเพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ๆ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2546) ซึ่ง นฤมล นิราทร (2543) ได้ให้หลักการไว้ว่า การสร้างเครือข่ายให้ ประสบความสำเร็จควรทำอย่างมีหลักการ ดังนี้

1. ความตระหนักถึงความจำเป็นของการมีเครือข่ายให้สมาชิกเข้าใจ และเห็นความสำคัญ และจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน
2. การติดต่อกับภาคีเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อคิดเห็น และหาจุดร่วมเพื่อทำงาน ร่วมกันได้
3. สร้างความผูกพันร่วมกันระหว่างสมาชิกเครือข่าย อาจต้องมีเสริมความรู้กับสมาชิกด้วย
4. รักษาความสัมพันธ์ไว้ อาจจะต้องมีการจัดข้อตกลงเรื่องการบริหารจัดการ วัตถุประสงค์ กิจกรรมการทำงาน สิทธิและบทบาทหน้าที่
5. ความต่อเนื่อง การขยายกิจกรรม ส่งผลให้เครือข่ายดำเนินกิจกรรมได้ต่อไปเรื่อย ๆ

เครือข่ายจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้กลุ่มคนได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเข้าถึงข้อมูลและ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เครือข่ายเป็นองค์ประกอบสำคัญเพราะความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายทำให้มีการ แลกเปลี่ยนไหลเวียนของทรัพยากรข้อมูลข่าวสารเป็นอย่างดี เกี่ยวเนื่องไปถึงปัจจัยทางวัฒนธรรม ทางสังคมและทางการเมือง ความสัมพันธ์ของเครือข่ายขึ้นอยู่กับลักษณะของสังคมในแต่ละแห่ง อย่างไรก็ดีตาม ความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วม หลักการบริหาร บุคลากรที่ทำงานให้เครือข่าย และปัจจัยอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สภาพพื้นที่หรือ ลักษณะการทำงาน ดังนั้นการประเมินความสำเร็จ อาจทำได้หลายแนว เช่น ประเมินจากการบรรลุ

เป้าหมาย ประเมินจากความสามารถในการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็น ประเมินจากกระบวนการในการทำงาน ประเมินจากความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น (นฤมล นิราทร, 2543)

การทำงานของเครือข่ายมีลักษณะเป็นแบบทีมสหวิชาการหรือทีมสหวิชาชีพ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือ มีความรู้ ทักษะ และความสามารถเฉพาะด้านที่แตกต่างกันมาทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างมีระบบและเป็นกระบวนการ โดยอยู่บนพื้นฐานของเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกันในการปฏิบัติงาน โดยจะมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างต่อเนื่องเพื่อการประเมินสภาพการณ์ของปัญหาและความรับผิดชอบร่วมกันทั้งกระบวนการ รูปแบบการทำงานเครือข่ายแบบทีมสหวิชาชีพ แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบตามลักษณะการปฏิบัติงาน ดังนี้ (วรารัตน์ แจ่มแก้ว, 2554)

1. Interdisciplinary คือ การประสานความร่วมมือจากหลายสาขาวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน โดยใช้วิธีการส่งต่อข้อมูล และประสานขอทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นทางการ เพื่อใช้ในการดำเนินงานตามกระบวนการต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องมีการประชุมร่วมกัน

2. Multidisciplinary เป็นการประชุมทีมสหวิชาชีพ เพื่อปรึกษาหารือกันในการระดมความคิดเห็น และกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ในขณะที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้สนับสนุนงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ภายใต้ชื่อว่า ABC (Area Base Collaboration) กล่าวคือ การเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยเน้นกลไกในพื้นที่เป็นตัวขับเคลื่อนการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เอง และใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการซึ่งเป็น “คนนอก” กับชุมชนและท้องถิ่นซึ่งเป็น “คนใน” กระบวนการนี้ได้เพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาพื้นที่ทั้งความรู้และภาคีเพื่อนร่วมงาน ทำให้แก้ปัญหาได้อย่างมีพลังมากขึ้นในลักษณะหุ้นส่วนของการพัฒนาเกิดเป็นบริบททางสังคมใหม่ ซึ่งปัจจัยและกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่มีความสำคัญตามลำดับ คือ เครือข่าย ข้อมูล ความรู้ และเงิน เครือข่ายเป็นพลังการขับเคลื่อนสำคัญ เพราะเป็นการสร้างความร่วมมือ การทำให้ปัจจัยทั้งสามเชื่อมต่อกันได้ต้องอาศัย “กระบวนการ” เพื่อเชื่อมโยงภาคีและเชื่อมโยงความรู้ (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2555) งานวิจัยในลักษณะนี้ ตัวอย่างเช่น การสังเคราะห์ผลการดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ซึ่งพบว่า การสร้างและพัฒนาเครือข่ายโดยคณะนักวิจัยของมหาวิทยาลัยเป็นแกนหลัก และมีภาคีเครือข่ายในพื้นที่หลายภาคส่วนเข้าร่วม ประสบความสำเร็จทั้งในระดับนักเรียน ครู โรงเรียน/กลุ่มโรงเรียน นักวิจัย/อาจารย์ในมหาวิทยาลัย และเครือข่าย โดยมีความตื่นตัวและตระหนักในศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีการระดมสรรพกำลังมาหนุนเสริมการพัฒนาการศึกษาทั้งในรูปของความรู้ ความคิด อาคารสถานที่

วัสดุอุปกรณ์ เงินและแหล่งเรียนรู้ในภาคีต่าง ๆ เป็นการเสริมพลังซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดพลังความร่วมมือ นำไปสู่ความเข้มแข็งของโรงเรียนและชุมชน โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนบางโครงการสูงขึ้น นักเรียนมีความสนใจในการเรียนเพิ่มขึ้นและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน นอกจากนี้ได้มีการข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปว่า ควรมีการวิจัยและพัฒนาในลักษณะเช่นนี้โดยการขยายขอบเขตพื้นที่ทั้งจังหวัดหรือในเขตพื้นที่การศึกษา และควรเน้นทั้งโรงเรียนเพื่อให้มีการปฏิรูปการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งโรงเรียน รวมถึงการปรับโครงสร้างเชิงระบบในโรงเรียนเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 2555) ตัวอย่างงานวิจัยในชุดโครงการนี้ เช่น การพัฒนาเครือข่ายเพื่อหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา (ศจีรา คุปพิทยานันท์ และคณะ, 2555) การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ระดับมัธยมศึกษา จังหวัดมหาสารคาม (พชรวิทย์ จันทรศิริสิริ และคณะ, 2555) การพัฒนาเครือข่ายในท้องถิ่นโดยใช้ทุนในพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดเพชรบุรี (สมาลี พงศ์ติยะไพบูลย์ และคณะ, 2555) การพัฒนาเครือข่ายในพื้นที่เพื่อส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัด สุราษฎร์ธานี (ประโยชน์ คุปกาญจนากุล และคณะ, 2554) เป็นต้น

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และอรุณศรี จิตต์แจ้ง (2556) ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายจากโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ซึ่งมีคณณนักวิจัยมหาวิทยาลัยเป็นแกนหลัก เริ่มต้นการสร้างเครือข่าย มีการประชุมเพื่อทำความเข้าใจโครงการ กำหนดประเด็นเป้าหมาย แนวทางปฏิบัติ บทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขด้วยกิจกรรมของโครงการ โดยแบ่งเครือข่ายออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. เครือข่ายภายในมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย

1.1 คณะนักวิจัยหรือคณะแกนกลางของเครือข่าย ประกอบด้วย อาจารย์และบุคลากรจากคณะศึกษาศาสตร์ และคณะต่าง ๆ เช่น สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เกษตรศาสตร์ เป็นต้น

1.2 เครือข่ายสนับสนุนภายในมหาวิทยาลัย ได้แก่ ชมรมนักศึกษาอาสาพัฒนาต่าง ๆ และนิสิตนักศึกษาจากคณะวิชาต่าง ๆ ซึ่งช่วยดำเนินกิจกรรมหนุนเสริมและแหล่งเรียนรู้ของหน่วยงานภายใน เช่น ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการภาษา เป็นต้น

2. เครือข่ายมหาวิทยาลัยกับโรงเรียน การสร้างเครือข่ายกับโรงเรียน คณะนักวิจัยจัดให้มีการประชุมสร้างความรู้ความเข้าใจโครงการและระดมความคิดเห็นจากผู้อำนวยการโรงเรียนร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นเวทีเริ่มต้น

3. เครือข่ายภายนอก คณะนักวิจัยซึ่งเป็นแกนกลางของเครือข่ายติดต่อประสานงานกับองค์กรหรือกลุ่มบุคคลภายนอก โดยใช้ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการและความสัมพันธ์ส่วนตัว เชิญประชุมทุกภาคีเพื่อทำความเข้าใจและความเข้าใจ ขอความร่วมมือและระดมความคิดเห็นคำแนะนำเกี่ยวกับกิจกรรมการดำเนินงานของโครงการ และบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคี

สำหรับการก่อตั้งเครือข่ายนั้น มหาวิทยาลัยมักจะมีทุนเดิมในพื้นที่ ซึ่งให้การสนับสนุนในลักษณะความร่วมมือระหว่างหน่วยงานโดยตรงเป็นครั้งคราวตามที่ได้รับการร้องขอจากมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนในรูปของงบประมาณ สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ หรือบุคลากร เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แหล่งทุนในพื้นที่ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ธุรกิจเอกชน มูลนิธิ สมาคมต่าง ๆ และเครือข่ายครู ในส่วนของการขับเคลื่อนเครือข่ายที่มีคณะนักวิจัยเป็นแกนกลางได้ดำเนินงานบริหารจัดการเครือข่าย สรุปได้ดังนี้ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และอรุณศรี จิตต์แจ้ง, 2556)

1. กิจกรรมตามแผน มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาครูและพัฒนานักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุม สัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การบรรยาย ทัศนศึกษา การเยี่ยมชม กิจกรรมค่าย การฝึกปฏิบัติ การเรียนรู้นอกสถานที่ ณ แหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมและจัดให้มีอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายระหว่างผู้เกี่ยวข้อง

2. การระดมสรรพกำลังในการดำเนินงานกิจกรรมตามแผนงานของโครงการ คณะแกนกลางเครือข่ายจะแสวงหา ติดต่อประสานงานและขอรับความสนับสนุนจากภาคีที่เกี่ยวข้องในด้านเงินทุน บุคลากร ความรู้ความเชี่ยวชาญ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ตามความพร้อมและศักยภาพของแต่ละภาคี

3. จัดให้มีการสื่อสารหลายช่องทางทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ระหว่างองค์กรหรือบุคคล เช่น การติดต่อด้วยหนังสือ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ โทรศัพท์ เว็บไซต์ การใช้เวทีกิจกรรม รวมทั้งการพบปะเยี่ยมเยียนนอกเวลางาน โดยยึดหลักการสื่อสารสองทางฉันท์มิตรที่เสมอภาค ไม่ใช่การออกคำสั่ง และต้องเป็นไปอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ในการจัดกิจกรรมของโครงการ การแจ้งข่าวสารความก้าวหน้าในการดำเนินงานของโครงการ การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างมวลสมาชิกและภาคีเครือข่ายแล้ว ยังเป็นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตลอดจนกิจกรรมของโครงการสู่ภายนอก ซึ่งบางกรณีจะใช้ช่องทางหนังสือ วิทยุกระจายเสียง หรือโทรทัศน์ด้วย

4. การสร้างความเชื่อมั่น ในช่วงแรกการดำเนินงานของโครงการอาจยังไม่พร้อมด้วยสาเหตุ เช่น ยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และแนวการดำเนินงาน ความไม่คุ้นเคยกัน เป็นต้น แขนกลางเครือข่าย ต้องสร้างความเชื่อมั่นของมวลสมาชิกหรือภาคีทั้งความเชื่อมั่นในโครงการและความเชื่อมั่นในคณะ นักวิจัยหรือแกนกลางเครือข่าย

5. การสร้างขวัญและกำลังใจด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและนักเรียน มีการให้ รางวัลทางวัตถุและจิตใจ เช่น การสนับสนุนให้นำเสนอผลงานในเวทีการประชุมปิดโครงการหรืองาน นิทรรศการทางการศึกษาในการประชุมวิชาการ ซึ่งเป็นโอกาสให้ภาคีเครือข่าย เช่น ผู้ว่าราชการ จังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ได้ชมผลงานที่สะท้อนความสามารถของเจ้าของผลงาน นอกจากนี้อาจมีการ แข่งขันผลงานของครูและนักเรียน มีการมอบรางวัลด้วย

6. การรายงานและติดตามประเมินผล โรงเรียนและเครือข่ายครูจะเป็นผู้รับผิดชอบในการ รายงานความก้าวหน้าการดำเนินกิจกรรมในการประชุมระหว่างนักวิจัย ผู้บริหารโรงเรียน ศึกษาพิเศษ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน โดยมีองค์ประชุมสอดคล้องกับภาคีเครือข่ายของ แต่ละโครงการ ความถี่การประชุมอาจแตกต่างกันไปตั้งแต่ทุก 1 เดือน 2 เดือน 3 เดือน หรือ 6 เดือน การติดตามประเมินผลช่วยให้ทราบปัญหาอุปสรรคข้อขัดข้องในการปฏิบัติ และสามารถหาแนวทาง ปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขปัญหาเพื่อให้โครงการดำเนินต่อไปจนบรรลุผล

7. องค์กรหรือเครือข่ายแกนกลาง ทุกโครงการมีคณะนักวิจัยของมหาวิทยาลัยเป็นแกนกลาง ทำหน้าที่ในการประสาน เอื้ออำนวย และกำกับการดำเนินงานเครือข่ายตั้งแต่การกำหนด วัตถุประสงค์ การวางแผน การจัดกิจกรรม การรายงานและติดตามผล รวมทั้งเป็นวิทยากรให้ความรู้ ให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนสนับสนุนทั้งด้านบุคลากร ความรู้ความเชี่ยวชาญทางวิชาการ แหล่งความรู้ สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และเงินทุนแก่โครงการ

นอกจากนี้ เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ ยังได้กล่าวถึงวิธีการสร้างเครือข่ายของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จากการ เสวนาเรื่อง พลัเครือข่ายการเรียนรู้ศตวรรษที่ 21 ว่า มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงใช้การเข้าไปหาขอ ความร่วมมือจากองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ โดยทำหนังสือไปขอช่วยเชิญมารับประทานอาหารและหารือ ร่วมกัน ประสานเครือข่ายจากที่มหาวิทยาลัยมีสายสัมพันธ์เดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ผู้แทน CP เป็น กรรมการมหาวิทยาลัยก็ดึงเข้ามาร่วมในโครงการ หรือสำนักงานอันบั้นที่ตั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยก็ดึงเข้า

มาช่วยในการจัดค่ายภาษาจีน อังกฤษ และ ICT มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ดำเนินการตามปรัชญา “คลังสมองของท้องถิ่น” ของมหาวิทยาลัย หาเครือข่ายภายในพื้นที่ก่อน ได้ประสานกับนายอำเภอ เมือง และร่วมกันพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก โดยชูประเด็นที่เป็นมรดกล้ำค่าของท้องถิ่น คือ สกุลช่าง เมืองเพชร นำมาวิเคราะห์สู่การจัดการเรียนรู้ด้วยความร่วมมือของภูมิปัญญาท้องถิ่น มหาวิทยาลัย ราชภัฏสุราษฎร์ธานี สร้างเครือข่ายกับโรงเรียนขนาดเล็กด้วยการเชิญชวนและให้อาสาสมัคร เน้นให้นักวิจัยลงพื้นที่ ส่วนเครือข่ายนอกโรงเรียนได้เชิญชมรมนักศึกษาเข้าร่วมพัฒนา เชิญชวนอาจารย์ลงพื้นที่ด้วยกัน เริ่มต้นจากกลุ่มแกนนำที่เข้าใจกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน เช่น ชวนกลุ่มคุณป้ามาแจกหนังสือเด็ก ปรากฏว่าคุณป้าไม่เพียงแต่แจกหนังสือ ยังช่วยสอนการอ่าน เลี้ยงข้าว และให้การบ้านเด็ก ๆ ไปปฏิบัติเพื่อจะกลับมาตรวจการบ้านในครั้งหน้าอีก มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร มุ่งสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มครูวิทยาศาสตร์ ต่อยอดชมรมครูวิทยาศาสตร์ เน้นให้คิด ให้เรียนรู้จากครู เก่ง โดยให้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำกิจกรรมและเตรียมการสอนสำหรับนำไปใช้ได้จริงในการสอน ส่วน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้สร้างเครือข่ายด้วยการติดต่ออย่างไม่เป็นทางการระหว่างอาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม องค์การบริหารส่วนจังหวัดและโรงเรียน เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พบว่า ครูมีพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงมาก อันเป็นผลมาจากวิทยากรที่เป็น อาจารย์มหาวิทยาลัย ทำให้ครูเปลี่ยนด้วยการให้ลงมือปฏิบัติ ไม่เน้นบรรยาย ไม่มีช่องว่างในการ สื่อสารระหว่างกัน เป็นการอบรมที่ต่อเนื่องยาวนาน พบกันทุกเดือน ครูรู้สึกเป็นญาติ เป็นพี่น้องกัน ไม่แบ่งค่ายแบ่งสี นอกจากนั้นเขตพื้นที่ให้การสนับสนุนดี รวมทั้งชุมชนให้ความสนใจโรงเรียนและเข้า มาร่วม อันเป็นผลมาจากการที่ครูพาเด็กลงพื้นที่ชุมชน ครูเห็นว่า 10 กว่าปีของการเป็นครูเพิ่งได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของครูวิทยาศาสตร์ ได้มาคิดร่วมกันว่ามีปัญหาอะไร ได้กระตุ้นครูด้วยคำถาม เมื่อถูกกระตุ้นด้วยคำถาม จึงทำให้เปลี่ยนวิธีการประเมินเด็ก และเมื่อได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนครู ได้เป็นชุมชนการเรียนรู้ (PLC) ทำให้ได้เทคนิคการสอนจำนวนมากและเปลี่ยนพฤติกรรมในการสอน ได้รับการยอมรับและมีความสามารถมากขึ้น ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียน สิ่งที่ครู สังเกตเห็นว่านักเรียนเปลี่ยนไปเมื่อครูเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของตนเอง เด็กมีความตั้งใจที่จะสอบ O-NET มากขึ้น เด็กมีความสุข สนุก คิดเอง ทำเอง เรียนแบบลงมือปฏิบัติ ใช้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวมาสอนให้เด็กคิด ไม่บอกคำตอบ เป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ และจะยังคงพบกันต่อเนื่องทุกเดือน ซึ่งเห็นว่าเป็นการเรียนรู้ที่ดีกว่าการอบรมในห้องแอร์เย็น ๆ ดังเช่นที่ผ่านมา (พิทักษ์ โสตถยาคม, 2556)

สมศักดิ์ ภู่วิภาดาวรรณ (2554) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายการเรียนรู้ ของครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยกลยุทธ์การพัฒนาเครือข่าย คือ เน้น การพัฒนาประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และกระจายความรับผิดชอบไปยัง

เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมร่วมกัน เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมที่สำคัญ คือ การฝึกอบรมและการจัดการความรู้ โดยโครงสร้างของรูปแบบเครือข่ายมี 2 ลักษณะ คือ *ลักษณะแรก* การดำเนินงานโดยคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ เป็นแกนกลางหรือเครือข่ายหลัก มีสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นลูกข่าย *ลักษณะที่สอง* สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เทศบาลเป็นเครือข่ายรอง เพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับลูกข่ายซึ่งเป็นสถานศึกษาในสังกัด โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งองค์กรเอกชน ตัวแทนประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สถาบันผลิตครูต้องทำหน้าที่เชิงประสานงาน วางแผนพัฒนา ดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม การให้ความรู้ การศึกษาดูงาน การนิเทศติดตาม การให้คำปรึกษาแนะนำ กระตุ้นให้กำลังใจ ประเมินผลและปรับปรุงงาน จัดระบบสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง วิจัยและพัฒนา เป็นแหล่งผู้เชี่ยวชาญที่สนับสนุนด้านวิชาการแก่เครือข่าย ส่วนโรงเรียนที่เป็นลูกข่าย มีบทบาทในการค้นหาปัญหาและความต้องการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนร่วมกับสถาบันผลิตครู ศึกษา นวัตกรรม กิจกรรมและเทคนิคในการพัฒนาผู้เรียน พัฒนาตนเองด้านทักษะการจัดการเรียนรู้ การวัด และประเมินผล การวิจัยในชั้นเรียน ประสานกับสมาชิกในเครือข่าย ส่วนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ที่สนับสนุน อำนวยความสะดวก ประสานงาน ร่วมวางแผน ดำเนินงาน ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น ร่วมนิเทศ ติดตาม ประเมินผลเครือข่าย สนับสนุน แก้ปัญหา การดำเนินงานเชิงบูรณาการ การเงินงบประมาณ ในฐานะหน่วยงานบังคับบัญชาระดับพื้นที่

พิสิฐ เทพไกรวัล (2554) ได้ศึกษาการพัฒนาแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ประกอบด้วย กระบวนการสร้างเครือข่าย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขึ้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย 2) ขึ้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่าย 3) ขึ้นสร้างพันธะสัญญาร่วมกัน 4) ขึ้นบริหารจัดการเครือข่าย 5) ขึ้นพัฒนาความสัมพันธ์ และ 6) ขึ้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ส่วนองค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่ 1) ลักษณะหรือกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการดำเนินงานภารกิจของเครือข่าย 2) ขอบข่ายและภารกิจการบริหารจัดการสถานศึกษา 3) เทคนิค/วิธีการพัฒนาสมาชิกเครือข่าย 4) กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ของเครือข่าย 5) คุณลักษณะที่ดีของผู้นำเครือข่าย และ 6) การปฏิบัติงานของเครือข่ายและการสะท้อนผล ในขณะที่ผลการทดลองใช้รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก พบว่า กลุ่มบุคคล หน่วยงานหรือองค์กรที่สมัครใจรวมกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มผู้นำชุมชน สถาบันทางศาสนา สถาบันอุดมศึกษา กลุ่มศิษย์เก่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงพยาบาลชุมชน สถาบันพัฒนาฝีมือ

แรงงาน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยได้ดำเนินการตามกระบวนการปฏิบัติงานของเครือข่าย ตั้งแต่การวิเคราะห์บริบทเพื่อทราบจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านบริหารทั่วไป แล้วสรุปรวมจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาของการดำเนินงานแต่ละด้าน เพื่อกำหนดเป้าหมายในการทำงาน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และจัดทำแผนพัฒนาร่วมกัน มีโครงการเกิดขึ้นหลายโครงการในโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง การดำเนินงานตามโครงการเสร็จสิ้นในหนึ่งปีการศึกษา ผลการประเมินโครงการ พบว่า ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานด้านวิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารทั่วไป และส่งผลกระทบต่อนักเรียนตามข้อบ่งชี้ที่คาดหวังสูงกว่าปีที่ผ่านมา

ความต่อเนื่องยั่งยืนของเครือข่าย

ความต่อเนื่องยั่งยืนของเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งมหาวิทยาลัยได้วางรากฐานไว้มีแนวโน้มที่จะสามารถสร้างความต่อเนื่องยั่งยืนได้ ดังนี้ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และอรุณศรี จิตต์แจ้ง, 2556)

1. มืองค์กรและระบบรองรับ ได้แก่ การตั้งเป็นศูนย์พัฒนาครูหรือศูนย์พัฒนาวิชาการเพื่อการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัย ซึ่งสามารถบรรจุไว้ในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยเพื่อรองรับงบประมาณ สนับสนุนหรือบรรจุโครงการไว้ในงานบริการวิชาการเพื่อให้ความต่อเนื่อง การตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยเริ่มจากมุมเรียนรู้เล็ก ๆ ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยจัดหาหนังสือให้หรือจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในบางโอกาสตามที่ครูต้องการ รวมทั้งการสร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์ไปสู่เขตการศึกษาอื่น ๆ นอกพื้นที่
2. การสนับสนุนจากเขตพื้นที่การศึกษาและท้องถิ่น โดยผลักดันให้ครูหรือโรงเรียนอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น และอาจใช้งบประมาณของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามาช่วยบริหารจัดการ การพัฒนาศักยภาพของครูหรือการจัดกิจกรรม
3. เครือข่ายครู สามารถรวมตัวจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเสริมพลังให้กันและกัน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional Learning Community: PLC) ต่อไป หรือเพื่อนครูร่วมเรียนรู้ร่วมพัฒนา (Co-Reflective Learning Teacher: CRLT) เป็นการจับคู่ระหว่างครูและเพื่อนครู ที่มีประสบการณ์และไม่มีประสบการณ์ ซึ่งก่อให้เกิดเครือข่ายครูที่สามารถจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันต่อเนื่องไปได้
4. การสนับสนุนจากองค์กรนอกเครือข่าย โรงเรียนหรือเครือข่ายครูได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอื่น ๆ นอกเครือข่ายทั้งในเรื่องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา การสนับสนุน งบประมาณ ทำให้เครือข่ายมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

เช่นเดียวกับ สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ (2552) กล่าวว่า การพัฒนาเครือข่ายเพื่อความยั่งยืนนั้น ควรมีลักษณะการบริหารจัดการ ดังนี้

1. สมาชิกที่เข้าร่วมต้องเข้าใจเป้าหมายในการรวมตัวกันว่า จะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาพรวม
2. สร้างการยอมรับในความแตกต่างระหว่างสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมองค์กรของสมาชิก
3. มีกิจกรรมสม่ำเสมอและมากพอที่จะทำให้สมาชิกได้ทำงานร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ต้องแน่ใจว่าทำได้และกระจายงานได้ทั่วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและมีแนวโน้มประสบความสำเร็จ อย่าทำกิจกรรมที่ยาก โดยเฉพาะครั้งแรก ๆ เพราะถ้าทำไม่สำเร็จอาจทำให้เครือข่ายที่เริ่มก่อตัวเกิดการแตกสลายได้
4. จัดให้มีและกระตุ้นให้มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ
5. สนับสนุนสมาชิกทุกกลุ่มและทุกด้านที่ต้องการความช่วยเหลือ เน้นการช่วยเหลือ
6. กลุ่มสมาชิกที่ยังอ่อนแอให้สามารถช่วยตนเองได้
7. สร้างความสัมพันธ์ของบุคลากรในเครือข่าย
8. สนับสนุนให้สมาชิกได้พัฒนางานอย่างเต็มกำลังตามศักยภาพและความชำนาญที่มีอยู่โดยร่วมกันตั้งเป้าหมายในการพัฒนางานให้กับสมาชิกแต่ละกลุ่ม ส่งผลให้สมาชิกแต่ละกลุ่มมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและเข้มแข็งให้กับเครือข่าย
9. สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างบุคลากรทุกระดับของสมาชิกในเครือข่ายในลักษณะความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน
10. จัดกิจกรรมให้สมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดความเป็นเครือข่ายต่อไป
11. จัดให้มีเวทีระหว่างคนทำงานเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน
12. จัดให้มีช่องทางการทำงานร่วมกัน การสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าถึงที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการส่งต่องาน และสร้างเว็บไซต์เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ต้องอาศัยนักวิชาการและการสร้างเครือข่ายอีกจำนวนมาก ซึ่งสีลาภรณ์ บัวสาย (2555) เห็นว่า มหาวิทยาลัยยังไม่สามารถระดมนักวิจัยที่มีฝีมือมาทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาของพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบ ในขณะที่โรงเรียนขนาดเล็กจะก้าวเดินต่อไปได้นั้นทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งการมีส่วนร่วมและรวมพลังในการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น ไม่เพียงเฉพาะงบประมาณที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แต่หมายถึงทรัพยากรทุกด้าน

ทั้งทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาเป็นครู ทรัพยากรแหล่งเรียนรู้ใกล้ตัวที่ทำให้การเรียนรู้ของนักเรียนมีความหมาย และเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่ทำให้แยกจากวิถีชีวิต ทักษะอาชีพในท้องถิ่น เป็นการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นให้กับคนในชุมชนที่ไม่หลุดลอยจากรากเหง้าของตนเอง ซึ่งเครือข่ายการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อร่วมคิดร่วมทำ (ประโยชน์ คุปกาญจนกุล และคณะ, 2554) เช่นเดียวกับวิจารณ์ พานิช ประธานคณะกรรมการกำกับทิศทางชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เห็นว่า การปฏิรูปการศึกษาควรอยู่และเกิดที่โรงเรียนมากกว่าที่กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโครงการนี้ได้เคลื่อนระดับล่าง ระดับพื้นที่ โดยมีมหาวิทยาลัยเป็นแกน การดำเนินการของแต่ละมหาวิทยาลัยไม่เหมือนกัน แต่เกิดผลให้เห็นถึงแรงบันดาลใจและความมั่นใจ เป็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการทำงานในโรงเรียน จากครูทำงานโดดเดี่ยวมาเป็นครูทำงานเป็นทีม จากครูผู้รู้มาเป็นครูผู้เรียน เป็นการเรียนรู้จากศิษย์ และเรียนรู้จากการชี้แนะของอาจารย์มหาวิทยาลัย ให้รู้จริงจากการทำเอง การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ยากให้เป็นเพียงการเกิดแรงบันดาลใจชั่วครู่ แต่ต้องการได้แรงบันดาลใจแบบไฟสุ่มขอน ไม่ใช่แบบไฟไหม้ฟาง ดังนั้น จึงต้องรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในพื้นที่ จะทำให้มีพลังและทรัพยากรในพื้นที่จำนวนมาก แต่ต้องมีกลไกหนุนเสริมที่ดี เปลี่ยนวิธีบริหารจัดการอย่างไรให้เป็นพลัง และหาทางให้เกิดขึ้นในจังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ (พิทักษ์ โสตถยาคม, 2556)

ดังนั้น เพื่อให้เกิดการสานต่อและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างมีประสิทธิภาพและสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จำเป็นต้องสร้างเครือข่ายโดยอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่ายในบริบทของโรงเรียนนั้น ๆ โดยมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งจากผลการดำเนินโครงการวิจัยในปีแรกของสมิตร สุวรรณ และคณะ (2559) เรื่อง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม มีข้อเสนอแนะว่า 1) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ ทุกฝ่าย เสียสละ จากทุกภาคส่วน โดยการปรับเปลี่ยนมุมมองหรือวิธีคิดใหม่ว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของทุกคน ซึ่งต้องใช้ระยะเวลานานและมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืน 2) รูปแบบกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี ควรเริ่มต้นจากการตระหนักถึงปัญหาและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาร่วมกันระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่ ซึ่งผู้บริหารและครู จะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

2. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมนำไปสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงเข้าร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ - เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545)

กระบวนการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป มีดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2546 : 205)

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยนำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนาเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541 อ้างใน ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2546 : 211 - 212) ได้สรุปการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดกระบวนการเรียนรู้ (learning process) สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน การจัดทัศนศึกษาดูงานและเชิญผู้มีประสบการณ์มาให้ข้อคิดเห็นและแลกเปลี่ยนแนวคิดและประสบการณ์ การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ การลงมือปฏิบัติจริง รวมถึงการถอดประสบการณ์ และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสมยิ่งขึ้น 2) การพัฒนาผู้นำและเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้หรือ

ความสามารถที่มีอยู่จะช่วยให้ผู้นำสามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ โดยวิธีการ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ กว้างและชัดเจนขึ้น การสนับสนุนให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการสนับสนุนข้อมูล ข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและการจัดองค์กรร่วมกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี การมีส่วนร่วมถือเป็น กระบวนการที่รัฐบาลส่งเสริมสนับสนุนและชักนำให้ประชาชน ชุมชน องค์กรท้องถิ่น ตลอดจน อาสาสมัครต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดหาปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้น ตัดสินใจ วางแผนการ พัฒนา กำหนดนโยบาย ร่วมรับผิดชอบ ตลอดจนติดตามประเมินผลในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนอง ความต้องการและเกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างยั่งยืน

โครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ได้สรุปบทบาทและการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ดังนี้ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 2556)

1. มหาวิทยาลัย มีบทบาทในการริเริ่ม กระตุ้น และสร้างความตระหนักของภาคีเครือข่ายถึง ปัญหาความจำเป็นและศักยภาพของแต่ละภาคส่วนในการสนับสนุนเครือข่าย วางแผนการดำเนินงาน เครือข่าย ประสานงานระหว่างภาคีเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนงาน จัดกิจกรรมเพื่อ หนุนเสริมการเรียนรู้ เช่น การฝึกอบรม การอบรมปฏิบัติการ การประชุม การสัมมนา การบรรยาย ทัศนศึกษา การเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดตามประเมินผลและแก้ไขปัญหาอุปสรรค รวมทั้ง ให้คำปรึกษาแนะนำตามที่ได้รับร้องขอ ตลอดจนสนับสนุนทางวิชาการ เช่น วิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ และสถานที่ เป็นต้น

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีบทบาทในการร่วมดำเนินงานเครือข่ายตลอดกระบวนการ ให้คำปรึกษาแนะนำแก่คณะนักวิจัยหรือแกนกลางเครือข่ายเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานเครือข่าย ตามที่คณะวิจัยร้องขอ ประสานระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียนเครือข่ายในสังกัด สนับสนุนและ อำนวยความสะดวกแก่โรงเรียนเครือข่ายในสังกัดทั้งด้านบุคลากร สถานที่ งบประมาณ ยานพาหนะ เพื่อดำเนินกิจกรรมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่เครือข่ายโดยรวมในการดำเนินกิจกรรม

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทและการมีส่วนร่วมเช่นเดียวกับสำนักงานเขตพื้นที่ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลนคร หรือเทศบาลเมือง จะเป็นไปในลักษณะร่วมคิด ร่วมวางแผน ให้คำแนะนำ ส่วนองค์กรบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลตำบล จะมีบทบาทในการร่วมปฏิบัติการกับ โรงเรียนในพื้นที่

4. ศิษยานุศิษย์ มีบทบาทในการร่วมดำเนินงานตั้งแต่การวางแผนโครงการ ร่วมกิจกรรมการ พัฒนาครูและนักเรียน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม การนิเทศ ติดตาม และให้คำปรึกษา

5. หน่วยงานราชการในพื้นที่ ให้คำแนะนำและร่วมอยู่ในโครงการ รวมทั้งการให้การสนับสนุนหรืออำนวยความสะดวกในเรื่องอาคารสถานที่ โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมเพื่อหนุนเสริมตามความเหมาะสม

6. ธุรกิจเอกชน บริษัทขนาดใหญ่จะให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณจัดกิจกรรม เช่น ค่ายนักเรียน งานวันวิทยาศาสตร์ แหล่งเรียนรู้ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ การเป็นวิทยากร เป็นต้น ส่วนผู้ประกอบการขนาดเล็กจะให้การสนับสนุนในรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่และการเป็นวิทยากร

7. ประชาชนท้องถิ่นหรือผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เช่น ศิลปะ เกษตร เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน อาหาร เป็นต้น มีส่วนร่วมในฐานะวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญถ่ายทอดความรู้และฝึกทักษะที่เกี่ยวข้องให้แก่ครูและนักเรียน สนับสนุนแหล่งเรียนรู้หรืออาคารสถานที่ ตลอดจนเข้าร่วมดำเนินงานเครือข่ายตั้งแต่การวางแผน การจัดกิจกรรมและการติดตามประเมินผล

8. องค์กรศาสนาและมูลนิธิ วัดให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนหรือสถานที่จัดกิจกรรมโครงการ พระสงฆ์เป็นผู้สอนวิชาจริยธรรมหรือเป็นประธานการประชุม ส่วนมูลนิธิให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม

9. ชุมชนและผู้ปกครองนักเรียน มีส่วนร่วมในการสนับสนุนเงินทุน อาคารสถานที่ แหล่งเรียนรู้ และเป็นวิทยากร ซึ่งชุมชนอาจเข้าร่วมได้ในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานเครือข่าย

10. โรงเรียนและครู มีบทบาทในเครือข่ายทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงาน การจัดกิจกรรม การติดตามและประเมินผลจนโครงการสำเร็จลุล่วง ผู้อำนวยการโรงเรียนสนับสนุนให้ครูเข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งสนับสนุนบุคลากร อาคารสถานที่ในการจัดกิจกรรม การพัฒนาครูและนักเรียนตามแผน รายงานความก้าวหน้าและนำเสนอปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานต่อแกนกลางเครือข่าย นอกจากนี้ครูยังเข้ารับการพัฒนาศักยภาพเพื่อไปพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก และครูที่มีความสามารถทางวิชาการมีบทบาทในการเป็นวิทยากรหรือพี่เลี้ยงให้กับครูในโรงเรียนด้วย

อย่างไรก็ตาม กระบวนการมีส่วนร่วมอาจดำเนินการในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) หรือ PAR ก็ได้ ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการวิจัยด้วย มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมหาทางออก และร่วมรับรู้ผลการวิจัยกับนักวิจัย (ธีรวิทย์ เอกะกุล, 2551: 67-80 อ้างใน รพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ, 2551: 28-32) โดยมีหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. ความเสมอภาค คือ นักวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายมีความเสมอภาคกันในทุกประเด็นที่วิจัย
2. เกิดการเรียนรู้ คือ นักวิจัยต้องรับฟังความคิดเห็น ความรู้ ความสามารถของกลุ่มเป้าหมายเพื่อร่วมวิจัย

3. ความเป็นอิสระทางความคิด คือ เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมาย แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่
4. เคารพความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย แม้ว่าพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถของกลุ่มเป้าหมายจะมากน้อยหรือแตกต่างกันกับนักวิจัย
5. ความเป็นประชาธิปไตย คือ สามารถแสดงความคิดเห็นได้ และยอมรับมติของเสียงข้างมาก

นอกจากนี้ วรรณดี สุทธิสาร (2557) ยังได้อธิบาย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือ PAR ไว้ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในกระบวนการของ PAR ต้องทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายเฉพาะร่วมกัน
2. ใ่วางใจกระบวนการ PAR ที่ช่วยวิเคราะห์อย่างต่อเนื่อง และร่วมสำรวจเพื่อนเข้าใจปัญหา พร้อมร่วมหาแนวทางแก้ไข
3. การเปลี่ยนแปลงเกิดในระดับตัวบุคคลและในระดับกลุ่ม ที่ต้องใช้เวลาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
4. กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ต้องใช้เวลาและความต่อเนื่องในการดำเนินการจึงจะเห็นผล

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) จึงเป็นเทคนิคการพัฒนาแบบ “การควบคุมที่มีอิทธิพลแผ่ไปด้วยความยินดีปรีดาของมวลชน” (AIC) (อนุรักษ์ ปัญญานุวัฒน์, 2548) ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีโอกาสในการริเริ่ม คิด วางแผน ปรึกษาหารือ หลังจากนั้นเลือกข้อมูลที่เหมาะสมประกอบการตัดสินใจ เพื่อเลือกแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนากลุ่ม เช่นเดียวกับที่ จุฑาทิพย์ ภัทราวาท (2553) ได้อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการนำแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยแบบมีส่วนร่วม มาผสมผสานกันเพื่อให้มีโอกาสนในการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยระดมความคิดเพื่อแก้ปัญหา เกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ใหม่แก่ตนเอง เพื่อนำไปแก้ปัญหาหรือใช้พัฒนางานของกลุ่มตนเองได้

ตัวอย่างการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่อง ทักษะการพัฒนานักเรียนให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 กรณีศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดเลย ที่มีมณฑนา อิทนสมิต (2559 อ้างใน กาญจนา เกรียงสี, 2560) เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ได้พยายามศึกษาสภาพของปัญหา ความคาดหวังของการดำเนินงาน ตลอดจนแนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะเหมาะสมสำหรับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนระดับประถมศึกษาในสถานศึกษาท้องถิ่น โดยใช้การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากหน่วยงานภายใน คือ

โรงเรียน และบุคลากรภายใน คือ ผู้เรียน และผู้สอน รวมทั้งผู้บริหาร และจากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ สมาชิกในชุมชน ได้ร่วมมือกันในการพัฒนาผู้เรียน โดยงานวิจัยนี้ได้คำนึงถึงองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนของการเกิดกระบวนการเรียนรู้ คือ ผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษา โดยการจัดกิจกรรมในการเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้สอน ซึ่งการพัฒนากิจกรรมและวิธีการเรียนการสอนได้เน้นการใช้โครงงาน (project) เป็นฐาน สำหรับผู้บริหารและผู้ปกครองได้ใช้กระบวนการของการมีส่วนร่วมสำหรับขับเคลื่อนให้กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนมีประสิทธิภาพอย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิจัยทำให้สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มโรงเรียนในท้องถิ่นได้รูปแบบของการทำงาน และสร้างกิจกรรมเสริมความสามารถของผู้เรียน โดยอาศัยความร่วมมือของผู้สอน ผู้บริหาร และผู้ปกครอง แบบมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมสร้างกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนได้เกิดการใฝ่รู้และมีทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ และความสนใจในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองได้จริง

ดังนั้นหากจะมีการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพการศึกษาดีขึ้นมาได้ อาจใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ต้องอาศัยนักวิชาการและการสร้างเครือข่ายอีกจำนวนมาก ในขณะที่มหาวิทยาลัยยังไม่สามารถระดมนักวิจัยที่มีฝีมือมาทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาของพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบ (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2555) ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กจะก้าวเดินต่อไปได้นั้นทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมและรวมพลังในการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น ไม่เพียงเฉพาะงบประมาณที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แต่หมายถึงทรัพยากรทุกด้าน ทั้งทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาเป็นครู ทรัพยากรแหล่งเรียนรู้ใกล้ตัวที่ทำให้การเรียนรู้ของนักเรียนมีความหมาย และเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่ทำให้แยกจากวิถีชีวิต ทักษะอาชีพในท้องถิ่น เป็นการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นให้กับคนในชุมชนที่ไม่หลุดลอยจากรากเหง้าของตนเอง เครือข่ายการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อร่วมคิดร่วมทำ (ประโยชน์ คุปกาญจนกุล และคณะ, 2554) และจากการศึกษาวิจัยในปีแรกของโครงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม ได้มีข้อเสนอแนะว่า ผู้ปกครองและคนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาและดูแลบุตรหลาน เช่น การทำการบ้าน การอ่านหนังสือ การควบคุมความประพฤติและมารยาท การเข้าร่วมประชุมพูดคุย การเป็นวิทยากร การลงแรงพัฒนาโรงเรียน การบริจาคเงิน และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน นอกจากนี้มหาวิทยาลัยและคณะวิชาต่าง ๆ ควรจัดทำนโยบายหรือแผนบริการวิชาการให้กับสังคมหรือชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกรณีของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งอาจเป็นการระดมความคิดจากนักวิชาการหรือการทำกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาของนิสิตนักศึกษา (สมิตร สุวรรณ และคณะ, 2559) นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรนำ

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้ตรัสว่า “ระเบิดจากข้างใน” มาใช้ในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก กล่าวคือ ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาลูกก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2550)

3. แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมและประชาธิปไตย

ประชาสังคม มาจากภาษาอังกฤษว่า **Civil Society** ซึ่งรัฐบาลของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” (Civil state) ซึ่งมีผู้ใช้คำในภาษาไทยเทียบเคียงกันหลายคำ อาทิ “สังคมประชาธิปไตย” (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม) “สังคมราษฎร์” (เสนห์ จามริก) “วิถีประชา” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช) ใช้คำนี้โดยมีนัยยะของคำว่า Civic movement) “อารยสังคม” (อเนก เหล่าธรรมทัศน์) และ “สังคมเข้มแข็ง” (ธีรยุทธ บุญมี) เป็นต้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550) ผู้เสนอแนวคิดประชาสังคม คือ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert Putnam) ซึ่งกล่าวไว้ว่า สมาชิกผูกพันกันด้วยครอบครัว เผ่าพันธุ์ และเชื้อชาติเดียวกัน มีความสนใจหรือความสำนึกร่วมกัน โดยเน้นการพัฒนาในระดับรากหญ้า การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สิทธิสตรี สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Basic Human Right) รวมทั้งเรื่องเสรีภาพในข่าวสารข้อมูล ซึ่งแนวคิดนี้เกิดจากกระแสการรื้อฟื้นชุมชนที่เกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤติที่โครงสร้างของรัฐไม่สามารถเข้ามาจัดการได้ ในขณะเดียวกันความเป็นเสรีชนก็อ่อนแอเกินไปต่อวิกฤติที่สลับซับซ้อน การเกิดขึ้นของชุมชนไม่ใช่การสร้างให้เกิดขึ้น หากแต่เป็นเพราะความจำเป็นที่ต้องเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเข้ามาเติมเต็มช่องว่างระหว่างรัฐและพลเมือง (ชนิตา รักษ์พลเมือง อ่างใน สมิตร์ สุวรรณ, 2554)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2550) ได้รวบรวมความหมายและแนวคิดประชาสังคมจากนักวิชาการต่าง ๆ เอาไว้ดังนี้

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้ให้ความหมายของประชาสังคมว่า หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปต่างมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น โดยนัยยะของความหลากหลายขององค์กรนี้ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม องค์กร ชมรม สมาคม ซึ่งล้วนแต่มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสิ้น จึงเป็นเสมือน “สังคม” ของ “ประชา” หรือ Society ของ Civil นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ยังเสนอต่ออีกด้วยว่า ประชาสังคมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ไม่ใช่

ภาครัฐ ดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และก็ไม่ใช่ภาครัฐกิจ ซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ

ประเวศ วะสี ได้เสนอแนวคิดที่สืบเนื่องจากแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง คือ “สังคมสมานภาพและวิชา” โดยได้ฉายภาพให้เห็นสามปริณทล ได้แก่ รัฐบาล (ภาครัฐ) ธนาภาพ (ภาคธุรกิจเอกชน) และสังคมภาพ (ภาคสังคม) ซึ่งปริณทลทั้งสามกำลังเสียสมดุล เนื่องจากภาครัฐและภาคทุนใหญ่ ทำให้ภาคสังคมอ่อนแอลง เกิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง การสร้างดุลยภาพของทั้งสามฝ่ายจึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การทำให้ภาคสังคมเข้มแข็งขึ้นก็ด้วยการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ เกิดขึ้นอย่างมากมายหลากหลาย โดยผ่านยุทธศาสตร์ความร่วมมือพหุภาคีเข้ามาถักทอกันบนความสัมพันธ์แนวนอนหรือบนพื้นฐานอำนาจที่เท่าเทียมกัน และไปเชื่อมโยงกับโครงสร้างแนวดิ่งหรือโครงสร้างของรัฐ อันจะทำให้เกิดพลังทวีคูณยิ่งขึ้น นั่นคือ การอาศัยฐานคิดความเป็นชุมชน ซึ่งเน้นจิตสำนึกร่วม เอื้ออาทร ติดต่อสื่อสาร เรียนรู้ร่วมกัน มาเป็นประชาคม ในความหมายที่ครอบคลุมกลุ่มคนที่หลากหลายในระดับที่กว้างออกไป

ธีรยุทธ บุญมี ใช้คำว่า “สังคมเข้มแข็ง” โดยให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของพลังที่สามหรือพลังของสังคม ซึ่งความเข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความร่วมมือกันของนักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน และชาวบ้าน ในการผลักดันสังคม โดยได้เสนอขั้นตอนสู่ความเป็นประชาสังคมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การเกิดจิตสำนึก
2. การเกิดกลุ่มองค์กร
3. การก่ออุดมการณ์ร่วม
4. การตกผลึกของอุดมการณ์จนเป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการไทยอีกหลายท่านที่ให้ความหมายและแนวคิดประชาสังคมในบริบทสังคมไทยไว้ดังนี้ (มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2550)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวว่า ประชาสังคม หรือ ประชารัฐ หมายถึง ทุกส่วนของสังคมทั้งภาครัฐและภาคประชาชน โดยทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันในลักษณะ Partnership โดยให้เหตุผลในการผนวกภาครัฐเข้ามาในความหมายประชาสังคม เนื่องจากทุกปริณทลของสังคมไทยล้วนมีภาครัฐแทรกแซง การแยกภาครัฐออกจึงเป็นเรื่องลำบาก

ชูชัย ศุภวงศ์ ให้ความหมายของประชาสังคมว่า หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์ หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลัดซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อ จิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (civic group) ไม่ว่าจะเป็น เป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ด้วยความรัก ความ สมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (civic network)

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับประชาสังคมในประเด็นของ “คนชั้น กลาง” “การมีส่วนร่วม” “ความผูกพัน” และ “สำนึกของความเป็นพลเมือง” นั่นคือ ไม่ได้หมายถึง ความเป็นชุมชนในสังคมชนบทเท่านั้น แต่กินความรวมไปถึงคนชั้นกลางภาคเมือง ซึ่งไม่จำเป็นต้องมี ความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบคู่หน้า (face to face relationship) แต่เป็นความ ผูกพัน (bond) ของผู้คนที่หลากหลายบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือและการแสวงหาการมีส่วนร่วม และด้วยสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมือง (citizenship) นั่นเอง นอกจากนี้เขาได้ให้ความสำคัญกับ ขั้นตอนการสร้างความเป็นพลเมือง (citizenship) ซึ่งคนไทยโดยทั่วไปใช้คำว่า “ประชาชน” (people) “ราษฎร” (subject) และ “พลเมือง” (citizenship) แทบจะแทนกันได้ ประหนึ่งว่าเป็นคำคำ เดียวกันจริงๆ แล้วคำว่าประชาชนทุกยุคทุกสมัย หมายถึง คนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (non ruler) ในสมัย โบราณประชาชนเป็นไพร่หรือทาสเกือบทั้งหมด มีสถานะต่ำต้อย เป็นลูกน้อง เป็นข้าช่งใช้ของขุน นางหรือเจ้าที่ดิน การเมืองสมัยใหม่ปลดปล่อยประชาชนจากการเป็นไพร่-ทาส กลายเป็นเสรีชน มี สถานะทางกฎหมายเท่าเทียมกัน รวมเรียกอดีตไพร่ อดีตทาส และขุนนางเจ้าที่ดินทั้งหลายว่า “ราษฎร” ในความหมายของผู้ที่ต้องเสียภาษีให้กับรัฐ และต้องยึดถือปฏิบัติตามกฎหมายของ บ้านเมืองเช่นกันหมด ในประเทศตะวันตกที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย มินัยยะสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยน “ราษฎร” ให้เป็น “พลเมือง” นั่นหมายถึง คนในชาติที่นอกจากการ เสียภาษีและปฏิบัติตามกฎหมายแล้ว ยังมีสิทธิ มีบทบาทและอำนาจทางการเมืองในการแสดง ความ คิดเห็นต่าง ๆ ของบ้านเมือง มีสิทธิเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่วนรวมร่วมมือกับรัฐด้วย เทียบกัน แล้ว “ราษฎร” เป็นฝ่ายรับกฎหมาย รับนโยบาย รับกิจกรรม กิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐ เป็นบุคคลที่ว่ นอนสอนง่าย หากความเป็น “พลเมือง” นั้นต้องเป็นฝ่ายรุกเพื่อเรียกร้องกฎหมาย นโยบายกิจกรรม กิจกรรมของรัฐตามที่พลเมืองเห็นพ้องต้องกัน (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2540)

กฤษฎา บุญชัย ได้สรุปภาพของประชาสังคมเป็น 4 ประเด็น คือ

1. ประชาสังคม คือ พื้นที่การเมืองสาธารณะ (public sphere) ของประชาชนซึ่งกำเนิดมาจากการก่อตัวของวัฒนธรรมคนชั้นกลาง และขยายปริมณฑลไปสู่ชนชั้น กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย และสนใจเข้าร่วมในพื้นที่การเมืองสาธารณะนี้ ดังนั้นประชาสังคม จึงเป็นพื้นที่ที่เกิดกิจกรรม มิได้หมายถึงประชาชนทั้งหมดหรือสังคมทั้งหมด ซึ่งไม่ได้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองสาธารณะ

2. ประชาสังคม คือ กระบวนการของประชาชนในการสร้างพื้นที่การเมืองสาธารณะของตนเอง โดยไม่ตกอยู่ภายใต้พื้นที่การเมืองของรัฐ (political society) ของทุน ดังนั้นประชาสังคมจึงต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน

3. ประชาสังคม คือ เวทีแห่งการต่อสู้ทางอุดมการณ์ของฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทุนนิยม สังคมนิยม โดยรัฐหรือทุนที่พยายามครอบงำพื้นที่ดังกล่าว แต่ไม่สามารถครอบงำได้ทั้งหมด เวทีแห่งนี้จึงมีความหลากหลาย ซับซ้อน ทั้งขัดแย้งและร่วมมือ ขึ้นอยู่กับยุทธศาสตร์การต่อสู้ของฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งอาจจะใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธีก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาสังคมนั้น ๆ ประชาสังคมจึงไม่ได้มีความหมายเป็นเวทีแห่งความสมานฉันท์อย่างเดียว

4. ประชาสังคม คือ กลุ่มปฏิบัติการ (actors) ในภาคประชาสังคมไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามเกณฑ์ “ชนชั้น” ที่ใช้ผลประโยชน์เป็นตัวแบ่งตามแนวการวิเคราะห์ของมาร์กซิสต์แบบเก่า แต่เป็นไปตามแนวที่กรัมสกีเสนอ คือ กลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่เกิดจากกลุ่มต่าง ๆ ของชนชั้นต่าง ๆ มาร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับกลุ่มอื่น ทั้งนี้โดยกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมจะพยายามครอบครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ โดยการครอบงำความคิดของประชาชน และกำหนดวัฒนธรรมหลักในสังคม ดังนั้น จึงเห็นการเกาะตัวของกลุ่มต่าง ๆ ข้ามชนชั้นมาจากฐานอุดมการณ์ความคิดมากกว่าเรื่องฐานผลประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ กล่าวว่า หน้าที่ของพลเมืองหรือคนที่อยู่ในสังคมก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยต้องมีวินัยที่เคร่งครัดในการที่จะทำให้สังคมสงบสุข หากใครละเมิดสิทธิประโยชน์ของคนอื่นหรือส่วนรวมก็ต้องช่วยกันรับผิดชอบ ในสังคมนั้นย่อมมีคนที่มีอาชีพเป็นทหารได้รวมตัวเป็นหมู่เหล่า เพื่อป้องกันสังคมจากศัตรูภายนอก ซึ่งการเป็นทหารนั้นต้องมีวินัยสูง การมีวินัยสูงนั้นทำให้ทหารสามารถมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจแบ่งปันผลประโยชน์ของสังคมมากกว่าใคร หากประชาชนทั่วไปไม่ค่อยมีวินัย ไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ก็จะยอมให้พวกทหารเป็นผู้เผด็จการของสังคมไปได้ดังที่ประเทศต่าง ๆ หลายประเทศมีการปกครองแบบเผด็จการทหาร เช่น พม่า และอีกหลาย ๆ ประเทศในทวีปแอฟริกา บางครั้งพรรคการเมือง เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ มีวินัยที่สูงกว่าทหารจึงสามารถควบคุมทหารได้อีกทีหนึ่งเหมือนกัน เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน เกาหลีเหนือ เวียดนาม

ลาว และคิวบา สำหรับประเทศที่เป็นประชาธิปไตยในปัจจุบัน เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ สวีเดน เบลเยียม ฝรั่งเศส เยอรมนี ญี่ปุ่น ฯลฯ นั้น ประชาชนมีวินัยสูง มีความรับผิดชอบต่อสังคม รับผิดชอบต่อประโยชน์ของตนเอง จึงไม่สามารถที่จะเกิดเผด็จการขึ้นมาได้ในสังคมเหล่านี้ได้ และสิ่งนี้เองที่เรียกว่า “Civil Society” หรือนักวิชาการไทยแปลว่า “ประชาสังคม” นั่นเอง ดังนั้นหัวใจของประชาสังคมก็คือ การตระหนักในสิทธิประโยชน์ของตนเอง มีความเข้าใจเรื่องการส่งเสริมสภาพบางประการของตน เพื่อความสันติของสังคม มีวินัยและความรับผิดชอบต่อสังคม (รัฐสภาไทย, 2550)

ในปัจจุบันรัฐบาลของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้จัดทำยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” (Civil state) คือ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกคน เนื่องจากการแก้ปัญหา การปฏิรูป และการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ซึ่งจะสำเร็จหรือเห็นผลเป็นรูปธรรมไม่ได้เลย หากขาดซึ่งความร่วมมือร่วมใจและการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐ และรัฐบาล ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำโครงการสานพลังประชารัฐ ด้านการศึกษาพื้นฐานและการพัฒนาผู้นำ เพื่อรวมเอาพลังจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้เข้ามามีบทบาทความร่วมมือเพื่อร่วมขับเคลื่อนและยกระดับมาตรฐานการศึกษาพื้นฐานและการพัฒนาผู้นำ เพราะมีความเชื่อมั่นว่าการศึกษานับเป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศ และถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรภายในประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน และลดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมอย่างยั่งยืน (โครงการสานพลังประชารัฐ, 2560)

4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กและการเรียนรู้สู่ประเทศไทย 4.0

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการบ่มเพาะและพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และเป็นพลังของการสร้างสรรค์สังคมที่ผ่านมามีประเทศไทยจะสามารถขยายโอกาสทางการศึกษาได้ทั่วถึงมากขึ้น แต่กลับประสบปัญหาด้านคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพคน โดยเฉพาะการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งตามการจัดประเภทของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) หมายถึง โรงเรียนที่มีนักเรียนตั้งแต่ 120 คนลงมา โดยส่วนใหญ่เปิดการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 แต่มีโรงเรียนบางแห่งที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสจัดการเรียนการสอนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ มีแนวโน้มเป็นปัญหาสำคัญของการจัดการศึกษาในระดับขั้นพื้นฐานทั้งในด้านคุณภาพการศึกษาโดยรวมของประเทศ ด้านคุณภาพของผู้เรียนซึ่งเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศ ด้านการลงทุนทางการศึกษา รวมถึงด้านประสิทธิภาพและผลตอบแทนจากการดำเนินการ

ผลการวิจัยในโรงเรียนขนาดเล็ก โดย พิธาน พื้นทอง (2548) แสดงให้เห็นสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ด้านโครงสร้าง เป็นปัญหงบประมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการ บุคลากรไม่ครบตามโครงสร้าง และการติดตาม ตรวจสอบประเมินผลคุณภาพการศึกษายังขาดความชัดเจน 2) ด้านคน เป็นปัญหาการจัดสรรครูและบุคลากรให้โรงเรียนขนาดเล็กทำให้ครูไม่ครบชั้น และมีวุฒิการศึกษาไม่ตรงตามวิชาที่สอน ขาดความชำนาญเฉพาะสาขา ขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน 3) ด้านเทคโนโลยี เป็นปัญหาการขาดแคลนสื่อเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ประกอบ รวมทั้งคู่มือวิทยุทัศน์ สื่อ CAI และข้อจำกัดด้านงบประมาณทำให้โรงเรียนต้องจัดหางบประมาณจัดซื้อเองและซ่อมบำรุงเอง บุคลากรและผู้ปกครองขาดความรู้เรื่องการใช้งาน ICT และคอมพิวเตอร์ และ 4) ด้านงาน เป็นปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ไม่ต่อเนื่อง และใช้การคัดลอกหลักสูตรกันมาจากที่อื่น การจัดกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนยังขาดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ขาดการทำความเข้าใจในเนื้อหาหลักสูตร และการบริหารงานวิชาการยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ส่วนใหญ่คุณภาพต่ำ เพราะขาดงบประมาณ ขาดการนิเทศและสื่อการเรียนการสอนที่จำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุรัชย์ ทินกระโทก (2549) และ ถวิล แพงยา (2550)

เช่นเดียวกัน ผลการศึกษาวิจัย เรื่อง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม พบปัญหาของโรงเรียนต่าง ๆ ทั้ง 6 โรงเรียนในลักษณะเดียวกับงานวิจัยอื่น ๆ ที่กล่าวมา ได้แก่ (สมิตร สุวรรณ และคณะ, 2559)

1. ครูมีจำนวนน้อย จบไม่ตรงวิชาเอก ไม่ใช่คนในพื้นที่ มีภาระงานมาก
2. ครูอัตราจ้างได้รับเงินเดือนน้อย
3. เด็กนักเรียนมีฐานะยากจน ขาดศักยภาพและความพร้อม มีพัฒนาการทางสมองช้า อ่านไม่ออก ติดเกมส์ และมีเด็กต่างด้าวมาเรียนด้วย
4. ผู้ปกครองขาดการเอาใจใส่ ไม่มีเวลา ไม่สามารถสอนการบ้านได้ และมีค่านิยมส่งลูกไปโรงเรียนใหญ่
5. ผู้บริหารมีการโยกย้ายบ่อยและต้องเดินทางไปประชุมไกล บางโรงเรียนไม่มีผู้บริหาร
6. หลักสูตรมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย เรียนมากและไม่ได้นำไปใช้ในชีวิตจริง
7. ขาดสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน
8. ขาดงบประมาณ
9. ขาดการประชุมพูดคุยกับผู้ปกครอง
10. คณะกรรมการสถานศึกษาหายากและไม่มาประชุม

11. ไม่ได้รับการดูแลจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
12. องค์การบริหารส่วนตำบลไม่สามารถเข้ามาช่วยเหลือได้ เนื่องจากติดระเบียบหรือข้อกฎหมาย
13. สถานที่ขาดความสะดวกสบาย

ในขณะที่รัฐบาลยังไม่มีมติชัดเจนว่าจะดำเนินการแก้ไขปัญหของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างไร แต่ในปี พ.ศ. 2551 คณะรัฐมนตรีได้กำหนดแผนปรับปรุงโรงเรียนขนาดเล็กตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอขอเพิ่มเงินอุดหนุนรายหัวให้แก่โรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ว่าด้วยการให้เงินอุดหนุนรายหัวตามจำนวนนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาหัวละ 500 และ 1,000 บาท ตามลำดับ แต่การกระทำดังกล่าวเป็นเพียงการแก้ปัญหาระยะสั้นแบบไม่ยั่งยืน เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น การลดลงของอัตราประชากรเกิดใหม่ และความต้องการของผู้ปกครองที่พยายามส่งบุตรหลานไปโรงเรียนใหญ่กว่า แม้จะต้องเสียเงิน เสียเวลาเดินทาง หรือเสียค่าหอพักในเมือง จึงทำให้โรงเรียนขนาดเล็กยังคงมีจำนวนนักเรียนลดน้อยลงเรื่อยๆ ในขณะที่โรงเรียนขนาดกลางบางแห่งเกิดภาวะลดขนาดลงกลายเป็นโรงเรียนขนาดเล็กในที่สุด (สุกัญญา หาญตระกูล, 2552)

ภายหลังการสนับสนุนด้านงบประมาณดังกล่าว สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินการของโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กยังคงประสบปัญหาขาดแคลนแทบทุกอย่าง โดยเฉพาะปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ขาดแคลนครูทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ขาดแคลนกรรมการสถานศึกษาที่มีความรู้ ความสามารถและความมุ่งมั่นทุ่มเท ขาดแคลนงบประมาณ ตำรา สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ทางการเรียนและการสอน ห้องปฏิบัติการที่ทันสมัยในสาขาวิชาต่าง ๆ และขาดแคลนความรู้ด้านการบริหารจัดการ จึงส่งผลให้มีอุปสรรคอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงที่รัฐบาลกำหนดนโยบายการบริหารจัดการแบบกระจายอำนาจให้องค์กรท้องถิ่นให้มีหน้าที่รับผิดชอบและดูแลโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กให้เหลือน้อยลง ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียนแต่ละแห่งมีทรัพยากรทางการบริหาร ซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการเรียน นวัตกรรมเทคโนโลยี และความรู้ที่จะใช้ในการบริหารจัดการอย่างเพียงพอ เพื่อที่จะได้บริหารจัดการแบบกระจายอำนาจได้สำเร็จ

นอกจากนี้รายงานผลการประเมินคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากยังไม่สามารถพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างน่าพึงพอใจ และไม่ผ่านรับรองการประเมินมาตรฐานภายนอกของ สมศ. โดยเฉพาะด้านผู้เรียน เช่น มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น จึงมีการเสนอความเห็นให้ “ยุบ/เลิก” ในกรณีโรงเรียนที่ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพได้ ซึ่งความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายกระทรวงศึกษาธิการที่ว่ากรณีโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนจำนวนน้อย หากโรงเรียนใดพึงเลิกได้ก็ให้ “เลิก” หากโรงเรียนใดพึงรวมกับโรงเรียนอื่นใกล้เคียงได้ก็ให้ “รวม” แต่ต้องหาวิธีการที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ปกครองหรือผู้เรียน แต่หากโรงเรียนใดยังคงเปิดสอนก็ต้องดำเนินการได้อย่างมีคุณภาพ (ฟาฏินา วงศ์เลขา, 2553)

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการตามแนวคิด “ยุบ/เลิก/รวม” โรงเรียนขนาดเล็กยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาปัจจัยและความจำเป็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากตามสภาพความเป็นจริงโรงเรียนขนาดเล็กแต่ละแห่งมีบริบทที่แตกต่างกัน ในที่นี้เราอาจแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) โรงเรียนขนาดเล็กที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาเป็นโรงเรียนแกนนำหรือศูนย์วิชาการสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กอื่น ๆ 2) โรงเรียนขนาดเล็กที่มีความพร้อมในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนตนเองเท่านั้น 3) โรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่มีความพร้อมด้านบุคลากร ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้แต่ไม่สามารถยุบได้ 4) โรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ในพื้นที่พิเศษ เช่น ทุรกันดาร เสี่ยงภัย ชายแดน เกาะห่างไกล (สมยศ ปั่นแก้ว, 2549) ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ระบุปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการจัดการโรงเรียนขนาดเล็กด้วยนโยบายดังกล่าว ไว้ดังนี้

1. การดำเนินการตามนโยบายเกี่ยวกับโรงเรียนขนาดเล็กไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากแนวทางการปฏิบัติไม่มีความชัดเจนและเปลี่ยนแปลงบ่อย
2. ในกรณียุบรวมหรือเลิก ผู้บริหารสถานศึกษาไม่พร้อมให้ความร่วมมือหรืออาจต่อต้านเนื่องจากขาดความมั่นใจว่าเมื่อสถานศึกษาที่ตนเองดำรงตำแหน่งอยู่ถูกยุบรวม เลิกล้มไป ตนเองจะมีตำแหน่งอยู่ที่ใด
3. ในกรณีที่นักเรียนต้องย้ายโรงเรียน ค่าพาหนะที่นักเรียนได้รับวันละ 6 บาท ไม่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน นอกจากนั้นในบางปี งบประมาณยังล่าช้าหรือถูกตัด
4. ชุมชนบางส่วนต่อต้านการยุบรวมหรือเลิกสถานศึกษา
5. ในกรณีการใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างโรงเรียนแกนนำยังขาดประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ในการเสวนาเรื่อง “ยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ใครได้ ใครเสีย?” พบว่า การลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กอาจยังไม่ใช่แนวทางออกที่ดีที่สุด และจำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างรอบด้าน พร้อมทั้งได้รับความเห็นและยินยอมจากชุมชนท้องถิ่น เพราะเมื่อพิจารณาด้านการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองกลุ่มผู้เรียนและผู้ปกครองที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและมีรายได้ต่ำที่ต้องการให้ลูกหลานได้เรียนในโรงเรียนท้องถิ่นใกล้บ้าน และอาจเป็นโอกาสในการแก้ปัญหาการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในสังคม เนื่องจากการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดใหญ่เน้นวิชาการ ท่องจำเรียนเพื่อสอบแข่งขันและเลื่อนชั้น แต่โรงเรียนขนาดเล็กสามารถจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โดยให้ชุมชน ผู้ปกครองและองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามามีส่วนร่วมและผลักดันทั้งด้านงบประมาณและการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจและทุ่มเทอย่างเต็มที่ เริ่มที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูพึงต้องสร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครองด้วยการร่วมกันวางแผนการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนเพื่อบุตรหลานในชุมชน และแนวทางอีกอย่างหนึ่งที่ควรพิจารณาเพื่อทดแทนความไม่คุ้มทุนของโรงเรียนขนาดเล็ก นั่นคือ การพัฒนาคนด้านคุณธรรม จริยธรรม การจัดการศึกษาที่เน้นด้านคุณธรรมจริยธรรมอาจเป็นจุดยืนสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในอนาคต (ณัฐวิทย์ พิมพ์ทอง, 2554)

จากที่กล่าวมาข้างต้นได้แสดงถึงความเสี่ยงของการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็กที่ครอบคลุมทั้งด้านงบประมาณและบุคลากรทางการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนโดยตรง การพยายามลดจำนวนโรงเรียนขนาดเล็กให้เหลือจำนวนหนึ่งในวิสัยจะปรับปรุงคุณภาพได้รอบด้าน โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศทั้งทางภูมิศาสตร์กายภาพ (ที่ตั้ง เส้นทางคมนาคม) และภูมิศาสตร์มนุษย์ (ความหนาแน่นของประชากร ประชากรวัยเจริญพันธุ์ อัตราการเจริญพันธุ์) ร่วมกับการปฏิรูปให้โรงเรียนขนาดเล็กเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพและได้รับการยอมรับ ควรให้เป็นวาระเร่งด่วนที่เป็นการวางแผนในระยะ 5 ปี 10 ปี มีเป้าหมายระยะสั้นและการติดตาม แต่โรงเรียนขนาดเล็กบางแห่งก็มีความสำคัญและไม่ควรเลิกหรือยุบนั้น อาทิเช่น ที่ตั้งห่างไกลบนภูเขาสูง บนเกาะ หรือพื้นที่ชายแดน พื้นที่ในเขตพิเศษต่าง ๆ (กฎอัยการศึก) กระทรวงศึกษาธิการควรตั้งโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้เป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเพื่อการพัฒนาคุณภาพต่อไป (สุกัญญา หาญตระกูล, 2552)

จากสภาพปัญหาด้านการจัดการและการบริหารของโรงเรียนขนาดเล็กที่กล่าวมาข้างต้น งานวิจัยทางการศึกษาได้เสนอทางเลือกหรือนวัตกรรมในการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้เป็นโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพมีการนำเสนอในหลายแนวทาง เช่น รูปแบบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กที่ครูไม่ครบชั้นจำเป็นต้องอาศัยการจัดการเรียนรู้แบบคณะชั้น การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ แบบรวมเรียนช่วงชั้น เป็นต้น (บพิศ ศิริ, 2546 และปรีชา ทินโนรส, 2551) ซึ่งทำได้

โดยการจัดชั้นเรียนที่นำนักเรียนต่างชั้น ต่างกลุ่มอายุ และต่างความสามารถมาเรียนรู้ร่วมกันในห้องเดียว เพื่อให้ครูสามารถดูแลและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เต็มตามศักยภาพอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ในการจัดกลุ่มนักเรียนในชั้นเรียนแบบคละนี้ ครูต้องคำนึงถึงพัฒนาการระดับความสามารถของเด็ก ควรจัดเด็กที่มีระดับพัฒนาการในการเรียนรู้ใกล้เคียงกันมาเรียนรวมกัน เช่น ประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เรียนรวมกัน หรือ ประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 เรียนรวมกัน โดยให้สัดส่วนครูต่อเด็กไม่เกิน 1 ต่อ 20 คน เพื่อให้ครูดูแลเด็กที่ต่างความสามารถในการเรียนรู้สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ โรงเรียนขนาดเล็กอาจจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการควบคู่กับการเน้นทักษะพื้นฐานที่จำเป็น โดยจัดตารางเรียนนั้นในช่วงเช้าเน้นการเรียนรู้ด้านภาษาและคณิตศาสตร์ ส่วนภาคบ่ายจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหน่วยการเรียนรู้โดยเน้นทักษะร่วมที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้ เช่น ทักษะการคิด ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการสื่อสาร เป็นต้น (ฟาฏินา วงศ์เลขา, 2553) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับโมเดลการจัดการชั้นเรียนแบบคละชั้นของพิพัฒน์ สอนสมนึก (2553) เพื่อแก้ไขปัญหาความขาดแคลนบุคลากรในโรงเรียนขนาดเล็ก นอกจากนี้สุรวิทย์ ธาดา (2551) ได้นำเสนอการใช้ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เพื่อช่วยการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน เพื่อเติมเต็มในส่วนของหลักสูตรท้องถิ่น และการนำแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมาปรับใช้เพื่อการเรียนการสอน จึงเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นส่วนสำคัญของการส่งเสริมคุณภาพทางการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กเช่นกัน

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และอรุณศรี จิตต์แจ้ง (2556) ได้สรุปรูปแบบและแนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ ดังนี้

1. การพัฒนานักเรียนที่ผ่านครู

1) การปรับกระบวนการทัศน์ครูเพื่อการจัดรูปแบบการเรียนรู้แบบใหม่ เช่น ครูควรเป็นผู้จัดการหรือผู้อำนวยการการเรียนการสอน สอนให้น้อยลงและให้เด็กมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น ไม่เน้นการสอนที่บอกให้จำจากหนังสือหรือตำรา แต่เน้นการปฏิบัติจริง

2) การพัฒนาด้านเทคนิคและทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้แบบใหม่ เพื่อให้ครูสามารถนำไปจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กในหรือนอกห้องเรียนได้จริง

3) การพัฒนาด้านเนื้อหาสาระในวิชาที่สอน ซึ่งนักวิจัยเห็นความจำเป็นหรือที่ครูต้องการอันเนื่องจากความรู้พื้นฐานที่มีไม่เพียงพอ เช่น สาระคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และภาษาอังกฤษ หรือในกรณีที่ครูไม่ได้สอนตรงตามสาขาที่เรียนมา ซึ่งพบมากในโรงเรียนขนาดเล็ก

4) ให้โอกาสครูได้สร้างนวัตกรรมด้วยตนเอง เช่น การสร้างสื่อ/สิ่งประดิษฐ์ เพื่อประกอบการเรียนการสอนจากโครงการหรือแม้แต่เป็นโครงการที่ร่วมคิดร่วมทำกับนักเรียน

5) การฝึกให้ครูมีวิธีการสืบค้นข้อมูลเพื่อประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะโลกออนไลน์หรือผ่านเครือข่ายครู ทั้งนี้เพื่อให้ครูสามารถพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่อง

6) ความรู้อื่น ๆ เช่น การทำวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งครูต้องการเรียนรู้เทคนิคและวิธีการเพื่อใช้ในการเลื่อนวิทยฐานะ โดยเชื่อมโยงกับการทำโครงการหรือการทำกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนจริง

2. การพัฒนาโดยตรงที่ตัวนักเรียน ได้แก่ การจัดกิจกรรมค่ายให้กับนักเรียน การพานักเรียนเรียนรู้ดูงานในแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น การฝึกปฏิบัติในรูปกิจกรรมชิ้นงาน เช่น การวาดรูป งานปูนปั้น โดยให้ครูเข้าร่วมในขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ และสังเกตกิจกรรมที่นักเรียนทำ เป็นการเรียนรู้ร่วมกับนักเรียน

เช่นเดียวกับ การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต 1 (2552 อ้างใน สมศักดิ์ ภูวิภาดารวรรณ, 2554) ซึ่งได้จำแนกรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กออกเป็น 7 รูปแบบ ได้แก่

1. การจัดการเรียนรู้แบบรวมชั้นเรียน โดยวิธีการยุบชั้นเรียน ให้โรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้นสามารถจัดการเรียนการสอนได้โดยไม่ทิ้งห้องเรียน

2. การบูรณาการหลักสูตร เป็นการนำความรู้มารวบรวมประมวลไว้เป็นหน่วยเดียวกัน แล้วนำมากำหนดกิจกรรม เพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้ครั้งเดียวพร้อมกันในแต่ละช่วงชั้น

3. ความร่วมมือจากชุมชน เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนครู งบประมาณไม่เพียงพอ และขาดสื่อเทคโนโลยี โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา องค์กรท้องถิ่น เครือข่ายสถานศึกษา ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

4. การใช้ ICT ในการพัฒนาคุณภาพ เช่น การสอนทางไกลจากโรงเรียนไกลกังวลหัวหิน

5. รูปแบบโรงเรียนเครือข่าย เป็นการร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนหลักและโรงเรียนเครือข่ายในการวางแผนจัดการศึกษา ผู้บริหารและครูได้รับการพัฒนาจนสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. ผสมผสานด้วยวิธีการหลากหลายดังที่กล่าวมาข้างต้น

7. การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการสถานศึกษา มีวิสัยทัศน์ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีความเป็นประชาธิปไตย ยึดหลักการมีส่วนร่วม มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ยอมรับทั้งในและนอกสถานศึกษา ตลอดจนมุ่งมั่นสร้างเครือข่ายการทำงานโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สถานการณ์ของประเทศไทยซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กกำลังประสบปัญหาอย่างรุนแรง โดยหลายฝ่ายต้องการให้บทวนว่า ควรมีโรงเรียนขนาดเล็กต่อไปหรือไม่ แต่ในทางตรงกันข้ามกับสถานการณ์ของต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยตั้งแต่ปี 1964 แสดงความตระหนักถึงความสำคัญและมีความต้องการโรงเรียนขนาดเล็ก เช่น Joan McRobbie (2001) ได้สังเคราะห์งานวิจัยในช่วงปี 1990s พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพมากกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ในหลายด้าน กล่าวคือ สามารถทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีกว่า เวลาเรียนมากกว่า มีการเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรมากกว่าและหลากหลาย ปัญหาพฤติกรรมความรุนแรงและการลาออกกลางคันน้อยกว่า และยังพบว่าผู้เรียนที่มีฐานะยากจนหรือชนกลุ่มน้อยได้รับประโยชน์มากที่สุดจากโรงเรียนขนาดเล็ก และสาเหตุของการที่โรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพมากกว่า เนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม การสื่อสารทำได้ง่ายกว่าเพราะมีบุคลากรน้อยที่ทำงานอย่างร่วมมือร่วมใจกัน ครูสามารถสอนและพัฒนาวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากมีจำนวนรายวิชาที่ต้องสอนน้อยกว่าในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีความสุขและทุ่มเทในการทำงาน เช่นเดียวกับ Lee and Loeb (2000) ได้วิจัยศึกษาทัศนคติของครูด้านความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของนักเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จากครูกว่า 5,000 คน และนักเรียนเกรด 6 และเกรด 8 กว่า 23,000 คน จาก 264 โรงเรียนในรัฐชิคาโก พบว่า ครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดเล็กมีทัศนคติด้านความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของนักเรียนสูงกว่าครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดใหญ่ และนักเรียนเรียนรู้ได้ดีกว่า และ Lee and Smith (1994) ที่แสดงให้เห็นว่าการเพิ่มความร่วมมือกันของครูทำให้โรงเรียนขนาดเล็กมีประสิทธิภาพ และในทางตรงกันข้ามโรงเรียนขนาดใหญ่มีความห่างเหินกันมาก ทำให้ความร่วมมือกันมีน้อย ประสิทธิภาพก็น้อยลงตามไปด้วย และความห่างเหินนี้ทำให้ต้องโรงเรียนขนาดใหญ่ต้องสร้างระบบมาควบคุมความเรียบร้อยในโรงเรียนมากขึ้นด้วย ส่วน Lawrence & Binger & Diamond & Hill & Hoffman & Howley & Mitchell & Rudolph & Washor (2002) แสดงให้เห็นว่า ค่าใช้จ่ายกับโรงเรียนขนาดเล็กไม่ได้แพงขนาดนั้น โดย Steifel et al (1998) ได้วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายต่อจำนวนผู้จบการศึกษาในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็กในนิวยอร์ก ไม่ได้ต่างกันมากนัก และในทางตรงกันข้าม Lee and Smith (1996) โรงเรียนขนาดใหญ่ต่างหากที่มีความห่างเหินระหว่างนักเรียนและครู ทำให้ต้องลงทุนกับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งครูที่ปรึกษา นักจิตวิทยา เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

นอกจากนี้จากการทำแบบสำรวจ (survey in large-scale) ครั้งใหญ่ในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับขนาดห้องเรียนโดยเฉพาะ (Elliott 1998, Ferguson 1991, Wenglinsky 1997) และใช้วิธี meta-analysis วิเคราะห์ผลการทดลองเกี่ยวกับขนาดห้องเรียนในช่วงปี 1970s (Educational Research Service 1980, Glass et al 1982, Glass & Smith 1979, Hedge & Stock 1983)

รวมถึงการทดลองในหลายรัฐ เช่น Indiana's Project Prime Time (McGivern & Gilman & Tillitski 1989), Tennessee's Project STAR (Krueger & Whitmore 2001, Finn & Gerber 2001), Wisconsin's SAGE Program (Molnar et al 1999, 2000) และ California Class Size Reduction Program (Stecher & Bohrnstedt & Kirst & McRobbie & Williams, 2001) ได้ข้อสรุปว่า ห้องเรียนขนาดเล็กโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาลงมา ช่วยส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่คงทน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มประชากรที่เสียเปรียบทางการศึกษา (Bruce J. Biddle and David C. Berliner 2001) และ Bourke (1986) ได้ศึกษาและติดตามการสอนของครู 5 คนเป็นเวลา 63 ปี ชี้ให้เห็นว่าห้องเรียนขนาดเล็กนั้น ทำให้ครูสามารถปรับการเรียนการสอนเพื่อใช้ข้อได้เปรียบของห้องเรียนขนาดเล็กได้ เช่นเดียวกับ Howley (2000) ได้สังเคราะห์งานวิจัยหลายเรื่องในประเทศสหรัฐอเมริกาและได้ข้อสรุปที่ว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ไม่ได้ดีกว่าโรงเรียนขนาดเล็กเสมอไป ทั้งโรงเรียนขนาดใหญ่บางแห่งยังมีขนาดใหญ่เกินไปที่จะจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ความต้องการโรงเรียนขนาดเล็กแพร่หลายมากขึ้น และโรงเรียนขนาดเล็กมีคุณค่าต่อชุมชนที่มีไม่ได้มีฐานะร่ำรวย ซึ่งสอดคล้องกับ Nguyen (2004) ที่พบว่าโรงเรียนขนาดเล็กสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้นได้โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนแอฟริกันอเมริกัน อีกทั้งโรงเรียนขนาดเล็กโดยทั่วไปจะมีสภาพแวดล้อมที่ดีและปลอดภัย และช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วย

ในขณะที่ นักวิจัยและนักการศึกษา เช่น Howley (2000) ได้เสนอให้คงมีโรงเรียนขนาดเล็กไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชนที่มีฐานะการเงินค่อนข้างต่ำ และชุมชนชนบทไม่สร้างโรงเรียนขนาดใหญ่มากได้ ซึ่งไม่ควรหลงเชื่อว่าโรงเรียนขนาดใหญ่มีประสิทธิภาพเสมอไปเพราะมักทำให้เกิดปัญหา เช่น การเลือกอาชีพ การต่อต้านการคิดอย่างมีเหตุผล และอื่น ๆ นอกจากนี้ โรงเรียนขนาดเล็กยังมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการบริหารจัดการและจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพในหลายด้าน เช่น ความสามารถในการปกครองบริหารงานเอง ทำให้สามารถตั้งเป้าหมายและวิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกับชุมชนและลักษณะของผู้เรียนในท้องถิ่น ตลอดจนมีตารางการทำงานที่ยืดหยุ่น รู้จักนักเรียนเป็นอย่างดี สามารถกำหนดหลักสูตรและกิจกรรมการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน และได้รับการสนับสนุนและร่วมมือเป็นอย่างดีจากชุมชน (Cotton, 2001 อ้างใน Nguyen, 2004)

สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในประเทศไทยยังไม่สามารถยุบเลิกได้และยังคงต้องจัดการศึกษาต่อไปนั้น โครงการวิจัยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม ได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับรัฐบาลว่า (สมิทร สุวรรณ และคณะ, 2559)

1. ควรทบทวนนโยบายการยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนโรงเรียนในบางพื้นที่มากเกินไป โดยคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและระยะเวลาในการเดินทางของผู้ปกครอง ซึ่งจะต้องไม่กระทบต่อความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษาของคนในชุมชน
2. ควรจัดสรรอัตรากำลังของครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ครบทุกชั้นปีและตรงกับสาขาวิชาเอก เพื่อสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการจัดการศึกษามากกว่าการพิจารณาเกณฑ์เรื่องจำนวนนักเรียนต่อครู
3. ควรสอบบรรจุคนในพื้นที่เข้ารับราชการครู โดยการคัดเลือกผู้ที่มีลักษณะ “คนดีและคนเก่ง” ซึ่งอาจให้ทุนการศึกษาต่อและกลับมาบรรจุในภูมิลำเนาเดิม เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครูของโรงเรียนขนาดเล็กในชนบทและการย้ายออก อีกทั้งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน
4. ควรบรรจุครูอัตราจ้างให้มีความมั่นคงในวิชาชีพ และไม่ควรมีการจ้างครูในลักษณะนี้อีก เพราะจะทำให้เกิดความอ่อนแอในการจัดการศึกษา เนื่องจากระบบแบบนี้ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้คนดีและคนเก่งอยู่ได้
5. ควรมีการโยกย้ายหมุนเวียนผู้บริหารให้มาบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาดีขึ้น และถ้าสามารถทำได้สำเร็จให้พิจารณาแต่งตั้งเลื่อนวิทยฐานะในระดับที่สูงขึ้นได้ทันที
6. ควรจัดสรรงบประมาณให้โรงเรียนขนาดเล็กเพิ่มขึ้นตามความต้องการจำเป็นจริง ๆ ซึ่งไม่ควรใช้เกณฑ์การจัดสรรตามรายหัวของนักเรียน เพื่อความยุติธรรมของเด็กนักเรียนและสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการจัดการศึกษา

ในขณะที่รัฐบาลของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา มีนโยบายการพัฒนาประเทศที่เรียกว่า “ประเทศไทย 4.0 หรือ Thailand 4.0” ซึ่งรัฐบาลต้องการให้เกิดการขับเคลื่อนจากยุค 1.0 ซึ่งเป็นยุคของการทำการเกษตรและงานหัตถกรรม ไปยุค 2.0 เป็นยุคที่ขับเคลื่อนด้วยอุตสาหกรรมเบา และยุค 3.0 เป็นยุคอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อน เน้นการส่งเสริมการส่งออกและสนับสนุนการลงทุน การนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หลอมรวมกันเพื่อก้าวไปสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ที่มุ่งไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีแนวคิดสำคัญคือ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการสร้างความเข้มแข็งจากภายในเชื่อมโยงไทยสู่ประชาคมโลก เปลี่ยนกระบวนการพัฒนาประเทศจากการพึ่งพาไปสู่การสร้างรากแก้ว โดยปรับเปลี่ยนจากเศรษฐกิจที่เคยพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอกเป็นหลักไปสู่การพึ่งพาตนเองโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยเริ่มจากรากฐานที่สำคัญ คือ การสร้างคนสู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเป็นสังคมอุดมปัญญา และเมื่อคนไทยมีคุณภาพก็จะนำไปสู่การสร้างวิสาหกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ยกกระดับเกษตรกรแบบดั้งเดิมสู่เกษตรกรสมัยใหม่ ยกกระดับ SMEs แบบดั้งเดิมสู่ SMEs ที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม สร้างธุรกิจบริการ

แบบดั้งเดิมสู่ธุรกิจบริการมูลค่าสูง เปลี่ยนคนที่มีความคิดสู่การเป็น start up ที่สร้างมูลค่าทางธุรกิจ เพื่อให้ประเทศก้าวไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วภายใน 20 ปีข้างหน้า (รัฐบาลไทย, 2560)

สำหรับการจัดการศึกษาไปสู่ประเทศไทย 4.0 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้แนวคิดว่าจะต้องมีการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยจัดหลักสูตรให้ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม พร้อมทั้งปรับปรุงตำราให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ต้องเปลี่ยนระบบการประเมินเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตร โดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์เป็น ตามทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในขณะที่เดียวกันต้องปรับการอบรมครูให้ตรงกับความต้องการในการนำความรู้ไปใช้ ตลอดจนให้วิทยฐานะแก่ครูสอนดีหรือครูที่สนใจเด็กเพื่อยกย่องชมเชย สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วยกัน ดังนั้น การที่ประเทศจะเป็น Thailand 4.0 ได้ ทุกอย่างต้องผ่านการวางแผนเพื่อสร้างสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมที่ดี และต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างมาก เพราะกว่าจะเห็นผลต้องใช้เวลานาน เปรียบดังการปลูกต้นไม้ ที่จะต้องมีการเตรียมดินให้ดี มีเมล็ดพันธุ์ที่ดี และต้องเฝ้าดูแลรดน้ำพรวนดิน เพื่อให้ต้นไม้งิเจริญเติบโตขึ้นมาได้ ทุกอย่างต้องใช้เวลาและต้องดำเนินงานหลายส่วนไปพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างนวัตกรรมในการขับเคลื่อนประเทศ ซึ่งต้องสามารถขยายผลในเชิงพาณิชย์ได้ สำหรับแนวทางสร้างนวัตกรรมด้านการศึกษาที่จะต่อยอดไปสู่การนำไปใช้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน วิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้เด็กสร้างนวัตกรรมได้ คือ การใช้รูปแบบนำเสนอโครงการที่ใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่น เช่น การผลิตกระแสไฟฟ้าจากโซลาร์เซลล์ ซึ่งจะทำให้เด็กสนุกกับการหาคำตอบ ชอบที่จะเรียน ชอบที่จะได้ปฏิบัติ จากนั้นให้ส่งผลงานมาประกวด หากผลงานใดผ่านเกณฑ์ก็จะสนับสนุนงบประมาณเพื่อนำไปผลิตใช้จริงในชุมชนนั้นๆ ซึ่งจะช่วยสร้างความภาคภูมิใจให้กับเด็กด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559)

กาญจนา เกรียงชี และคณะ (2560) ได้กล่าวไว้ในหนังสือการเรียนรู้สู่ประเทศไทย 4.0 ว่า ศตวรรษที่ 21 เป็นโลกของเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์หรืออินเทอร์เน็ต เป็นโลกของการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต เป็นสังคมของเทคโนโลยีในระบบดิจิทัล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายต่อโครงสร้างสังคมและวิถีชีวิตของประชาชน ดังนั้นศตวรรษที่ 21 จึงเป็นการเริ่มต้นของการปฏิวัติทางการเรียนการสอนและทางเทคโนโลยี ซึ่งจะต้องเป็นการสร้างและใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด เพื่อให้ได้การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและสามารถพัฒนาสร้างแนวคิดใหม่ ๆ ที่จะช่วยให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างยั่งยืน มั่นคง และมีความคล่องแคล่วในการประกอบอาชีพ ซึ่งการพัฒนาทักษะสำหรับศตวรรษที่ 21 แบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่

1. ทักษะในการเรียนรู้และนวัตกรรม (learning and innovation) หมายความว่า พลเมืองโลกของศตวรรษที่ 21 ควรจะแสวงหาความรู้เพื่อให้เกิดความชำนาญและทักษะ ไม่ว่าจะเป็นการ

แสวงหาความรู้ในระบบจากสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ หรือการแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการทำงานประกอบอาชีพ ซึ่งผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ คือ การพัฒนาสู่การเป็นบุคคลที่มีความสร้างสรรค์ (creativity) และความสามารถในการผลิตนวัตกรรม (innovation) เป็นบุคคลที่มีความคิดในเชิงวิเคราะห์ (critical - thinking) รู้การแก้ปัญหา (problem solving) เป็นบุคคลที่รู้จักการสื่อสารและความร่วมมือในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2. ทักษะในการจัดทำและจัดการสารสนเทศ (literacy information) สื่อ (media) และเทคโนโลยี (technology) กล่าวคือ มีความสามารถในการจัดทำสารใช้ข้อมูลสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยีเพื่อนำมาใช้ในการแลกเปลี่ยนความรู้และการสื่อสาร (ICT)

3. ทักษะการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ (life and career skills) ซึ่งเป็นการฝึกฝนตนจากการเรียนรู้และการปฏิบัติให้เป็นผู้ที่รู้จักการผ่อนปรน การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การริเริ่มสร้างสรรค์ การกำหนดทิศทางชีวิตของตนเอง ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ จนกระทั่งกลายเป็นคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองโลกที่ดีสำหรับศตวรรษที่ 21 นี้

ในความเป็นจริง ทักษะในศตวรรษที่ 21 ไม่จำเป็นที่จะหมายรวมถึงทักษะด้านเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทักษะการเรียนรู้ การทำงานเป็นทีม การร่วมมือกันกับผู้อื่นและการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Walser อ้างใน กาญจนา เจริญศรี, 2560) ซึ่งในทักษะดังกล่าวรวมถึงทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การประสานงาน ทักษะการสื่อสารด้านการพูดและการเขียน ความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้โดยชี้แนะตนเอง ทักษะความเป็นผู้นำ การปรับตัว ความรับผิดชอบและทักษะความตระหนักในการเป็นพลเมืองของโลก ซึ่งทักษะเหล่านี้แตกต่างจากทักษะการเรียนรู้เมื่อ 20 ปีที่ผ่านมาโดยสิ้นเชิง การสร้างและพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 จึงต้องการบุคคลที่ศึกษาค้นคว้าโลกกว้างที่นอกเหนือไปจากบริบทแวดล้อมตนเอง ยอมรับมุมมองของผู้อื่นและเข้าใจโลกทัศน์ของตนเอง สามารถสื่อสารความคิดของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพกับกลุ่มผู้ฟังที่หลากหลาย ดำเนินการอย่างสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสถานการณ์ได้ ซึ่งแน่นอนในการพัฒนาผู้เรียนในทักษะที่กล่าวมาแล้วต้องมีกระบวนการที่เตรียมผู้สอน ผู้บริหาร ผู้วางนโยบาย ผู้นำชุมชน นักวิจัย พ่อแม่ นักเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ (Mansilla & Jackson อ้างใน กาญจนา เจริญศรี, 2560) การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงใช้ผู้สอนที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้หลักหรือองค์ความรู้รอบให้เกิดทักษะในการดำรงชีวิตและจะเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นการปฏิบัติจริงในชีวิตและในบริบทของผู้เรียน (Borgen อ้างใน กาญจนา เจริญศรี, 2560) ซึ่งผู้สอนจะเปลี่ยนจากบทบาทการสอนและชี้แนะในชั้นเรียนมาเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของชุมชนแห่งการสร้างองค์ความรู้ เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาปัญญาในบรรยากาศของการสร้างสรรค์ เป็นตัวอย่างของการแนะนำกิจกรรมในการแก้ปัญหาและเฝ้าการแสวงหา เพื่อให้ผู้เรียนแก้ไขได้ ดังนั้นผู้สอนในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นผู้ที่ส่งเสริม

สนับสนุนให้ผู้เรียนรับผิดชอบในการแสวงหากระบวนการของการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ฝึก (coach) และผู้แนะนำ (facilitator) ถึงแม้ในเบื้องต้นผู้สอนจะเป็นผู้ป้อนองค์ความรู้หลักสำคัญให้ผู้เรียนก็ตาม (De Corte อ้างใน กาญจนา เกรียงชี, 2560)

ในขณะเดียวกัน วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึง หลักการสำคัญของทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) teach less learn more เน้นการเรียนรู้ของเด็ก ไม่ใช่เน้นการสอน 2) เรียนให้บรรลุ 21st century skills ไม่หยุดอยู่ที่วิชา ต้องเปิดโอกาสให้เด็กลองนำไปใช้บ่อย ๆ จนเกิดเป็นทักษะ 3) เรียนเป็นทีม เน้นการร่วมมือทำงานเป็นทีม ให้มีทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะการเคารพผู้อื่น ทักษะการสื่อสาร 4) สอบในสิ่งที่ต้องการให้บรรลุ ต้องวัดและประเมินที่ทักษะ และให้สัดส่วนของน้ำหนักการทดสอบเพื่อพัฒนามาก ๆ ไม่ใช่สอบเพื่อได้-ตก อย่างไรก็ตาม บทบาทของครูและผู้บริหารโรงเรียนในการทำ Professional Learning Community (PLC) ครูจะเรียนรู้กันในกลุ่มสาระของตนเองหรือในโรงเรียน และการเรียนรู้กับเพื่อนครูต่างโรงเรียน ส่วนผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีใจจดจ่ออยู่ที่ learning outcomes ของนักเรียน หาทางส่งเสริมการวัด learning outcomes เป็นระยะ ๆ สนับสนุนทรัพยากรและแสวงหาทรัพยากรในพื้นที่มาทำ PLC เพื่อยกระดับการเรียนรู้ของนักเรียน และครู และจะต้องสร้างเป้าหมายที่ปลายทาง และรายทาง โดยนำมาพูดสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งชื่นชม เฉลิมฉลองเมื่อโรงเรียนสามารถบรรลุเป้าหมายรายทางในแต่ละระยะ นอกจากนี้ยังได้กล่าวอีกว่า การศึกษาต้องไม่ top down ต้องไม่ใช่อำนาจ หากใช้อำนาจจะเป็นการลดทอนพลัง เพราะพลังแรงบันดาลใจจะเกิดขึ้นได้ ต้องบริหารจัดการแบบ Empowerment จึงจะเป็นการปฏิรูประบบการศึกษาไทยจริง ครูสำคัญที่สุด ครูที่มีแรงบันดาลใจ เอาใจใส่เด็ก และมีวิธีการสอนที่ถูกต้อง สำคัญกว่าเครื่องมือหรือสื่อ และปัจจัยสำคัญ คือ แรงบันดาลใจของเด็กในการใฝ่รู้ใฝ่เรียน ซึ่งการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21 ครูจะต้องสอนน้อย ๆ ให้เด็กเรียนรู้เอง ครูจะดูว่าสิ่งที่เด็กจำเป็นต้องเรียนคืออะไร ซึ่งครูจะต้องรวมทีมกันทำ PLC ในการกำหนดว่าเด็กจำเป็นต้องเรียนอะไร เมื่อได้แล้ว ให้นำไปสอน และนำผลที่ได้มาเรียนรู้ร่วมกัน สรุปว่า ไม่มีอะไรสำคัญกว่า “ครู” และไม่มีอะไรสำคัญกว่า “แรงบันดาลใจ” (พิทักษ์ โสตถยาคม, 2556)

ดังนั้น เพื่อให้ทันต่อสภาพการณ์ของโลกยุคดิจิทัล ทำให้เครื่องมือในการดำเนินชีวิตของคน คือ การศึกษา จึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การดำเนินชีวิตแบบบูรณาการ การมีชีวิตท่ามกลางการพัฒนาหน้าของเทคโนโลยี การทำความเข้าใจต่อการอยู่ร่วมกันแบบพหุวัฒนธรรมของมนุษย์ การเรียนรู้ในการสร้างทักษะการแสวงหาความรู้บนโลกของเทคโนโลยี ตลอดจนการสร้างทักษะในการตามทันเทคโนโลยี ซึ่งหมายถึง ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เพื่อเข้าสู่สนามแข่งขันคุณภาพและความสามารถในการเศรษฐกิจและการเมืองของ

เวทีโลกเป็นประเด็นที่ต้องทำให้บรรลุด้วยการศึกษา และเนื่องจากการเรียนรู้เป็นศูนย์กลางของ เศรษฐกิจและสังคมของความรู้เป็นฐาน (Knowledge - base Society) จึงได้ผลักดันให้มีการ พัฒนาการเรียนรู้ที่เป็นการปฏิรูปที่เน้นกระบวนการ ซึ่งในหลายประเทศได้ผลักดันให้มีการพัฒนาการ เรียนรู้ที่เป็นการปฏิรูปที่เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าการผลักดันให้เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หรือรูปแบบองค์กรทางการศึกษา (กาญจนา เกรียงซี, 2560) อย่างไรก็ตาม ในการจัดกระบวนการ เรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตามจะต้องมีการประเมินผลความสำเร็จของการจัดการ ซึ่งอยู่ที่ ความสำเร็จของผู้เรียน ที่เรียกว่า ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การวัดความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ ไม่ได้ อยู่ที่การวัดความสามารถทางสติปัญญา ซึ่งมักจะอยู่ที่ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ ได้แก่ การสอบ ประเภทต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว เนื่องจากความสำเร็จในชีวิตมิใช่ว่าจะขึ้นอยู่กับความเป็นเลิศของ ปัญญาเท่านั้น แต่ในการดำเนินชีวิตจริงจะต้องมีความสุข ความสงบทั้งกายภาพและจิตใจควบคู่กันไปด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า การประเมินผลความสำเร็จจึงขึ้นอยู่กับความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotient) ด้วยเช่นกัน ซึ่งครูสามารถสร้างกิจกรรมหรือมาตรวัดหรือตัวชี้วัดความฉลาดทางอารมณ์ ของผู้เรียน ได้แก่ (กาญจนา เกรียงซี, 2560)

1. การวัดแรงบันดาลใจ ว่ามีความพอใจ ความต้องการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีความใส่ใจในการ แสวงหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ
2. การวัดความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ถอยในการแสวงหาความรู้และทักษะ มี เป้าหมายในการเรียนรู้ เพื่อประกอบอาชีพอย่างสุจริตในอนาคต
3. การวัดความคิดที่เป็นการตั้งจิตตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตใจ ผักไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย
4. การวัดความสามารถในการวางแผน การคิดค้นหาวิธีการแก้ปัญหา การแก้ไขความ ผิดพลาด ความเข้าใจผิดที่อาจเกิดขึ้นจนทำให้ปัญหา ความสงสัย สับสน และซ้ำซ้อนเพิ่มขึ้น โดยการ พากเพียรสม่ำเสมอในการพัฒนาหาเหตุผลและตรวจสอบปัญหาหรือคำถามต่าง ๆ เหล่านั้น

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศสู่การเป็นประเทศไทย 4.0 โดยการผลิตบุคลากรที่มีความสามารถสูงและหลากหลายองค์ความรู้ การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างคน จึงเป็นภารกิจสำคัญของทุกประเทศ ซึ่งจะต้องเน้นการพัฒนาในประเด็นต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้ (กาญจนา เกรียงซี, 2560)

1. การศึกษาต้องพัฒนาผู้สอนเป็นลำดับสำคัญ เนื่องจากผู้สอนไม่ว่าอยู่ในระดับการศึกษา พื้นฐาน ระดับการอาชีพ หรือระดับอุดมศึกษา ถือได้ว่าเป็นต้นแบบและตัวอย่างสำหรับผู้เรียน และ สำหรับสังคม ดังนั้นเมื่อทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนในท่ามกลางโลกของเครือข่าย สังคมและเทคโนโลยีขั้นสูง ผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีความรู้และทักษะทั้งในส่วนองค์ความรู้หลักและองค์

ความรู้รอบ รวมทั้งทักษะในการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีเข้ากับการถ่ายทอดเป็นอย่างดี จึงจะทำให้การถ่ายทอดสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้

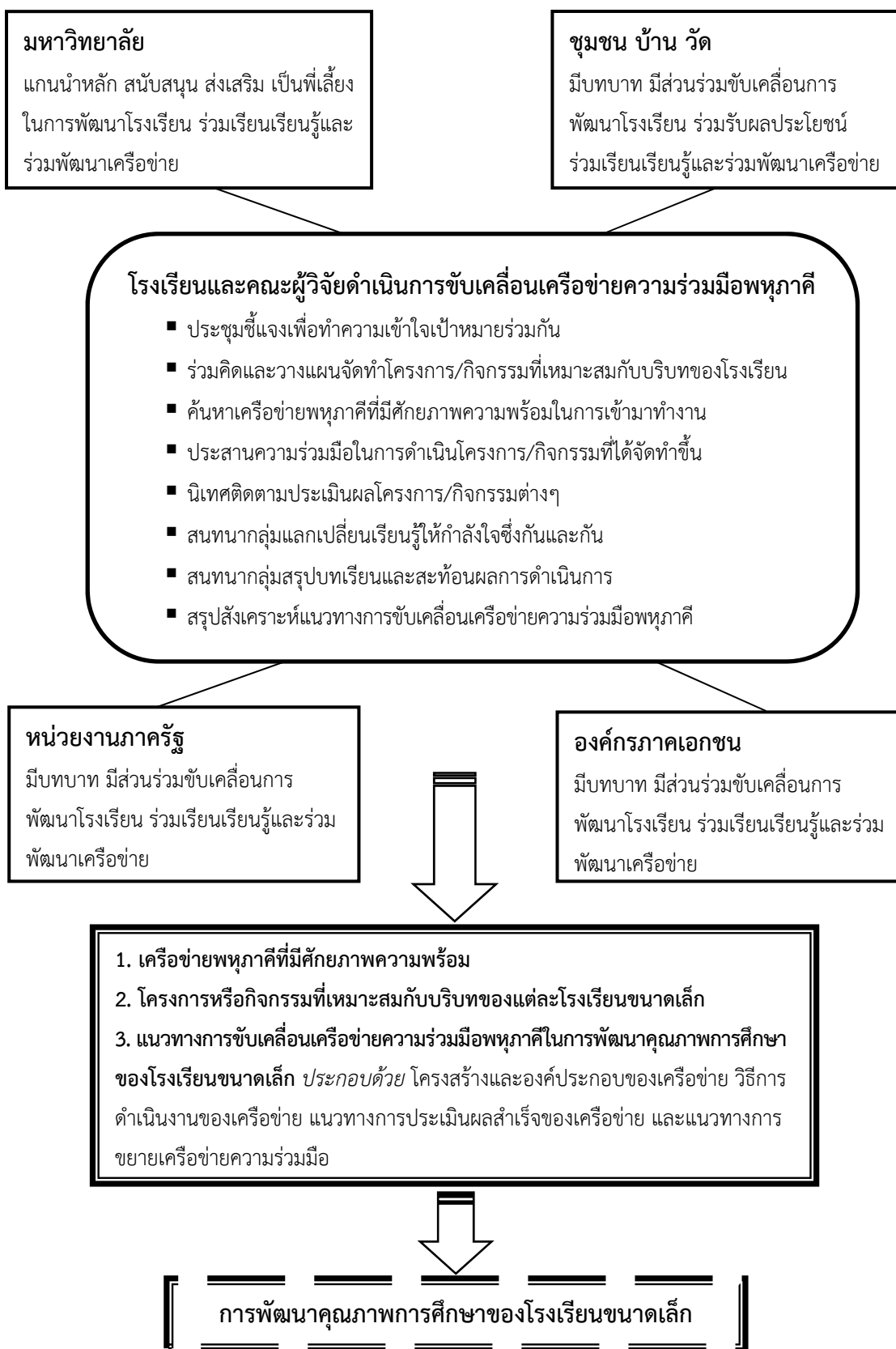
2. การศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนเป็นลำดับสำคัญเช่นกัน ผู้เรียนหรือผู้ที่อยู่ในศตวรรษที่ 21 ได้ชื่อว่าเป็นคนยุคเน็ต (Net Generation) จำเป็นจะต้องพัฒนาตนเองด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1) ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้การบูรณาการเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ากับการสร้างองค์ความรู้ ทั้งการเรียนรู้จากผู้สอนและการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมความรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีในลักษณะสื่อผสม ซึ่งผู้เรียนมีความจำเป็นจะต้องทำความรู้จัก เข้าใจ และเลือกใช้ให้เหมาะสมในการใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงข้อมูล เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพให้เกิดขึ้น

2) ผู้เรียนมีการพัฒนาการเรียนรู้โดยการศึกษาจากบทเรียนที่สร้างขึ้นโดยผู้สอนที่บูรณาการเทคโนโลยีในรูปแบบของสื่อผสมที่อาจประกอบด้วยตัวอักษร ภาพนิ่ง เสียง ภาพเคลื่อนไหว การเชื่อมโยงแบบปฏิสัมพันธ์และวีดิทัศน์

3. การศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเตรียมตัวตนเองให้มีการพัฒนาสมรรถนะตนเอง ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยกำหนดรู้ศักยภาพของตนเองได้และกำหนดรู้สมรรถนะความสามารถในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสามารถในการประกอบการทำงานในอนาคตได้ ทั้งในด้านความรู้ คุณลักษณะ บุคลิกภาพ จิตสำนึกสาธารณะ การเป็นผู้นำ การจัดการความรู้และชีวิต ความสามารถในการสื่อสาร การรู้จักใช้และประยุกต์เทคโนโลยี และการสร้างประสิทธิภาพของตนเองให้เป็นผู้ที่สังคมยอมรับจึงเป็นปัจจัยและประเด็นที่จะต้องนำมาเป็นขอบเขตของการพัฒนาผู้เรียนให้ครอบคลุมมากที่สุด เราจะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่จะต้องก่อให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะและศักยภาพของผู้เรียน จะต้องเริ่มต้นจากกระบวนการสร้างความคิดที่จะสามารถพัฒนาความสามารถของตนเองให้เกิดความรู้ที่สามารถใช้ในการแก้ปัญหา รวมทั้งการประมวลผลสารสนเทศจากความรู้นั้น ตลอดจนความสามารถในการสร้างความคิดเชิงสร้างสรรค์ได้ ซึ่งผลที่จะได้จากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดสมรรถนะ เพื่อความสามารถในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนจะนำไปสู่ความเป็นผู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิต ทำให้เพิ่มขีดความสามารถในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประชาคมอาเซียนของศตวรรษที่ 21 ทำให้ช่วยขับเคลื่อนประเทศให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

จากที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่าโรงเรียนขนาดเล็กมีสภาพการพัฒนาอยู่ในยุค 1.0 เท่านั้น และถ้าไม่ได้รับการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาดังกล่าว คงไม่สามารถสร้างคนเพื่อพัฒนาประเทศไทยเป็น 4.0 ได้อย่างแน่นอน ดังนั้น เพื่อให้เกิดการสานต่อในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กได้อย่างมีประสิทธิภาพและสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้นทุกภาคส่วนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในลักษณะที่เรียกว่า “เครือข่ายพหุภาคี” คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ต่อไปอีกระยะหนึ่ง เพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กอย่างต่อเนื่อง และสามารถสรุปเป็นแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีได้ ซึ่งมีวิธีการขับเคลื่อนเครือข่ายโดยอาศัยการทำงานร่วมกัน มีองค์ประกอบ 4 ส่วน ได้แก่ 1) มหาวิทยาลัย 2) ชุมชน บ้าน วัด 3) หน่วยงานภาครัฐ 4) องค์กรภาคเอกชน โดยมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในพื้นที่เป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนเครือข่าย โดยเริ่มต้นจากการพูดคุยให้เห็นความจำเป็นกับผู้ที่มีเจตนารมณ์เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน จากนั้นทำการติดต่อชักชวนเพื่อจัดทำกิจกรรมพัฒนาครูและพัฒนานักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การไปทัศนศึกษา การเยี่ยมชม การเรียนรู้นอกสถานที่ ณ แหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมและจัดให้มีอย่างต่อเนื่อง มีการระดมสรรพกำลังในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ โดยคณะผู้วิจัยจะดำเนินการแสวงหา ติดต่อประสานงานและขอรับความสนับสนุนจากภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านเงินทุน บุคลากร ความรู้ความเชี่ยวชาญ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ตามความพร้อมและศักยภาพของแต่ละภาคี รวมทั้งเป็นวิทยากรให้ความรู้ ให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนสนับสนุนทั้งด้านบุคลากร ความรู้ความเชี่ยวชาญทางวิชาการ แหล่งความรู้ สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และเงินทุนแก่โรงเรียน นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีการสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เฟสบุ๊ก ภายใต้ชื่อกลุ่ม “เครือข่ายพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก กำแพงแสน” และเฟสบุ๊กของแต่ละโรงเรียน รวมทั้งโทรศัพท์และการพบปะเยี่ยมเยียน เพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่ายเป็นระยะ ๆ ซึ่งจะช่วยให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อขัดข้องในการปฏิบัติ เครือข่ายพหุภาคีต่าง ๆ ที่เข้ามา จะส่งผลให้เกิดพลังความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก อาจเขียนเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพ

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวความคิดของการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) โดยดำเนินการตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ คือ 1) ศึกษาลักษณะพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก 2) ขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของแต่ละโรงเรียนโดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก และ 3) สังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ในการดำเนินการ การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ

1. ประชุมชี้แจงร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและครูของแต่ละโรงเรียน เพื่อทำความเข้าใจเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก
2. ผู้บริหารสถานศึกษาและครูของแต่ละโรงเรียนซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาร่วมกันคิดและจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน
3. ศึกษาลักษณะพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งพิจารณาจากสิ่งต่าง ๆ เช่น มีจิตอาสา มีความเต็มใจ มีเวลา มีความรู้ มีงบประมาณ เป็นต้น โดยเริ่มต้นจากการพูดคุยให้เห็นความจำเป็นกับผู้ที่มีเจตนารมณ์เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน
4. ประสานความร่วมมือและขอรับความสนับสนุนจากภาคีที่เกี่ยวข้อง จัดทำโครงการหรือสนับสนุนการจัดทำโครงการที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูของแต่ละโรงเรียนได้จัดทำขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน โดยทำการติดต่อชักชวนเพื่อจัดทำกิจกรรมพัฒนาครูหรือนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การถ่ายทอดความรู้ การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ การมาเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริจาค

เงินทุนการศึกษาและสิ่งของ เป็นต้น มีการระดมสรรพกำลังในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ทั้งในด้านเงินทุน บุคลากร ความรู้ความเชี่ยวชาญ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นวิทยากรให้ความรู้ ให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ

5. นิเทศติดตามประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ โดยการพบปะเยี่ยมเยียน พูดคุยเป็นระยะ ๆ รวมทั้งติดตามจากรูปรภาพและข้อความที่แต่ละโรงเรียนดำเนินการโดยจัดให้มีช่องทางในการสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ (เฟสบุ๊ก) ภายใต้ชื่อกลุ่ม “เครือข่ายพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก ก้าวแห่งแสง” และเฟสบุ๊กของแต่ละโรงเรียน ทำให้ทราบผลการดำเนินการ ปัญหาอุปสรรคหรือข้อขัดข้องในการปฏิบัติ รวมทั้งเครือข่ายพหุภาคีต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของแต่ละโรงเรียน

6. จัดการสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละโรงเรียนระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา และคณะผู้วิจัย เกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน การแก้ไขปัญหา และการให้กำลังใจในการทำงานร่วมกันของเครือข่าย

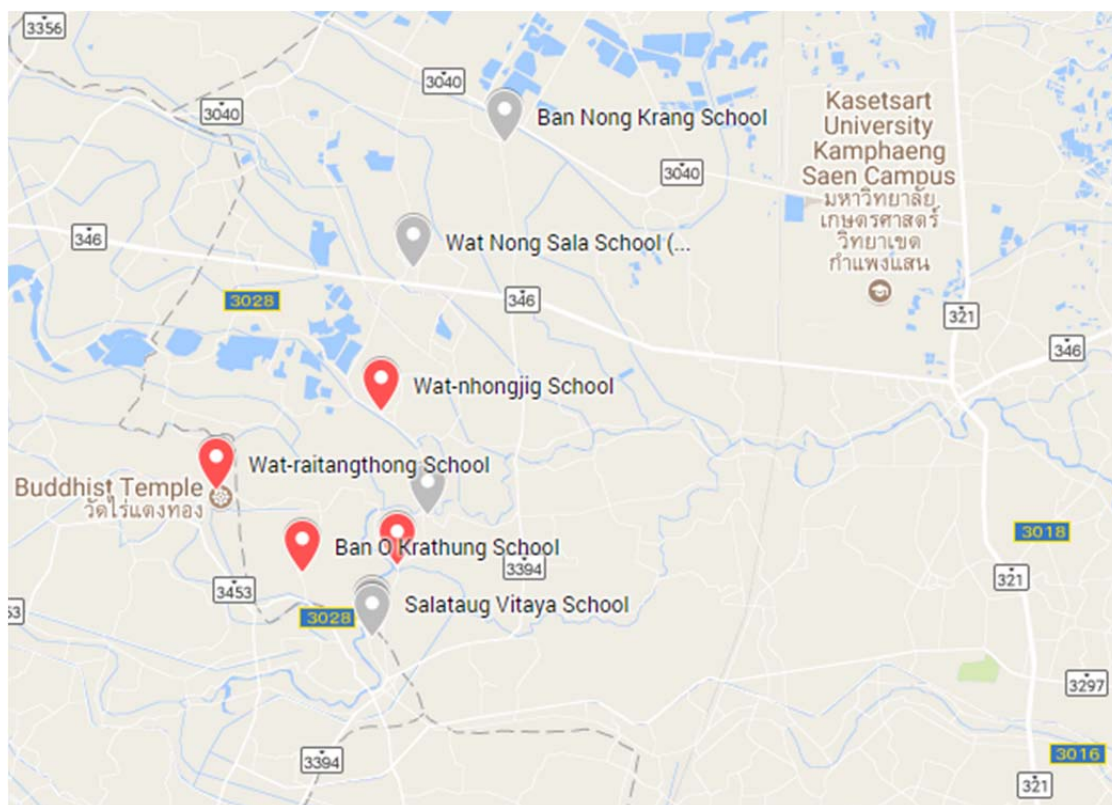
7. จัดการสนทนากลุ่มเพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี เพื่อให้ได้โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย วิธีดำเนินการของเครือข่าย และการประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย รวมทั้งการขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

8. นักวิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลในข้อ 7 เพื่อสร้างข้อสรุปแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ในการดำเนินการ

กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ในการดำเนินการวิจัย ในปีที่ 2 “โครงการแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก” คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกกลุ่มเครือข่ายที่ 1 จากโครงการวิจัยในปีแรก ซึ่งอยู่ในพื้นที่เดียวกัน คือ ตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย 4 โรงเรียน ได้แก่

1. โรงเรียนวัดไร่แตงทอง
2. โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง
3. โรงเรียนวัดหนองจิก
4. โรงเรียนวัดห้วยผักชี

ภาพที่ 2 แสดงแผนที่ตั้งของโรงเรียนขนาดเล็ก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการที่หลากหลายทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยส่วนใหญ่จะใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่

1. การสำรวจพื้นที่ โดยใช้วิธีการสังเกตเกี่ยวกับลักษณะพื้นที่ที่อยู่อาศัยและการประกอบอาชีพของประชาชนที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียนทั้ง 4 แห่ง (ตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1)
2. การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน 8 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา หัวหน้าหน่วยงานราชการในพื้นที่ พระสงฆ์ นักวิชาการ และบริษัทเอกชน เกี่ยวกับสภาพปัญหาของโรงเรียน จำนวนนักเรียนที่ออกไปเรียนนอกพื้นที่ รวมทั้งการค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการที่จะเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจ ซึ่งมีความเต็มใจ มีเวลา มีความรู้ มีงบประมาณหรือมีอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ (ตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2)

3. การสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูแต่ละโรงเรียน รวมจำนวนทั้งสิ้น 8 คน เกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น รวมทั้งโครงการหรือกิจกรรมที่ภาคีเครือข่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การถ่ายทอดความรู้โดยนิสิตนักศึกษาจิตอาสา การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ การมาเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริจาคเงินทุนการศึกษาและสิ่งของ เป็นต้น (ตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2)

4. การสังเกตเกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมของแต่ละโรงเรียนและภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก รวมทั้งสังเกตพฤติกรรมในการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนและพฤติกรรมในการสอนของครู มีการพูดคุยซักถามเพื่อให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และข้อขัดข้องในการปฏิบัติของแต่ละโรงเรียน รวมทั้งการใช้แบบสอบถามเพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูของแต่ละโรงเรียนประเมินความพึงพอใจในโครงการหรือกิจกรรมของภาคีเครือข่าย (ตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2)

5. การสนทนากลุ่มระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา และคณะผู้วิจัย จำนวน 4 ครั้ง รวมจำนวนทั้งสิ้น 42 คน (ภาคผนวก ก) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละโรงเรียนเกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน การแก้ไขปัญหาและการให้กำลังใจในการทำงานร่วมกันของเครือข่าย (ตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2)

6. การสนทนากลุ่มระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครอง และคณะผู้วิจัย รวมจำนวนทั้งสิ้น 10 คน (ภาคผนวก ก) เพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี รวมทั้งเพื่อให้ได้โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย วิธีดำเนินการของเครือข่าย การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย และการขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ (ตอบวัตถุประสงค์ข้อ 3)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแนวคำถามกว้าง ๆ ที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ตามประเด็นของการศึกษา มี 2 แบบ ได้แก่ (ภาคผนวก ข)

1) แบบสัมภาษณ์บุคคล องค์กร ชุมชนที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานเป็นเครือข่ายพหุภาคี

2) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

2. แบบสนทนากลุ่ม

แบบสนทนากลุ่มนี้เป็นแนวคำถามกว้าง ๆ ที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนทนากลุ่มตามประเด็นของการศึกษา มี 2 แบบ ได้แก่ (ภาคผนวก ค)

1) แบบสนทนากลุ่มระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา และคณะผู้วิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงานของเครือข่ายในแต่ละโรงเรียน

2) แบบสนทนากลุ่มระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครองนักเรียน และคณะผู้วิจัย เพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

3. แบบสอบถาม

แบบสอบถามนี้ใช้สำหรับสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูของแต่ละโรงเรียนเกี่ยวกับการดำเนินโครงการถ่ายทอดความรู้ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือยกระดับคุณภาพการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กว่ามีความสอดคล้องตรงกับความต้องการของโรงเรียนมากน้อยเพียงใด รวมทั้งเนื้อหาสาระ เวลาที่ไปดำเนินการ การถ่ายทอดความรู้ของอาจารย์และนิสิต และประโยชน์ที่โรงเรียนได้รับ (ภาคผนวก ง)

การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบ 3 เสา โดยการพิจารณาจากแหล่งผู้ให้ข้อมูล แหล่งสถานที่ และเวลา การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยทำการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาความตามประเด็นและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย 1) ลักษณะพื้นที่และเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก 2) การพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

และ 3) แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถามความคิดเห็น ซึ่งเป็นมาตรวัดแบบ Likert Scale จำนวน 5 ระดับ โดยให้ค่าน้ำหนักความคิดเห็นตามเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

5 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

4 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยมาก

3 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

2 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยน้อย

1 คะแนน หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

โดยกำหนดเกณฑ์ระดับคะแนนเฉลี่ยและการแปลความคิดเห็น ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556: 121)

ระดับคะแนนเฉลี่ย	4.50 – 5.00	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
ระดับคะแนนเฉลี่ย	3.50 – 4.49	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
ระดับคะแนนเฉลี่ย	2.50 – 3.49	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
ระดับคะแนนเฉลี่ย	1.50 – 2.49	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
ระดับคะแนนเฉลี่ย	1.00 – 1.49	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับควรปรับปรุง

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะพื้นที่และเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อม

ตอนที่ 2 การพัฒนาโครงการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนขนาดเล็ก

ตอนที่ 3 การสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

ตอนที่ 1 ลักษณะพื้นที่และเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อม

ผลการศึกษาลักษณะของพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก มีขั้นตอนและรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การประชุมชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน

ขั้นตอนแรกของการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เพื่อชี้แจงกระบวนการวิจัยสำหรับการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย โรงเรียนวัดหนองจิก โรงเรียนวัดห้วยผักชี โรงเรียนวัดไร่แตงทอง และโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โดยมีผู้อำนวยการ ครู และคณะผู้วิจัย เข้าร่วมการประชุม จำนวนทั้งสิ้น 10 คน ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงการประชุมชี้แจงกลุ่มเป้าหมาย

คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงสรุปเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้มีการวางแผนร่วมกันไว้ในการดำเนินโครงการวิจัยในปีแรก สรุปได้ดังนี้

1. เด็กนักเรียนอ่านออกเขียนได้ 100% เก่งวิชาภาษาอังกฤษ ได้รับการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ มีคะแนนสอบ O-NET เพิ่มขึ้นในวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์ และได้รับการดูแลสภาพอนามัย
2. ครูที่ไม่จบตรงวิชาเอกมีความรู้ความสามารถในการสอน มีสื่ออุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสม
3. โรงเรียนมีความพร้อมในเรื่องทุนและอุปกรณ์การศึกษา มีเครื่องคอมพิวเตอร์และพรินเตอร์ มีสัญญาณ internet และ wifi มีทางม้าลายและสัญลักษณ์ก่อนถึงโรงเรียนตลอดเส้นทาง มีอาหารกลางวันสนับสนุนเพิ่มขึ้น และมีจำนวนเด็กนักเรียนเข้ามาเรียนเพิ่มขึ้น
4. ประชาชนหรือผู้ปกครองมีความเข้าใจ ตระหนัก และกลับมาเรียนในโรงเรียนบ้านเกิด

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในปีที่ 2 ซึ่งได้มีการตกลงกันว่าแต่ละโรงเรียนจะไปดำเนินการปรึกษาหารือร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน สำหรับการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ตามเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ในปีที่ 1 โดยโครงการที่เขียนประมาณ 1 – 2 หน้า ประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่ ชื่อโครงการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และวิธีดำเนินการ ซึ่งในเบื้องต้นสรุปได้ว่า โรงเรียนมีความสนใจที่จะทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดทำฐานการเรียนรู้ การปลูกพืช การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ การคัดแยกขยะ การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ การพัฒนาอาคารสถานที่และห้องเรียน เป็นต้น

ข้อคิดเห็นจากการประชุมชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก กล่าวว่า “...น่าจะต่อยอดโครงการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีโครงการเดิมที่ดีอยู่ ซึ่งแบ่งเป็นฐานต่าง ๆ เช่น เกษตรผสมผสาน แก้วมังกร พืชผักสมุนไพร เลี้ยงไก่ น่าจะทำให้เป็นฐานความรู้ อยากรู้ได้ความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทั้งในเรื่องของการจัดสวน การตัดแต่งต้นไม้ และวิธีการดูแลรักษา เพราะครูบางคนยังไม่รู้วิธีการ...”

รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง กล่าวว่า “...โรงเรียนวัดไร่แตงทองอยากดำเนินการต่อยอดเรื่องการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น การปลูกกระชาย โดยการขยายพื้นที่แปลงปลูกผักเพิ่มเติมจากเดิมออกไป...”

รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง กล่าวว่า “...จากการไปดูที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โรงเรียนอยากทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ เพราะมีใบไม้เยอะและมีปัญหาเรื่องชีวะบนถนน อยากให้ชุมชนและชาวบ้านเข้ามาช่วยจัดฐานการเรียนรู้ ผู้ปกครองและเด็กจะได้เรียนรู้ร่วมกัน ได้ประโยชน์ร่วมกัน ให้ อบต.เข้ามาร่วมด้วย...”

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชี กล่าวว่า “...โรงเรียนมีบุคลากรน้อย ดูแลเด็กไม่ทั่วถึง ถ้าครูไปดูแลเด็กคนหนึ่ง ที่เหลือจะไม่มีใครดูแล กำลังคิดว่าน่าจะนำเครื่องคอมพิวเตอร์ที่เก็บไว้จนฝุ่นเกาะมาไว้ในห้องเรียน จัดเป็นมุมสำหรับวางเครื่องคอมพิวเตอร์และมุมหนังสือ ส่วนอีกอย่างหนึ่งอยากจะเปลี่ยนทัศนคติของครูที่ชอบเก็บเอกสารเยอะ ๆ อยากปรับปรุงห้องเรียนและจัดเป็นมุมเหล่านี้...”

2. ลักษณะพื้นที่

ภายหลังจากที่ได้มีการประชุมชี้แจงกับผู้บริหารสถานศึกษาทั้ง 4 โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ในปีที่ 2 คณะผู้วิจัยได้ไปสำรวจพื้นที่ สภาพทั่วไปของโรงเรียน ชุมชนและการประกอบอาชีพของประชาชน ซึ่งข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก (2560) พบว่า มีการจัดตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2493 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ห่างจากที่ว่าการอำเภอกำแพงแสน 13 กิโลเมตร (ถนนกำแพงแสน - พระแท่นดงรัง) แบ่งเขตการปกครองท้องที่เป็น 23 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 12,950 คน แบ่งออกเป็นเด็กแรกเกิด - 11 ปี จำนวน 977 คน อายุ 12 - 17 ปี จำนวน 1,621 คน อายุ 18 - 60 ปี จำนวน 7,488 คน และอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 2,138 คน มีโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านไร่แดงทอง หมู่ที่ 7 โรงเรียนวัดหนองจิก หมู่ที่ 8 โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง หมู่ที่ 14 โรงเรียนวัดห้วยผักชี หมู่ที่ 23 โรงเรียนบ้านหนองกร่าง หมู่ที่ 3 โรงเรียนบ้านห้วยรางเกตุ หมู่ที่ 12 โรงเรียนวัดศาลาตึกสิทธิชัยวิศาล หมู่ที่ 16 โรงเรียนวัดหนองศาลา หมู่ที่ 22 ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสเปิดสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนศาลาตึกวิทยา หมู่ที่ 16 ดังภาพที่ 4

โรงเรียนศาลาตึกวิทยา

โรงเรียนวัดไร่แตงทอง

โรงเรียนวัดหนองจิก

โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

โรงเรียนวัดห้วยผักชี

โรงเรียนบ้านหนองกร่าง

โรงเรียนบ้านห้วยรางเกต

โรงเรียนวัดศาลาตึกสิทธิชัยวิศาล

โรงเรียนวัดหนองศาลา

ภาพที่ 4 แสดงสภาพโรงเรียนในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก

ข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก (2560) พบว่า ลักษณะทั่วไปของพื้นที่เป็นทุ่งกว้าง มีป่าไม้ล้อมรอบ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มาก พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีสระน้ำและคลองชลประทานไหลผ่าน เหมาะสำหรับการเพาะปลูก โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มรายได้ให้กับประชากร ต่อมาได้มีชาวบ้านหันมาบุกเบิกจับจองอาศัยเป็นที่ทำกินและอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ทำประโยชน์ โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ พืชที่ปลูก ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อน อ้อย และไม้ประดับ เช่น กุหลาบ ไม้ผล ได้แก่ ฝรั่ง มะม่วง มะเฟือง สัตว์ที่เลี้ยง ได้แก่ โคเนื้อ สุกร เป็ด และไก่ นอกจากนี้ผลการสำรวจพื้นที่ โดยใช้วิธีการสังเกตลักษณะทั่วไปของพื้นที่ ดังภาพที่ 5 และ 6

ข้าวโพด

นาข้าว

ไร่อ้อย

หญ้าเนเปียร์

เลี้ยงวัว

สหกรณ์โคนม

ภาพที่ 5 แสดงตัวอย่างอาชีพในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก

ภาพที่ 6 แสดงแหล่งน้ำในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก

นอกจากนี้ในตำบลทุ่งลูกนกยังมีหน่วยธุรกิจ ประกอบด้วย ปิมน้ำมันและก๊าซ 1 แห่ง คือ ปิมน้ำมันห้วยกระบอกศิริถาวร หมู่ที่ 9 โรงสี 1 แห่ง และโรงงานอุตสาหกรรม 11 แห่ง ได้แก่ ห้างหุ้นส่วน จำกัด ลองเทียมเทรดดิ้ง หมู่ที่ 4 บริษัท ปุ๋ยพรีเมียมคอมปาวด์ หมู่ที่ 4 บริษัท แม็กซากโก้ จำกัด หมู่ที่ 4 บริษัท มิลเลนเนียม จำกัด หมู่ที่ 4 บริษัท กำแพงแสนอโกรเทค จำกัด หมู่ที่ 4 บริษัท กระเบื้องพันปี จำกัด หมู่ที่ 4 บริษัท ฟ็อกซ์ฟอร์มูลา จำกัด หมู่ที่ 4 บริษัท เจ.ซี.พี. จำกัด หมู่ที่ 5 บริษัท ฟาสต์มิกซ์ จำกัด หมู่ที่ 1 บริษัท ที. ทรอปิคอ จำกัด หมู่ที่ 13 หจก.ไทยวุฒิพงษ์คอนกรีต หมู่ที่ 1 (องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก, 2560) นอกจากนี้จากการสำรวจพื้นที่ โดยใช้วิธีการสังเกตลักษณะทั่วไปของพื้นที่มีปิมน้ำมันและโรงสีข้าว ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 แสดงปิมน้ำมันและโรงสีข้าว

3. เครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อม

คณะผู้วิจัยได้ไปทำการติดต่อประสานชักชวนบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่มีศักยภาพ มีความพร้อมและความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของโรงเรียนขนาดเล็ก ภายใต้คำแนะนำของผู้บริหารสถานศึกษาทั้ง 4 โรงเรียน ผลการศึกษาปรากฏว่า มีองค์กร ชุมชนและบุคคลต่าง ๆ ที่สนใจเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จำนวน 8 กลุ่ม ดังนี้

1) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก

จากการสัมภาษณ์ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก และรักษาการผู้อำนวยการกอง การศึกษา ซึ่งมีหน้าที่สนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาของโรงเรียนทั้ง 4 แห่ง สรุปได้ว่า โรงเรียน 3 ใน 4 แห่ง มีปัญหาในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากมีครูไม่ครบทุกชั้น องค์การบริหารส่วนตำบลได้ สนับสนุนงบประมาณสำหรับการจ้างครูให้โรงเรียนละ 1 คน ในขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลมี ความพร้อมที่จะรับโอนโรงเรียน มีศักยภาพและงบประมาณในการจัดการเรียนการสอนได้ แต่ติดขัด เรื่องระเบียบ ในอนาคตอาจต้องยุบโรงเรียน เนื่องจากมีจำนวนมากเกินไป โดยที่ผ่านมาได้เข้าไปให้ ความช่วยเหลือตามที่โรงเรียนร้องขอ และมีความยินดีที่จะเข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการพัฒนา คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งอาจจะจัดทำเป็นโครงการประจำปีเพื่อต่อยอดจาก โครงการวิจัยนี้ ดังมีข้อคิดเห็นต่อไปนี้

“...โรงเรียนที่มีปัญหามีอยู่ 3 โรงเรียน คือ ไร่แดงทอง อ้อกระทุง ห้วยผักชี มี ครูไม่ครบชั้น ศักยภาพต่ำในการจัดการเรียนการสอน ครู 1 คน ต้องดูแลหลายชั้น ชุมชนไม่มีส่วนร่วม อบต.สนับสนุนเงินสำหรับจ้างครูได้โรงเรียนละ 1 คน เด็กไม่ได้ อะไร ถ้าเป็นไปได้อยากรับโอนมาอยู่กับ อบต. แต่มีข้อจำกัดของทางราชการในเรื่อง ระเบียบ แต่ยินดีเข้าไปช่วยเหลือตามที่โรงเรียนร้องขอ มีการประชาสัมพันธ์ให้ขอรับ การสนับสนุนงบประมาณ แต่ อบต.ก็มีโรงเรียนที่ต้องดูแลเยอะ ส่วนครูเองก็อายุมาก ไกล่เกลียด มีภาระงานเยอะ ทำอะไรมากไม่ได้...”

“...ไม่มีข้อมูลตัวเลขเด็กที่ไปเรียนนอกพื้นที่ ที่นี้ไม่ใช่ชุมชนชายขอบ คนที่มี รายได้ก็ไปเรียนโรงเรียนเทพวิทยา เป็นโรงเรียนเอกชนที่ห้วยกระบอก การเดินทาง สะดวก ไม่ไกลหรือลำบากเหมือนสมัยก่อน เพราะโรงเรียนไม่มีศักยภาพ ไม่มีครูหรือ บางครั้งก็ไม่ได้สอนเพราะติดประชุมบ้าง เด็กที่มาเรียนเหลือแต่พวกลูกของแรงงาน...”

“...อาจต้องยุบรวมโรงเรียนบ้าง เพราะมีโรงเรียนเยอะเกินไป แต่ผู้บริหารโรงเรียนพยายามปกป้องเอาไว้ ซึ่ง อบต.สามารถเข้าไปจัดการได้ เพราะเป็น อบต.ใหญ่ มีงบประมาณปีละ 40 – 50 ล้านบาท การพัฒนาโรงเรียน อบต.สามารถช่วยได้ทุกเรื่อง ยกเว้น การปรับปรุงสนามเด็กเล่นและโครงการอาหารกลางวัน เราสามารถทำโครงการเข้าไปต่อยอดให้ต่อเนื่องได้ ส่งเสริมได้ แต่มีข้อจำกัดเรื่องระเบียบราชการ ถ้าให้โรงเรียนทำโครงการจะเป็นภาระกับครู คิดว่า อบต. เป็นแม่งานเองดีกว่า โดยทำเป็นโครงการประจำปีขึ้นมา เช่น การปลูกผัก...”

ภาพที่ 8 แสดงอาคารสถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก

2) สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน

คณะผู้วิจัยได้ไปพบ นายประมวล จันทพริ้ง เกษตรอำเภอกำแพงแสน เพื่อแนะนำตัวและวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเกษตรอำเภอกำแพงแสน มียินดีที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยเฉพาะโครงการหรือกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับด้านการเกษตรของโรงเรียนทั้งพืชและสัตว์

ภาพที่ 9 แสดงอาคารสถานที่ของสำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน

3) เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง

คณะผู้วิจัยได้ไปพบเจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง เพื่อสอบถามถึงสภาพปัญหาของโรงเรียน พบว่า ในอดีตชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นศรัทธาผู้บริหารโรงเรียน ทำให้มีเด็กนักเรียนไปเรียนนอกพื้นที่ ประมาณ 60 คน ประกอบกับมีเด็กเกิดน้อยลง ประชาชนมีความรู้และฐานะดีขึ้น อีกทั้งยังมีค่านิยมในเรื่องหน้าตาของตนเอง อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทองมีความยินดีที่จะช่วยเหลือพัฒนา โดยมีข้อเสนอแนะว่า ผู้บริหารโรงเรียนต้องช่วยเหลือตัวเองก่อน มีการบริหารงานที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ทำให้เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้กับชาวบ้านก่อน ดังมีข้อคิดเห็นต่อไปนี้

“...โรงเรียนจะดีหรือไม่อยู่ที่ผู้บริหารว่าจะเสียสละเกื้อกูลพัฒนาโรงเรียนแค่ไหน ไม่ควรยึดประโยชน์ส่วนตน ผู้นำต้องเสียสละ เอื้อเฟื้อ ก่อนให้คนอื่นช่วยต้องช่วยตนเองก่อน อะไรประหยัดได้ต้องประหยัด ทรัพย์สินเงินทองเป็นเรื่องภายนอก ต้องใช้ให้ถูกต้องตรงประเด็น มีค่าใช้จ่ายอะไรต้องแจ้ง ทำบัญชีให้ผู้ปกครองได้ทราบ ใช้เท่าไร เหลือเท่าไร ต้องชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ ต้องสร้างความน่าเชื่อถือศรัทธาให้ชาวบ้านเห็นก่อน โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จผู้นำต้องเข้าหาชาวบ้าน จะพูดอย่างเดียวไม่ได้ ต้องทำให้เป็นรูปธรรม มีอะไรพัฒนาขึ้นมาบ้าง เช่น ทาสีโรงเรียน ทำประตูฟุตบอล ทำให้ต่อเนื่อง ไม่ใช่ทำแค่ปีเดียว... มีเด็กไปเรียนนอกพื้นที่ประมาณ 60 คน ในสมัยก่อนเกือบ 20 ปี คนหมดศรัทธา ขาดความเชื่อมั่น ประชาชนเองก็มีลูกน้อยลง คนมีความคิด มีฐานะดีขึ้นกว่าในสมัยก่อน มีค่านิยมให้ลูกไปเรียนที่อื่น เป็นหน้าเป็นตา อยากประกาศให้ชาวบ้านได้รู้ทั่วกัน... วัดพร้อมที่จะช่วยโรงเรียนทุกเรื่อง ช่วยสนับสนุน การเรียนการสอน ขออะไรมาก็พร้อมที่จะช่วย มีพระไปช่วยสอนหลักสูตร 3 โรงเรียน โรงเรียนวัดไร่แตงทอง โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โรงเรียนห้วยรางเกตุ มีการตั้งตู้รับบริจาคเงินเพื่อให้ทุนการศึกษาให้เด็ก โรงเรียนละ 10,000 – 15,000 บาท ปีก่อนทอดผ้าป่ามอบเงินให้โรงเรียนไป 20,000 กว่าบาท จ้างครูให้โรงเรียนไร่แตงทอง 1 คน จัดบวชนเณรภาคฤดูร้อน มีข้าวของและ น้ำเอาไปให้เด็กนักเรียนตลอด...”

ภาพที่ 10 แสดงสถานที่วัดไร่แตงทอง

4) ผู้นำชุมชนโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

คณะผู้วิจัยได้ไปพบกลุ่มผู้นำชุมชนของโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง ประกอบด้วย นายสุธรรม กำแพงแก้ว (ประธานสถานศึกษา) นายชูศักดิ์ กำแพงแก้ว (ตัวแทนวัดไร่แตงทอง) นายชำนาญ หลวงศักดิ์ดา (ผู้ใหญ่บ้าน) นายนวม พุนเดช (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล) นางลำพวน เหมือนละม้าย (อสม.) นายชูชีพ เชียงกา (ผู้ปกครอง) ซึ่งกลุ่มผู้นำชุมชนโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง มียินดีเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน โดยเฉพาะโครงการปฎิหมักอินทรีย์ มีความตั้งใจที่จะสำหรับใช้ในโรงเรียน ครอบครัว และวางจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชนต่อไป

ภาพที่ 11 แสดงการพูดคุยกับกลุ่มผู้นำชุมชนโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

5) ผู้นำชุมชนโรงเรียนวัดหนองจิก

คณะผู้วิจัยได้ไปพบกลุ่มผู้นำชุมชนของโรงเรียนวัดหนองจิก ประกอบด้วย ผู้ใหญ่สันติ ยี่ชวน ผู้ใหญ่วรรณ คั่นขอย นางสาวอังค์ ยิ่งเกษตร (ผู้ปกครอง) นายพิสิษฐ์ พโยธา (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก) นายชัยพลฤกษ์ นิลธรรมเสน (ศิษย์เก่า) ซึ่งกลุ่มผู้นำชุมชนมียินดีเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนวัดหนองจิก โดยการมาช่วยสอนด้านเกษตร เช่น การเลี้ยงไก่ไข่ การทำอาหารกลางวัน การทำปฎิหมักอินทรีย์ การทำน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น นอกจากนี้จะดำเนินการจัดหาป้ายความรู้เกี่ยวกับการทำปฎิหมักมาสร้างเป็นฐานการเรียนรู้ด้วย

ภาพที่ 12 แสดงการพูดคุยกับกลุ่มผู้นำชุมชนโรงเรียนวัดหนองจิก

6) ผู้ปกครองโรงเรียนวัดห้วยผักชี

คณะผู้วิจัยได้ไปพบผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชีและผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งบางคนเคยเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนนี้ ประกอบด้วย คุณชัชชา อุไร คุณศิริภาณี ทาคำ คุณทองหล่อ ทาคำ และครูโสภณ พุยหนองโพธิ์ (อดีตครูโรงเรียนวัดห้วยผักชี) ผู้ปกครองโรงเรียนวัดห้วยผักชีมียินดีเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน เช่น การมาเป็นวิทยากรช่วยสอน การช่วยพัฒนาโรงเรียน นอกจากนี้ยังได้พบว่า โรงเรียนวัดห้วยผักชี มีนักเรียนเพิ่มขึ้น จำนวน 17 คน ซึ่งอาจเป็นเพราะโรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนและให้บริการในเรื่องต่าง ๆ ดีขึ้น เช่น มีตลาดที่ได้เลี้ยงเอาไว้และมีอาหารให้นักเรียนนำกลับบ้านไปฝากผู้ปกครอง มีการตัดชุดนักเรียนให้กับเด็กอนุบาล มีนิสิตจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มาช่วยสอน เป็นต้น ในขณะที่โรงเรียนยังคงมีปัญหาเช่นเดิม คือ การขาดแคลนครูและความไม่เข้าใจกันบ้างระหว่างครูกับผู้ปกครอง ดังมีข้อคิดเห็นต่อไปนี้

“...โรงเรียนยังขาดแคลนครูที่มีความสามารถเฉพาะด้าน เช่น ดนตรี ศิลปะ ทำให้ โรงเรียนไม่มีจุดขาย โรงเรียนมีเครื่องดนตรีบ้าง เช่น ขลุ่ย กลองยาว เมโลเดียน เคยเชิญครูจากโรงเรียนศาลาติ๊กมาช่วยสอน แต่ตอนนี้ไม่ได้เชิญมาแล้ว...”

“...ผู้ปกครองบางคนยังเข้าใจโรงเรียนผิดไปคนละทาง เลยพาลูกหลานออกไปเรียนที่อื่น เช่น มาเห็นครูนั่งใช้คอมพิวเตอร์ ไม่ได้สอนเด็กนักเรียน...บางคนคิดว่าครูมีน้อย ดูแลเด็กนักเรียนไม่ทั่วถึง กลัวเด็กจมน้ำบ้าง เพราะมีคลองอยู่หลังโรงเรียน ไม่มีรั้วกัน เด็กบางคนต้องคอยจับไว้ตลอด...บางคนกลัวลูกอ่านหนังสือไม่ได้ เด็กบางคนก็ไม่ชอบครูที่คอยจ้ำจี้จ้ำไช มองว่าครูเป็นคนไม่ดี ทั้ง ๆ ที่ครูมีความตั้งใจที่จะพัฒนาเด็กนักเรียนให้ได้ คนที่เกรงไม่เห็นคุณค่า...”

ภาพที่ 13 แสดงการพูดคุยกับกลุ่มผู้ปกครองโรงเรียนวัดห้วยผักชี

7) ผู้ปกครองโรงเรียนวัดไร่แตงทอง

ผู้ปกครองนักเรียนที่มีความยินดีเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ประกอบด้วย ผู้ใหญ่พนม ไทรพวงโชติ นางอมรรัตน์ ทองประเสริฐ นายสมัย เอกบัว นายอำนาจ เขาเขียว นางวรรณ แอ้ง นางสาวนฤมล อิมโอด นายสนม สุขเข นางสมใจ สุขเข นางดวงใจ รุ่งมา ซึ่งทุกคนมีความยินดีให้ความช่วยโรงเรียนในทุกเรื่อง

ภาพที่ 14 แสดงการพูดคุยกับกลุ่มผู้ปกครองโรงเรียนวัดไร่แตงทอง

8) อาจารย์อภิเดช ช่างชัย

อาจารย์อภิเดช ช่างชัย เป็นอาจารย์กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานและเทคโนโลยี โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน สำเร็จการศึกษาด้านศึกษาศาสตร์เกษตร มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการเรียนการสอนวิชาเกษตร คณะผู้วิจัยได้เรียนเชิญมาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งอาจารย์อภิเดช ช่างชัย มีความยินดีที่จะไปช่วยถ่ายทอดความรู้ทางด้านเกษตร เช่น การปลูกผัก เลี้ยงปลา ปุ๋ยอินทรีย์ ให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ สัปดาห์ 1 วัน

ภาพที่ 15 แสดงการพูดคุยกับอาจารย์อภิเดช ช่างชัย

ตอนที่ 2 การพัฒนาโครงการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนขนาดเล็ก

การขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีโดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก มีการพัฒนาครู นักเรียนและโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมีการดำเนินการ 2 ลักษณะ คือ 1) โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน 2) โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

1. โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะผู้วิจัย ได้ร่วมกันคิดและจัดทำโครงการหรือกิจกรรมสำหรับการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนตามความสนใจหรือบริบทของแต่ละโรงเรียน โดยใช้งบประมาณจากโครงการวิจัย หลังจากนั้นได้มีการติดต่อประสานชักชวนบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่มีศักยภาพ มีความพร้อมและความเต็มใจให้เข้ามาดำเนินการทำกิจกรรมร่วมกัน ผลปรากฏว่ามีโครงการหรือกิจกรรมของทุกโรงเรียนที่จะดำเนินการ รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 โครงการ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) *ด้านวิชาการ* ได้แก่ การจัดแหล่งการเรียนรู้ پایคำศัพท์ภาษาอังกฤษ การสร้างฐานการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร การพัฒนาทักษะและความรู้ด้านการใช้คอมพิวเตอร์ 2) *ด้านการเกษตร* ได้แก่ การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกพืชเศรษฐกิจ การปลูกเห็ดนางฟ้า เกษตรเพื่ออาหารกลางวัน 3) *ด้านกายภาพ* ได้แก่ การปรับปรุงสนามเด็กเล่น สามารถสรุปรายชื่อโครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน รวมทั้งบุคคลที่ได้เข้าร่วมดำเนินการ ได้ดังตารางที่ 2

2. โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย โครงการหรือกิจกรรมในการพัฒนาครู และนักเรียน ประกอบด้วย การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การถ่ายทอดความรู้โดยนิสิตนักศึกษาจิตอาสา การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ การมาเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริจาคเงินและสิ่งของ ซึ่งในระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา มีภาคีเครือข่ายที่เข้ามาดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในการพัฒนาครูและนักเรียน ประกอบด้วย 1) *กลุ่มมหาวิทยาลัย* ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 2) *กลุ่มบ้าน วัด โรงเรียน (บวร)* ได้แก่ วัดไร่แตงทอง ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน 3) *กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ* ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน ค่ายสุรสีห์ สำนักพระราชวัง 4) *กลุ่มองค์กรภาคเอกชน* ได้แก่ บริษัทเจียไต๋ สหกรณ์โคนม กำแพงแสน โรงพยาบาลกรุงเทพสนามจันทร์ กลุ่มคอฟฟี่โอดีไลน์ สโมสรโรตารี กรุงเทพ ชุมชนมรดก ขอบเปอร์บ้านโป่ง มูลนิธิเพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งสามารถสรุปรายชื่อโครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย รวมทั้งภาคีเครือข่ายที่ได้เข้าร่วมดำเนินการ ได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 2 สรุปรายชื่อโครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน

โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง	โรงเรียนวัดหนองจิก	โรงเรียนวัดไร่แตงทอง	โรงเรียนวัดห้วยผักชี
ปฎิหมักอินทรีย์ - เกษตร อ.กำแพงแสน - ชำนาญ หลวงศักดิ์ดา - สุธรรม กำแพงแก้ว - นวม พุนเดช - ลำพวน เหมือนละม้าย - วารุณี เรืองเครือวงษ์ - ชูชีพ เชียงกา	เกษตรเพื่ออาหารกลางวัน - เกษตร อ.กำแพงแสน - อาจารย์อภิเดช ช่างชัย - สันติ ยี่ชวน - วรณา คั่นขอย - สำอางค์ ชิวเกษตร	การปลูกผักสวนครัว - เกษตร อ.กำแพงแสน - สมัย เอกบัว - อมรรัตน์ ทองประเสริฐ - วรณา แซ่อั้ง - นฤมล อิ่มโอต - จำปี	การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางเกษตร - เกษตร อ.กำแพงแสน - ทองหล่อ ทาคำ - ศิราณี ทาคำ - ชัชชา อุไกร - อมรรัตน์ วงษ์สุวรรณ - โสภณ ผุยหนองโพธิ์
การปรับปรุงสนามเด็กเล่น BBL - ปัญญา พุกพบสุข - บุญส่ง มิ่งเวหา - หลวงพ่อวัดไร่แตงทอง - ชุมชนร่วมลงแรง	การสร้างฐานการเรียนรู้ - ธารา พะโยธา - ชัยพฤกษ์ นิลธรรมเสน - ทวีศักดิ์ เชียงกา - มณี เชียงกา - ม.เกษตรศาสตร์	การปลูกพืชเศรษฐกิจ - สนม สุขเข - สมใจ สุขเข - ดวงใจ รุ่งมา - อำนวย เขาเขียว - พนม ไทรพวงโชติ	การพัฒนาทักษะและความรู้ด้านคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนรู้ - ม.ราชภัฏนครปฐม - ม.เกษตรศาสตร์ - ธนาคารไทยพาณิชย์ - สัจจิรา
การจัดทำแหล่งเรียนรู้ป้ายคำภาษาอังกฤษ - ม.เกษตรศาสตร์ - ชูศักดิ์ กำแพงแก้ว - ชุมชนร่วมลงแรง		การปลูกเห็ดนางฟ้า - อาจารย์อภิเดช ช่างชัย	

ตารางที่ 3 สรุปรายชื่อโครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย

โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง	โรงเรียนวัดหนองจิก	โรงเรียนวัดไร่แตงทอง	โรงเรียนวัดห้วยผักชี
สนับสนุนการทำเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน - อบต.ทุ่งลูกนก - บริษัทเจียไต๋ - นายอำเภอกำแพงแสน - คณะประมง ม.เกษตรศาสตร์ การถ่ายทอดความรู้ - อาจารย์และนิสิต ม.เกษตรศาสตร์ - อาจารย์และนักศึกษา ม.ราชภัฏนครปฐม - ตำรวจ การบริจาคเงินและสิ่งของ - เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง - สำนักพระราชวัง - รพ.กรุงเทพสนามจันทร์ - กลุ่มคอฟฟี่ไอดีไลน์ - มูลนิธิเพื่อการศึกษา	โครงการวิเคราะห์สภาพดิน - คณะเกษตร ม.เกษตรศาสตร์ โครงการพัฒนาทายาทเกษตรกรด้านความมั่นคงทางอาหาร - สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม ม.เกษตรฯ บางเขน ค่ายอาสา - คณะเกษตร ม.เกษตรศาสตร์ แหล่งเรียนรู้ - สหกรณ์โคนม กำแพงแสน - ม.เกษตรศาสตร์ การถ่ายทอดความรู้ - ครูจิตอาสา - อาจารย์และนิสิต ม.เกษตรศาสตร์ การบริจาคเงินและสิ่งของ - มูลนิธิเพื่อการศึกษา	ค่ายผู้นำ 4 จบ - คณะเกษตร 4 มหาวิทยาลัย โครงการวิเคราะห์สภาพดิน - คณะเกษตร ม.เกษตรศาสตร์ โครงการเลี้ยงปลา - คณะประมง ม.เกษตร โครงการพาน้องเที่ยว - นักศึกษา มรภ.นครปฐม การถ่ายทอดความรู้ - อาจารย์และนิสิต ม.เกษตรศาสตร์ การบริจาคเงินและสิ่งของ - อาจารย์ ม.เกษตร - นักศึกษา ม.ราชภัฏนครปฐม - กำนันตำบลทุ่งลูกนก - ทหารค่ายสุรสีห์ - สโมสรโรตารี กรุงเทพ - ชุมชนรถขอปเปอร์บ้านโป่ง - เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง	โครงการวิเคราะห์สภาพดิน - คณะเกษตร ม.เกษตรศาสตร์ ค่ายอาสา - คณะศึกษาศาสตร์ฯ ม.เกษตรศาสตร์ เลี้ยงไก่และเลี้ยงปลา - นายอำเภอกำแพงแสน - คณะประมง ม.เกษตรศาสตร์ การถ่ายทอดความรู้ - อาจารย์และนิสิต ม.เกษตรศาสตร์ การบริจาคเงินและสิ่งของ - มูลนิธิเพื่อการศึกษา

ผลการดำเนินงานของโครงการ

ผลการดำเนินงานของโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน สำหรับการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของแต่ละโรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โรงเรียนวัดหนองจิก โรงเรียนวัดไร่แตงทอง และโรงเรียนวัดห้วยผักชี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

1.1 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน

โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง ได้ร่วมกันจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน จำนวน 3 โครงการ ดังนี้

1. โครงการจัดแหล่งการเรียนรู้ป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษ

หลักการและเหตุผล

คนไทยสามารถพูดภาษาอังกฤษได้เพียงร้อยละ 10 หรือประมาณ 6.54 ล้านคน โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง จึงได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยการจัดแหล่งการเรียนรู้ โดยการทำป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจคำศัพท์ที่ใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและเหมาะสมต่อการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดทำแหล่งการเรียนรู้ป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษ
2. เพื่อให้นักเรียนทุกระดับสามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนระดับชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

วิธีดำเนินการ

1. จัดทำแหล่งการเรียนรู้เป็นป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษในสถานศึกษาเพื่อบอกสถานที่ต่างๆ
2. ให้นักเรียนตั้งแต่อนุบาล – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้อ่านและท่องคำศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลการดำเนินงานของโครงการจัดแหล่งการเรียนรู้ป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยการจัดทำป้ายรอบสนามฟุตบอล โดยมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มาช่วยตรวจความถูกต้อง และให้เขียนภาษาจีนเพิ่มเติม ซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับเด็กนักเรียนทุกชั้นปีได้อ่าน หรือได้เห็นบ่อย ๆ จากป้ายคำนี้ ไม่ต้องนั่งอยู่แต่ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว ทำให้เด็กนักเรียนมีความสนใจเรื่องภาษาอังกฤษมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีนิสิตจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มาช่วยถ่ายทอดความรู้วิชาภาษาอังกฤษ ทำให้เด็กนักเรียนตื่นเต้น สนุกสนาน กล้าพูดและสามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้ดีขึ้น โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 16 แสดงการจัดแหล่งการเรียนรู้ป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษ

2. โครงการปรับปรุงสนามเด็กเล่น BBL

หลักการและเหตุผล

Brain Based Learning (BBL) คือ กิจกรรมที่ทำให้สมองตื่นตัว เตรียมพร้อมที่จะเรียนรู้ สนามเด็กเล่น เป็นการพัฒนาสมองและไขสันหลังให้แข็งแรง เมื่อนักเรียนออกกำลังกาย ร่างกายจะส่งเลือดไปเลี้ยงสมองมากขึ้น ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง จึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดพัฒนาการทางสมอง ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีความสุขและสนุกสนานในการเรียนรู้ และเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่กระตุ้นสมองส่วนอารมณ์ ซึ่งส่งผลทำให้การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อปรับปรุงสนามเด็กเล่นให้ครบวงจร
2. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้และเรียนรู้อย่างมีความสุข

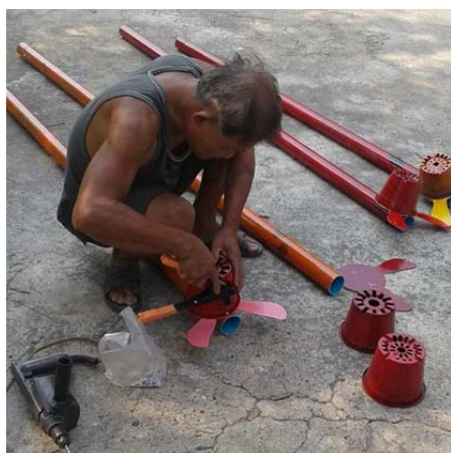
กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนระดับชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

วิธีดำเนินการ

1. ประชุมคณะครู บุคลากรทางการศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง
2. วางแผนการดำเนินงาน
3. จัดทำตัวอย่างรูปสัต์ต่างๆ

ผลการดำเนินงานของโครงการปรับปรุงสนามเด็กเล่น BBL มีการนำล้อยางรถยนต์ มาจัดเป็นรูปตัวอีราฟ จำนวน 10 ตัว บริเวณสนามเด็กเล่น เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เล่นสนุกสนาน มีความสุขสามารถกระตุ้นการเรียนรู้ได้ตามทฤษฎี Brain Based Learning (BBL) โดยมีครูปัญญา พุกพบสุข จากโรงเรียนวัดเขาสะพายแรง นายบุญส่ง มิ่งเวลาหา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ปกครองเด็กนักเรียนมาช่วยดำเนินการจัดทำ รวมทั้งช่วยทาสีและขุดดิน โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 17 แสดงการปรับปรุงสนามเด็กเล่น BBL

3. โครงการปุ๋ยหมักอินทรีย์

หลักการและเหตุผล

ปุ๋ยหมักอินทรีย์ เป็นปุ๋ยที่มีความสำคัญต่อการปรับปรุงดินและให้แร่ธาตุอาหารพืช เพราะประกอบด้วยอินทรีย์วัตถุและแร่ธาตุต่างๆ ที่จะทำให้ดินมีสภาพดีขึ้น พร้อมช่วยให้พืชเจริญเติบโตได้อย่างเหมาะสม โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนและชุมชนบ้านอ้อกระทุง เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตรประจำวัน และพึ่งได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อบริหารจัดการขยะมูลฝอยในโรงเรียนและชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล
2. เพื่อให้โรงเรียนและชุมชนสามารถผลิตปุ๋ยหมักอินทรีย์ใช้ในการเกษตรกรรมและทำอาชีพเสริมได้

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนและชุมชนบ้านอ้อกระทุง

วิธีดำเนินการ

1. ประชุมคณะครู บุคลากรทางการศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง
2. วางแผนการดำเนินงาน
3. แต่งตั้งคณะกรรมการการดำเนินงานโครงการปุ๋ยหมักอินทรีย์
4. กำหนดปฏิทินในการดำเนินการตามโครงการ เช่น
 - 4.1 เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ เรื่องการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์จากเกษตรอำเภอกำแพงแสน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยให้ความรู้กับคณะครู บุคลากรทางการศึกษา นักเรียนและชุมชนบ้านอ้อกระทุง
 - 4.2 ฝึกภาคปฏิบัติในการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ทุกภาคส่วน
 - 4.3 นิเทศ ติดตามและประเมินผลโครงการ
 - 4.4 นำเสนอข้อมูลรายงานเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผลการดำเนินงานโครงการปุ๋ยหมักอินทรีย์ ได้มีการเชิญวิทยากรจากสำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน มาให้ความรู้การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ โดยมีเด็กนักเรียน ผู้ปกครอง และครู เข้าร่วมฟังและทดลองปฏิบัติ ในส่วนของผู้ปกครองมีการนำไปทดลองทำที่บ้าน และโรงเรียนได้นำปุ๋ยหมักอินทรีย์มาใส่ต้นไม้ แปลงผัก และใส่ถุงจำหน่าย นอกจากนี้ครูยังได้มีการบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และทักษะอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลที่ได้ทำให้โรงเรียนผ่านเกณฑ์มาตรฐานด้านการบริหารจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 18 แสดงการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์

ข้อคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินโครงการของโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง กล่าวว่า “...ได้จัดทำป้ายคำภาษาอังกฤษตามตัวชี้วัดตั้งแต่ ป.1 – ป.6 เพื่อให้นักเรียนใช้ในการสื่อสาร มีรูปภาพ มีตัวอักษร ทำสีให้สวยงามตื่นตาตื่นใจ โดยการปักป้ายคำรอบๆ สนามฟุตบอลให้เด็กได้เห็นบ่อยๆ จะได้จำได้ มีอาจารย์ปุย จาก ม.เกษตร ให้เขียนภาษาจีนเพิ่มเติมและช่วยตรวจความถูกต้องของคำศัพท์ เวลาสอนก็พาเด็กมาเรียนรู้ที่ป้ายคำต่างๆ ไม่ได้นั่งอยู่แต่ในห้องเรียนอย่างเดียว ตอนนี้ทำได้ 5 มาตรฐาน จาก 22 ตัวชี้วัด เนื่องจากงบประมาณมีจำกัด...โครงการปรับปรุงสนามเด็กเล่น BBL ได้เอาภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณบุญส่ง มิ่งเวหา มาช่วยทำสนามเด็กเล่น เพื่อให้เด็กนักเรียนเกิดความสุขสนุกสนานในการเรียนรู้และมีความสุข โดยใช้วัสดุที่เหลือใช้ เช่น ล้อยางรถยนต์ มีครุปัญญา พบพบสุข ครูโรงเรียนวัดเขาสะพายแรง มาช่วยสอนเด็กนักเรียนและครูในการทาสีรูปภาพ มีผู้ปกครองเข้ามาช่วยทาสี ชุดดิน ปลุกเตยมงคลรอบสนามเด็กเล่น... งบประมาณมีน้อย ตอนนี้ทำได้ 10 ตัว อยากทำเพิ่มอีก มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนึ่ง ติดต่อเข้ามาถามว่าทำอะไรจะเอาไปทำบ้าง...โครงการปุ๋ยหมักอินทรีย์ได้วิทยากรจากเกษตรอำเภอกำแพงแสน มาช่วยสอนและให้ความรู้ในการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์กับเด็กนักเรียนและผู้ปกครอง หลังจากนั้นให้ผู้ปกครองนำไปต่อยอดทำที่บ้าน บางคนไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมี โรงเรียนเอาปุ๋ยหมักอินทรีย์มาใส่ต้นไม้และแปลงผัก ไม่ต้องซื้อปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สามารถเอาใบไม้ มูลสัตว์ มาผสมกัน มีการบอกต่อๆ กัน ต่อมาผู้ใหญ่สร้อย แสงให้ ได้เข้ามาศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดในหมู่บ้าน ตามที่ท่านนายอำเภอกำแพงแสนได้บอกให้สืบสานศาสตร์พระราชา...การทำโครงการมีอุปสรรคในเรื่องงบประมาณที่ไม่ต่อเนื่อง โรงเรียนต้องหาเงินมาทำกิจกรรมเพื่อต่อยอด ไม่ได้รับงบประมาณ ค่าอาหารกลางวันก็ยังไม่ได้รับ...เด็กนักเรียนได้เรียนรู้จากวิทยากรโดยตรงสามารถเล่าได้ว่าทำอะไร เด็กมีทักษะอาชีพเกษตรอยู่แล้ว...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...สมัยก่อนโรงเรียนมีเด็กเยอะมีอะไรก็เข้ามาช่วยกัน เข้ามาร่วมทำกิจกรรมทุกอย่าง มาช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนส่งต่อกันเป็นรุ่นๆ มีความผูกพันกันมานานตั้งแต่ตอนเรียนจบจากที่นี่ เป็นญาติกัน โรงเรียนมีสถานที่ดีขึ้น มีห้องกันมิดชิดกว่าแต่ก่อน มีไฟฟ้า มีน้ำประปาใช้ เข้ามาช่วยเขียนสื่อ ช่วยทำอาหารให้ครูที่โรงเรียนตั้งแต่ปี 24 ตอนนี้เหลือข้าราชการครูแค่ 2 คน ผอ.ใช้เงินส่วนตัวจ้างครูอัตราจ้างอีก 3 คน บางเดือนท่านเจ้าอาวาสวัดไร่แดงทองก็ให้

เงินมาช่วยบางส่วน ให้ข้าวสาร ชาวบ้านถ้ารู้ก็พร้อมเข้ามาช่วยทุกเรื่อง โดยเฉพาะ แรงกาย ตอนทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ก็เข้ามาช่วยกัน เอาชีวะมาให้ ช่วยทำอาหารมาเลี้ยง เสี่ยงสละแรงและเวลา เด็กก็มาช่วยกันทำ ช่วยตักใส่กระสอบ ใส่ถุงเอาไปขายได้...ป้าย คำภาษาอังกฤษใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยทำเป็นป้ายไว้นิล ไม่ได้เขียนเหมือนสมัยก่อน เด็กได้อ่านได้เห็นบ่อยๆ จะจำได้...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง กล่าวว่า “...ที่ผ่านมาเด็กนักเรียนไม่ค่อยชอบเรียนภาษาอังกฤษ พอมีป้ายเด็กสนใจมากขึ้น มีพี่ นักศึกษาจาก ม.เกษตร มาช่วยสอน เด็กก็พูดได้มากขึ้น รู้คำศัพท์มากขึ้น เดินไปหยิบ แก้วน้ำก็พูดได้ว่า กลาส นักศึกษาที่มาสอนมีลูกเล่นในการสอน มีเกมส์ มีสื่อมาสอน เด็กๆ ทำให้สนุกตื่นเต้น ถามหาพี่ๆ ที่มาสอนว่าเมื่อไรจะมาอีก เด็กรู้ว่าเรียน ภาษาอังกฤษแล้วได้ประโยชน์อย่างไร...เด็กนักเรียนได้เห็นได้รู้จักยี่ห้อฟาร์มจำลองที่ไม่เคย เห็นว่าหน้าตาเป็นอย่างไร ได้เดิน ได้วิ่ง ได้คลานเล่นออกกำลังกายตามล้อยาง ทำตาม ทฤษฎี BBL น่าจะทำให้เด็กอยากเรียนรู้ จากที่เคยเหงาหงอย ซึมเศร้า ดูจะตั้งใจเรียน สดชื่น กระปรี้กระเปร่า มีสุขภาพดีขึ้น ได้วิ่งเล่นออกกำลังกาย ไม่เจ็บป่วยง่าย...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...เด็กร่วมมือช่วยกันทำทุกอย่าง ทำปุ๋ยหมัก ทำสนามเด็กเล่น BBL ได้เรียนรู้สนุก ช่วยกระตุ้นสมองให้เด็กตื่นตัว กระปรี้ กระเปร่าขึ้น...เรื่องการเรียนเด็กไม่เชื่อที่ผู้ปกครองสอน เขาจะอ่านภาษาไทยเป็นคำๆ พอเราสอนให้สะกดเขาไม่เชื่อเรา

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง กล่าวว่า “...การได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่ผ่านมา ทำให้เด็กมี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น ปีการศึกษา 2558 ผลการทดสอบทางการศึกษา ระดับชาติขั้นพื้นฐาน (o-net) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศ 4 วิชา วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และสังคมศึกษา ยกเว้นวิชาคณิตศาสตร์ เพราะไม่มีครูคณิตฯ ได้รับรางวัลเหรียญเงิน ปีการศึกษา 2559 สูงกว่าคะแนนเฉลี่ย 2 วิชา มีพัฒนาการผล การทดสอบ o-net อยู่ในลำดับที่ 1 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 มีพัฒนาการผลการประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการ ประเมินคุณภาพผู้เรียน (NT) ลำดับที่ 7 จาก 124 โรงเรียน ของสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษาราชการผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง กล่าวว่า “...ครูที่สอนก็ตั้งใจที่มีนักศึกษา มาช่วยสอน มีแหล่งเรียนรู้จากป้ายคำให้เรียนรู้ มีการพาเด็กออกไปนอกห้องเรียนให้ไปดู ไปอ่าน ให้พูดสื่อสารโต้ตอบกัน หัดเขียนสะกดคำตามคำบอก ดีกว่านั่งในห้องเรียน เด็กเบื่อ ให้เขาได้เดินเล่นบ้าง...ครูได้บูรณาการกับการสอนวิชาศิลปะ ให้เด็กได้ทาสี ผู้ปกครองตื่นเต้น จับลูกเล็กที่เรียนอนุบาลมาเขียนภาพ พาเดินเล่น วันเสาร์อาทิตย์ก็มาเดินเล่นเตะฟุตบอล เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน แต่ก็ชอบทิ้งขยะในโรงเรียน ในส่วนของนักการศึกษาก็ขึ้นขึ้น ปีนี้ได้ 2 ชั้น...แต่ครูบางท่านก็ไม่ให้ความสนใจ ส่วนครูที่ให้ความสนใจก็ได้พูดคุยกันว่าการทำงานเปรียบเสมือนผู้ต้องหา ต้องมีผู้นำ มีผู้ตาม มีงานต้องช่วยกันทำแบบทีมเวิร์ค โรงเรียนของเราถึงจะอยู่รอด ครูได้ทำกิจกรรมโดยบูรณาการกับการเรียนการสอนและทักษะอาชีพตั้งแต่การทำแผนการจัดการเรียนรู้ในการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ให้สอดคล้องกับเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในวิชาคณิตศาสตร์สอนให้วิเคราะห์ คำนวณพื้นที่ เมล็ดพันธุ์ที่ใช้ ทำบัญชีรายรับรายจ่าย วิชาวิทยาศาสตร์สอนให้รู้จักการสังเกต การเจริญเติบโต แมลงศัตรูพืช วิชาภาษาอังกฤษ สอนให้รู้จักคำศัพท์ของพืช เครื่องมืออุปกรณ์ เป็นกิจกรรมในช่วงเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ปี 60 โรงเรียนผ่านเกณฑ์มาตรฐานด้านการบริหารจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมจากโครงการปุ๋ยหมักอินทรีย์ที่เก็บไปไม่มาทำปุ๋ย...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...ครูได้สอนวิชาการและทักษะอาชีพให้แก่นักเรียนตามแนวศาสตร์พระราชา ทั้งอาชีพเกษตร คอมพิวเตอร์ ผอ.มีความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาของโรงเรียน พยายามช่วยทำทุกอย่างให้โรงเรียน...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษาราชการผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง กล่าวว่า “...เครือข่ายที่ช่วยมีอาจารย์และนักศึกษาจาก ม.เกษตร ทั้งอาจารย์ปุ๋ย อาจารย์วิทัศน์ อาจารย์วิทยา นักศึกษาที่มาช่วยสอนเป็นสาขาภาษาอังกฤษโดยตรงทั้งการพูด การฟัง สาขาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์...มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ชื่อบุญส่ง มิ่งเวหา และครูปัญญา พุกพบสุข ครูโรงเรียนวัดเขาสะพายแรง มาช่วยสอนเด็กนักเรียนและครูทาสี ยีราฟ ผู้ปกครองนักเรียน ชื่อบุญส่ง ทองกลียา มาช่วยชุดหลุมยีราฟ โรงเรียนจ่ายค่าจ้างเพื่อช่วยเหลือเขามีรายได้ เพราะเป็นคนยากจน ประสบอุบัติเหตุ สมองจำอะไรไม่ค่อยได้...โครงการปุ๋ยหมักอินทรีย์ มีทั้งครู ผู้ปกครอง ชาวบ้านในชุมชน มีเกษตรอำเภอกำแพงแสน มาเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้ความรู้ทั้งเด็กนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ให้สามารถนำไปต่อยอดทำใช้เองที่บ้าน...”

1.2 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย

ผลการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาครูและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ โดยภาคีเครือข่าย ผลปรากฏว่า โรงเรียนบ้านอ้อกระทุงมีกิจกรรม 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) *สนับสนุนการทำเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน* โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นายอำเภอกำแพงแสน องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก บริษัทเจียไต๋ 2) *การถ่ายทอดความรู้* โดยอาจารย์และนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม และตำรวจ 3) *การบริจาคเงินและสิ่งของ* โดยเจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง สำนักพระราชวัง โรงพยาบาลสนามจันทร์กรุงเทพมหานคร กลุ่มคอฟฟี่ไอดีไลน์ มูลนิธิเพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ข้อสังเกตเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น ในปีที่ผ่านมา มีผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (o-net) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของประเทศ จำนวน 4 วิชา ได้แก่ วิชาภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย และสังคมศึกษา โดยมีพัฒนาการผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (o-net) อยู่ในลำดับที่ 1 และมีพัฒนาการผลการประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการประกันคุณภาพผู้เรียน (NT) อยู่ในลำดับที่ 7 จากโรงเรียน 124 แห่ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1

ภาพที่ 19 แสดงการทำเกษตรเพื่ออาหารกลางวันโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

ภาพที่ 20 แสดงการถ่ายทอดความรู้โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

ข้อคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม เพื่อพัฒนาครูและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ของโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิชาการผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง กล่าวว่า “...มีนายตำรวจจากสำนักพระราชวังเข้ามา ท่านชื่อ พล.ต.ท.ศตวรรษ หิรัญบุรณะ เป็นนายตำรวจข้าราชการในหลวงรัชกาลที่ 9 เข้ามาบริจาคเงินให้ 30,000 บาท ทาสีอาคารใหม่ ให้จักรยาน 16 คัน ข้าวสาร 50 กระสอบ เลี้ยงอาหารกลางวันเด็ก... โรงพยาบาลกรุงเทพสนามจันทร์ บริจาคเงินให้ 30,000 บาท ทาสีอาคารเพิ่มเติมให้เสร็จ ปูกระเบื้องมุมการเรียนรู้ศาลาทรงไทย ทาสีตามโครงการ BBL...อบต.ทุ่งลูกนก สนับสนุนให้เลี้ยงปลาและเป็ด เพื่อเป็นอาหารกลางวัน...บริษัทเจียไต๋ มอบเมล็ดพันธุ์ผักให้โรงเรียนได้ปลูกเป็นอาหารกลางวัน...พระครูปฐมจินดาจารย์ เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง สนับสนุนอาหาร ข้าวสาร เงิน เมื่อวันเข้าพรรษาได้ให้เงินที่โรงเรียนนำไปถวายวัดคืนมาทั้งหมด เพิ่มให้อีกจำนวนหนึ่ง ให้ตั้งตู้รับบริจาคที่วัดเพื่อสนับสนุนทุนการศึกษาของโรงเรียน...ผู้มีจิตอาสาเลี้ยงอาหารกลางวันเด็ก มอบถาดหลุม ข้าวสาร เอาช่างมาซ่อมแซมห้องน้ำ...กลุ่มคอฟฟี่ไอดีไลน์ มาบริจาคโต๊ะ เก้าอี้สำนักงาน ข้าวสาร...นายอำเภออำเภอสว่างแดน จะมาสนับสนุนการเลี้ยงไก่และเลี้ยงปลา...ตำรวจมาช่วยสอนเรื่องยาเสพติด...อาจารย์ณัฐพงศ์ คณะประมง ม.เกษตร มาสนับสนุนการเลี้ยงปลานิลและอาหาร อาจารย์อภิเดชมาถ่ายทอดความรู้ให้เด็กนักเรียนในการปลูกผัก...อาจารย์และนักศึกษา ม.ราชภัฏนครปฐม มาซ่อมแซมเครื่องคอมพิวเตอร์และช่วยสอนด้วย ชุมชุมเกลือและแบ่งปัน มาสำรวจว่าจะทำถนนภายในโรงเรียนให้ใหม่ เพราะฝนตกน้ำท่วม เดินเข้าลำบาก...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...อีก 2 ปี ผอ.จะเกษียณ ใครจะมาดูแล อาจต้องเอาเด็กไปเรียนรวมกับที่อื่น โรงเรียนรอบนอกเจริญขึ้น ชาวบ้านก็จะเข้าไปเรียนในเมือง รัฐบาลทุ่มงบประมาณไปที่โรงเรียนแม่เหล็กมากกว่า...แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการเรียนรู้โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง 1) ขับเคลื่อนความร่วมมือคนในชุมชนแบบเป็นทางการ กรรมการสถานศึกษาต้องเชื่อมต่อกับ อบต. แบบไม่เป็นทางการ เวลามีกิจกรรมในหมู่บ้านต้องพูดคุยกันปากต่อปากให้ได้รับรู้ได้ถูกต้อง มีการสื่อสารผ่านสื่อโซเชียลด้วย 2) มีกิจกรรมขับเคลื่อนในช่วงโมฆะเวลาเรียน เพิ่มเวลาสู้อาชีพทางด้านเกษตร ทำนา ปลูกอ้อย ปลูกข้าวโพด เลี้ยงวัว 3) หาทางเพิ่มจำนวนนักเรียน แต่น่าจะเป็นไปได้ยาก ตอนนี้มีเด็กพม่ามาเรียน 3 คน เด็กเขมร 5 คน เฝ้ามองโรงเรียน ติดตามโดยการถามไถ่ ทำ 2 ปีก่อน ผอ.จะเกษียณให้ดีที่สุด...”

2. โรงเรียนวัดหนองจิก

2.1 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน

โรงเรียนวัดหนองจิก ได้ร่วมกันจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน จำนวน 2 โครงการ ดังนี้

1. โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน

หลักการและเหตุผล

เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของผู้ปกครองจำนวนมาก ไม่น้อย โรงเรียนจำเป็นต้องหาทางช่วยเหลือและส่งเสริมให้นักเรียนได้รับประทานอาหารที่มีคุณภาพครบทุกมื้อ เพื่อให้เกิดภาวะโภชนาการที่ดี โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนและครูร่วมกันทำเกษตรในโรงเรียนและนำผลผลิตที่ได้มาประกอบเป็นอาหารกลางวัน นอกจากจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารกลางวันแล้วยังทำให้นักเรียนได้รับความรู้ด้านโภชนาการและด้านการเกษตร สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ทั้งยังส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ เพื่อให้มีความสุขนิสัยที่ดีในการรับประทานอาหารจึงได้จัดทำโครงการนี้ขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนและครูได้เรียนรู้ร่วมกันในการทำเกษตร
2. เพื่อให้นักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวันที่มีคุณค่าและมีปริมาณเพียงพอแก่ความต้องการของร่างกายโดยทั่วถึงกัน

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนและครูโรงเรียนวัดหนองจิก

วิธีดำเนินงาน

1. แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
2. ประชุมคณะกรรมการ รวบรวมปัญหาที่ควรแก้ไขปรับปรุง
3. ดำเนินการตามโครงการ
4. ติดตามประเมินผล
5. สรุปรายงานผล

ผลการดำเนินงานโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียนวัดหนองจิก นักเรียนและครูได้ร่วมกันปลูกผักและเลี้ยงไก่ ผลผลิตที่ได้นำมาทำเป็นอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียนได้รับประทาน ส่วนที่เหลือให้เด็กนำกลับไปที่บ้านและจำหน่ายให้ผู้ปกครอง นอกจากนี้ครูยังได้สอนให้เด็กแปรรูปโดยทำเป็นอาหารจานเดียวและนำไปแข่งขันในงานศิลปหัตถกรรม ได้รับรางวัลเกียรติบัตร ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ไม่มีครูวิชาเกษตร แต่ได้ผู้ปกครองมาช่วยสอน นำเมล็ดพันธุ์มาให้ปลูกและช่วยทำแปลงปลูกผัก มีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสนและอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มาช่วยถ่ายทอดความรู้ เด็กนักเรียนมีพฤติกรรมในการเรียนดีขึ้น มีความกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบ สามารถนำความรู้ไปใช้ที่บ้านได้ ครูผู้สอนมีความสนใจในการทำโครงการ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำงาน และสามารถบูรณาการการเรียนการสอนกับวิชาต่าง ๆ ได้ โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 21 แสดงการทำเกษตรเพื่ออาหารกลางวันโรงเรียนวัดหนองจิก

2. โครงการสร้างฐานการเรียนรู้

หลักการและเหตุผล

การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงวิธีการและทักษะการดำรงชีวิตอย่างบูรณาการจากฐานการเรียนรู้ภายในสถานศึกษา จึงได้จัดทำโครงการสร้างฐานการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภาพในการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาพื้นที่ในโรงเรียนให้เป็นฐานการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อให้ให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้จากฐานการเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6
2. ชุมชนและโรงเรียนเครือข่าย

วิธีดำเนินการ

1. ประชุมครูเพื่อชี้แจงโครงการ
2. คณะครูร่วมวางแผนการดำเนินงาน
3. ดำเนินการตามแผน
4. นิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงาน
5. วัดผลประเมินผลและรายงานผล

ผลการดำเนินงานโครงการสร้างฐานการเรียนรู้ ครูได้ดำเนินการจัดทำฐานการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กนักเรียน จำนวน 10 ฐาน ได้แก่ ฐานคณิตศาสตร์ ฐานวิทยาศาสตร์ ฐานสังคม ฐานอนุบาล ฐานกล้วย ฐานเกษตรผสมผสาน ฐานแก้วมังกร ฐานไม้มั่งคูล ฐานนักร้อง และฐานนิทานอีสป โดยมีผู้ปกครองเข้ามาช่วยดำเนินการฐานการเรียนรู้ทางด้านเกษตรได้ แต่ถ้าเป็นฐานการเรียนรู้ในด้านวิชาการยังไม่มีศักยภาพที่จะช่วยสอนได้ ในขณะที่เด็กนักเรียนมีความสนใจมากกว่าการนั่งเรียนในห้องเรียน โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 22 แสดงฐานการเรียนรู้โรงเรียนวัดหนองจิก

ข้อคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินโครงการของโรงเรียน
วัดหนองจิก

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก ได้กล่าวว่า “...โรงเรียนได้ผักที่เป็นผลผลิตของโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันเข้าสู่โรงอาหาร เด็กนักเรียนได้กินอาหารปลอดภัยมีรายได้จากการขายผัก ทำได้ ขายเป็น เด็กนักเรียนได้กระบวนการเรียนรู้ในการทำเกษตร ได้ผักไปกินที่บ้าน ถ้าแข็งกินไม่ได้ก็เอาไปเลี้ยงสัตว์ ขายผักได้ 6,000 – 7,000 บาท ขายไข่ไก่ได้อีกประมาณ 20,000 บาท เอาผลผลิตที่ได้ไปแปรรูปเข้าสู่โรงครัว เอาไปแข่งขันได้รางวัลเกียรติบัตรอาหารจานเดียว งานศิลปหัตถกรรม ประเภทข้าวและอาหารไทย...ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ไม่มีบุคลากรของโรงเรียนด้านเกษตรในการดูแลบำรุงรักษาพืชผักโดยเฉพาะ เช่น เมื่อเห็นเชื้อราไม่รู้จะทำอย่างไรหรือดินแข็งหมดสภาพ มีชาวบ้านนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยเอาขี้เถ้าใส่ แต่อาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้มาตรวจวิเคราะห์สภาพดิน แนะนำให้ใส่ปุ๋ยอินทรีย์พวกใบไม้จะดีกว่า เพราะดินมีความเป็นด่างสูง ทำให้เสียเวลาไปหลายเดือน ส่วนครูของโรงเรียนก็มีงานหลักต้องรับผิดชอบ ไม่มีความรู้ ไม่มีเวลาและงบประมาณมาดำเนินการ เป็นอุปสรรคในการทำงานของครู...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก ได้กล่าวว่า “...โครงการสร้างฐานการเรียนรู้ โรงเรียนได้ดำเนินการจัดทำเป็นฐานการเรียนรู้ จำนวน 10 ฐาน ได้แก่ ฐานคณิตศาสตร์ ฐานวิทยาศาสตร์ ฐานสังคม ฐานอนุบาล ฐานกล้วย ฐานเกษตรผสมผสาน ฐานแก้วมังกร ฐานไม้้มงคล ฐานนักษัตร ฐานนิทานอีสป เพื่อให้เด็กนักเรียนได้ไปเรียนรู้ เช่น ฐานกล้วย ได้เรียนรู้ตั้งแต่การผลิต การปลูก การแปรรูป การจำหน่าย ในแต่ละฐานครูจะมอบหมายใบงานให้นักเรียนไปทำหรือไปอ่าน ปัญหาที่พบในฐานเกษตร บางพื้นที่ของโรงเรียนไม่เอื้ออำนวย น้ำท่วม บางพื้นที่ไม่ได้ดูแลรดน้ำ พืชที่ปลูกไว้ตายไปบ้าง โดยเฉพาะในช่วงปิดเทอม...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...เราไม่สามารถช่วยสอนลูกหลานได้ เขาปรึกษากับโทรศัพท์ ถ้าเรายึดโทรศัพท์เขาบอกว่าทำการบ้านไม่ได้ เขาอยากรู้อะไรก็เข้า google...ที่เรายังพอสอนได้เป็นเรื่องการทำเกษตร แต่เขาก็ไม่ถามเข้าไปดูใน google แต่ละวันไม่ค่อยได้คุยกัน บทบาทผู้ปกครองได้แต่รับทราบว่ามีโรงเรียนทำอะไรไปบ้าง ถ้าโรงเรียนแจ้งไปก็เข้ามาช่วย มาช่วยทำแปลงผัก มาสอนหลักธรรม เพราะเคยบวชมานาน ปลูกฝังให้รู้หน้าที่ของตนเองในการเรียน กตัญญูรู้คุณพ่อ

แม่ มาช่วยจัดสถานที่เวลาโรงเรียนมีงาน มาช่วยทำแปลงนา ทาสีโรงเรียน มีความผูกพันกับโรงเรียนเพราะเป็นศิษย์เก่า เอาอาหารมาเลี้ยงเด็กๆ ในวันเด็ก ส่วน อบต. สนับสนุนเงินให้จ้างครูอัตราจ้าง 1 คน...โรงเรียนได้เริ่มมีคนภายนอกมาช่วยตอนที่เริ่มขาดบุคลากร มีการประชุมกรรมการสถานศึกษาได้ปรึกษาหารือกัน มีการประชุมครูก่อนเพื่อคัดเลือกคนที่จะมาช่วยสอน ต้องมีจิตอาสา มีเวลา มีความรู้ในเรื่องที่ต้องการ แต่คนในชุมชนมีอาชีพต้องทำ ไม่ค่อยมีเวลา ในปี 2557 มีงานวิจัยจากอาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พอเริ่มสนิทกันก็ได้เริ่มขอความช่วยเหลือ มีนิสิตมาช่วยสอนบ้าง มีคนในชุมชนบ้าง ช่วยส่งข่าวต่างๆ ให้โรงเรียน เอาเมล็ดพันธุ์พืชมาปลูกให้ เช่น บวบ พริก มะเขือ ตะไคร้ ใบเตย หอม แตงกวา มาช่วยสอนให้เด็กทำแปลงเพราะปลูก มาช่วยดูแลแปลงผัก มาช่วยทำอาหารกลางวัน ถ้าโรงเรียนแจ้งไป บางวันถ้าว่างก็แวะเข้ามาเอง...เรื่องเกษตรชาวบ้านเก่งกว่าครู มาช่วยโรงเรียนทำมากกว่าสอนเด็ก...เรื่องธรรมชาติไม่ค่อยสนใจ แต่สนใจเรื่องในอินเทอร์เน็ตมากกว่า สมัยก่อนเด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมในชุมชนมากกว่านี้ ไปเวียนเทียนที่วัด...ฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงสอนเกี่ยวกับหลักธรรมให้เด็กเอามาใช้ในชีวิตได้ อะไรคือความอดทน...ฐานเกษตรผสมผสาน ชาวบ้านมีความรู้ สามารถเข้ามาช่วยทำได้ เป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กนักเรียนในการสอนของครู...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก ได้กล่าวว่า “...โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ทำให้เด็กได้เรียนรู้ มีการสอดแทรกบูรณาการในสาระการเรียนรู้หลายกลุ่มวิชาทั้งเรื่องการทดลองวิทยาศาสตร์ การทำบัญชีวิชาคณิตศาสตร์ การทำงานร่วมกันวิชาสังคม ทำให้เด็กมีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่มากขึ้น เช่น ต้องไปรดน้ำแปลงผักทุกวัน มีความอดทนในการทำงาน มีสมาธิมากขึ้น เช่น การถอนหญ้าในแปลงผักให้เสร็จ เด็กๆ ได้สนุกกับการปฏิบัติจริง สามารถเอาไปต่อยอดที่บ้านได้ มีการคิดวางแผนในการทำมากขึ้น แล้วก็มีความสุขที่ทำแล้วได้เงินด้วย...โครงการฐานการเรียนรู้ได้เสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนไปเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากฐานต่างๆ เช่น ฐานนิทานอีสบ เมื่อเด็กเดินผ่านไปได้อื่นได้เห็น ฐานวิทยาศาสตร์ ได้เห็นรูปร่างหน้าตานักวิทยาศาสตร์แต่ละคนว่าเขาเก่งเรื่องอะไร ค้นคว้าเกี่ยวกับอะไร มีโต๊ะ มีเก้าอี้ให้เด็กนั่งพูดคุยกัน เด็กชอบมากกว่านั่งอยู่ในห้องเรียน ในปีที่ผ่านมาคะแนนสอบ o-net สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของประเทศ จำนวน 3 วิชา มีวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...กิจกรรมที่นักเรียนได้ทำ เด็กมีความกระตือรือร้น ตื่นตัวดี สนุกสนานที่ได้ออกไปนอกห้องเรียน โครงการเกษตร เพื่ออาหารกลางวัน ทำให้เด็กและครูได้กินดีอยู่ดี เด็กทำอาหารกินเองเป็นที่บ้าน บางคน ทำเก่งมากเพราะที่บ้านแม่เป็นแม่ครัวงานต่างๆ โรงเรียนได้ปูทางให้เด็กตั้งแต่การปลูก ค้นหาความสามารถของเด็ก...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก ได้กล่าวว่า “...ได้ บอกครูทุกคนในโรงเรียนว่าทุกพื้นที่ในโรงเรียนทำให้เป็นเกษตรได้ อยากปลูกอะไร ปลูกได้หมด ครูเองก็มีความสนใจอยากทำเกษตรมากขึ้น พาเด็กไปเรียนนอกห้องเรียน ขึ้นชมกับพืชผลที่ได้ มีการเอารูปมาลงในกลุ่มไลน์ทั้งน้ำเต้า มะนาว มีความสนใจเรื่อง อาหารปลอดภัยที่ส่งผลต่อสุขภาพมากขึ้น ได้พาครูไปดูที่โรงเรียนอื่นเพื่อให้กลับมา แล้วเกิดความรู้สึกอยากทำมากขึ้น เช่น เลี้ยงปลาตก ปลาสวยงาม เพาะเห็ด สามารถต่อยอดเข้ากับการเรียนการสอนได้ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานร่วมกัน ระหว่างครู มีการรวมกลุ่ม มีส่วนร่วมในการทำ เป็นระบบที่ดีจากการทำงานเกษตร จนเกิดกลุ่มยุวเกษตรกร...ครูได้ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นเครื่องมือในการสอน ทำให้เด็ก นักเรียนได้เรียนรู้ดีขึ้นกว่าการนั่งในห้องเรียน ครูก็มีสื่อการเรียนการสอนได้ใช้ โดยเฉพาะฐานเกษตร ต้องลงไปปลูกพืชอะไรช่วงไหนให้เหมาะสม...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...ครูได้นำผลผลิตที่ได้มา ทำอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียน เหลือกินก็เอาไปขายให้ผู้ปกครอง ครูได้สอดแทรกในการเรียนทุกชั้นปี ครูที่โรงเรียนช่วยงานกันดีทุกคน ไม่คือ ไม่สร้างความหนักใจให้ ผอ. มีการแบ่งงานกันชัดเจนทุกคน มีการพูดคุยซักถามกันว่าอะไรให้ช่วยไหม...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก ได้กล่าวว่า “...เครือข่ายที่ได้เข้ามาช่วยโรงเรียนในโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน มีเจ้าหน้าที่ เกษตรอำเภอ มาให้ความรู้การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์และจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกร มีอาจารย์ อภิเดช จากโรงเรียนสาธิต มาช่วยถ่ายทอดความรู้การปลูกผัก การดูแลรักษา การขาย มีผู้ปกครองนักเรียนมาช่วยดูเรื่องดิน...ในฐานะสังคม มีพระมาช่วยสอนหลักธรรม มีคุณ ชัยพฤกษ์ มาช่วยสอนฐานเกษตรและช่วยสอนธรรมะด้วย เพราะเคยบวชพระมาก่อน มีสหกรณ์โคนมกำแพงแสน เป็นแหล่งเรียนรู้ให้เด็กได้ไปเรียนวิธีการได้นม โดยการ แนะนำของอาจารย์อภิเดช อนาคตอยากทำเรื่องเกษตรเพิ่มขึ้นเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้...”

2.2 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย

ผลการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาครูและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ โดยภาคีเครือข่าย ผลปรากฏว่า โรงเรียนวัดหนองจิก มีกิจกรรม 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) โครงการวิเคราะห์สภาพดิน โดยคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2) โครงการพัฒนาทายาทเกษตรกรด้านความมั่นคงทางอาหาร โดยสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน 3) ค่ายอาสา โดยนิสิต คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4) แหล่งเรียนรู้ สหกรณ์โคนม กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 5) การถ่ายทอดความรู้ โดยครูจิตอาสา อาจารย์และนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นอกจากนี้ผู้ปกครองมีความสนใจที่จะเข้ามาร่วมกันดูแลโรงเรียน มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กีฬามีการกำหนดเวลาและแผนงานให้มีความชัดเจนมากขึ้น มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ของโรงเรียนกับชุมชน 6) การบริจาคเงินและสิ่งของ โดยมูลนิธิเพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ข้อสังเกตเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดหนองจิก มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น ในปีที่ผ่านมา มีการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (o-net) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของประเทศ จำนวน 3 วิชา ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย

ภาพที่ 23 แสดงการวิเคราะห์สภาพดิน

ภาพที่ 24 แสดงค่ายอาสาพัฒนาโรงเรียนและพื้นที่ปลูกผัก

ภาพที่ 25 แสดงการไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่สหกรณ์โคนม

ภาพที่ 26 แสดงการไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 27 แสดงการถ่ายทอดความรู้โรงเรียนวัดหนองจิก

ข้อคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม เพื่อพัฒนาครูและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ของโรงเรียนวัดหนองจิก

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก ได้กล่าวว่า “...ภาคี เครือข่ายที่ได้เข้ามาช่วยโรงเรียน มีภาควิชาชีพครู คณะเกษตร ม.เกษตร กำแพงแสน เข้ามาวิเคราะห์สภาพดิน ลมฟ้าอากาศ เมฆ มีการอบรมให้ความรู้ครูกับนักเรียน โดย แบ่งออกเป็นฐานต่าง ๆ นิสิตคณะเกษตรมาออกค่ายอาสาพัฒนาโรงเรียน โดยเฉพาะ แปลงปลูกผัก มีสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม ม.เกษตร บางเขน เข้ามาสำรวจพื้นที่เพื่อ อบรมครูและนักเรียนในโครงการพัฒนาทายาทเกษตรกรด้านความมั่นคงทางอาหาร เพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ มีคณะประมง ม.เกษตร กำแพงแสน มาส่งเสริมการเลี้ยง ปลา อาหารปลา อ่างเลี้ยงปลา และให้เด็กเข้าไปเรียนรู้ที่มหาวิทยาลัยเกษตร...มูลนิธิ เพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้บริจาคหนังสือ เป็นสื่อการเรียนการสอนนักเรียนเกี่ยวกับพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...อยากจะมาช่วยโรงเรียน แต่ มีปัญหาเรื่องเวลา โรงเรียนน่าจะมีปราชญ์ชาวบ้านหลายๆ คนเข้ามาช่วย อยากให้ ผู้ปกครองมาร่วมกันดูแลโรงเรียน การขยายเครือข่ายให้เกิดความยั่งยืนอาจมีการทำ กิจกรรมร่วมกัน เช่น กีฬา ซึ่งน่าจะทำได้ดีกว่ากิจกรรมทางวิชาการ ตอนเย็นๆ เข้ามา เล่นกีฬาบ้างแต่ยังไม่เป็นกิจกรรมที่เป็นกิจจะลักษณะ การมาเล่นกีฬาอาจช่วยให้เด็ก อยากมาเรียน ถ้าเป็นศิษย์เก่าก็จะมีความรักโรงเรียนอยู่แล้ว...มีการพูดคุยกันมากขึ้น ทั้งเด็ก ครู และชุมชน มีการกำหนดเวลาและแผนงานให้ชัดเจนมากขึ้น โรงเรียนมีความต้องการอะไรที่จะให้มาช่วย...ได้ตั้งกลุ่มไลน์ของโรงเรียน เชิญผู้ปกครองเข้าร่วม ด้วยจะได้เอาไว้อสอบถามพูดคุยกัน...ฐานการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น ชุมชนมาช่วยกัน รับผิดชอบได้ จะอยู่ในหรือนอกโรงเรียนก็ได้ กรรมการสถานศึกษาสามารถเข้ามาช่วย ได้ ตามกฎหมายจะประชุมกันเทอมละ 2 ครั้ง แต่เวลาว่างก็ไม่ค่อยตรงกัน คณะกรรมการแบ่งตามประเภท เช่น ศิษย์เก่า 1 คน ผู้ปกครอง 1 คน โรงเรียน สามารถแต่งตั้งคนที่มาช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาได้ ส่วนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้ เข้ามานิเทศติดตามช่วยเหลือโรงเรียน จัดสรรงบประมาณให้...อยากให้มหาวิทยาลัย เกษตรฯ เข้ามาช่วยส่งเสริมมากขึ้น เชื่อมโยงการเรียนรู้ของเด็กและเศรษฐกิจของ ชุมชน เช่น เลี้ยงปูนา เลี้ยงกบ ที่บ้านมีพื้นที่ให้ทดลองเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ปูนาจะ หมดแล้ว เพราะเราใช้สารเคมี ตอนนี้อาชีพแพงมาก...”

3. โรงเรียนวัดไร่แตงทอง

3.1 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน

โรงเรียนวัดไร่แตงทอง ได้ร่วมกันจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน จำนวน 3 โครงการ ดังนี้

1. โครงการปลูกพืชผักสวนครัว

หลักการและเหตุผล

การปลูกพืชผักสวนครัวเป็นการปลูกผักที่สามารถนำมาประกอบอาหารให้เด็กนักเรียนในโครงการอาหารกลางวันได้ ซึ่งนักเรียนจะได้รับประทานผักที่สดและปลอดสารพิษ อีกทั้งยังเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนรู้การปลูกผักไว้รับประทานเองในการดำรงชีวิตแบบพอเพียง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อปลูกผักสวนครัวที่สดและปลอดสารพิษไว้รับประทานในโครงการอาหารกลางวัน
2. เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้การปลูกพืชผักที่ปลอดภัยไว้รับประทาน
3. เพื่อลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียน

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6

วิธีดำเนินงาน

1. ประชุมครูเพื่อวางแผนในการดำเนินงาน
2. วางแผนในการดำเนินการ
3. ลงมือดำเนินงาน
4. ประเมินผลการปฏิบัติงาน

ผลการดำเนินงานโครงการปลูกพืชผักสวนครัว โรงเรียนได้ปลูกพืชผักสวนครัว เช่น คื่นช่าย ผักบุ้ง พริก มะเขือ ตะไคร้ บวบ โหระพา ใบกระเพรา เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปใช้ประกอบอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียนได้รับประทาน ไม่ต้องซื้อ สามารถลดรายจ่ายของโรงเรียน โดยมีผู้ปกครองนักเรียนได้เข้ามาช่วยดำเนินการทำการแปลงปลูกผักและช่วยดูแลรักษา ส่วนเด็กนักเรียนมีความตั้งใจและมีความสนใจดี เพราะมีทักษะมาจากที่บ้าน สามารถลงมือทำเอง นำไปขาย และกลับไปช่วยพ่อแม่ทำที่บ้านได้ ซึ่งมีความสุขมากกว่าการนั่งเรียนในห้อง ในส่วนของครูผู้สอนสามารถบูรณาการเรียนการสอนร่วมกับวิชาคณิตศาสตร์และวิชาศิลปะ นอกจากนี้โรงเรียนยังได้จัดเป็นกิจกรรมหนึ่งในโครงการ “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ตามนโยบายของรัฐบาล โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 28 แสดงการปลูกพืชผักสวนครัว

2. โครงการปลูกพืชเศรษฐกิจ

หลักการและเหตุผล

โรงเรียนวัดไร่แตงทอง เป็นโรงเรียนที่มีเนื้อทำการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจได้อย่างพอเพียง และนักเรียนมีพื้นฐานในการประกอบอาชีพในการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น กระชาย กลัวย มะละกอดังนั้นจึงเหมาะแก่การส่งเสริมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง เพื่อเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักความพอเพียงในการดำรงชีวิต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงในการปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ กระชาย กลัวย มะละก
2. เพื่อให้นักเรียนรู้การทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในการลงทุน

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 6

วิธีดำเนินงาน

1. ประชุมครูเพื่อวางแผนในการดำเนินงาน
2. วางแผนในการดำเนินการ
3. ลงมือดำเนินงาน
4. ประเมินผลการปฏิบัติงาน

ผลการดำเนินงานโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจ โรงเรียนได้ปลูกกระชาย โดยมีครู นักเรียน และผู้ปกครองมาช่วยปลูกทำแปลงปลูกกระชาย วางระบบน้ำ นำพันธุ์มาให้ปลูก และมาช่วยขุดไปขายโดยการใช้น้ำฉีด ซึ่งขายได้ประมาณ 3,000 บาท เป็นรายได้ของโรงเรียน นอกจากนี้ยังได้มีอาจารย์อภิเดช ช่างชัย จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มาถ่ายทอดให้ความรู้และคำแนะนำในการดูแลรักษาและการใส่ปุ๋ย โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 29 แสดงการปลูกพืชเศรษฐกิจ

3. โครงการปลูกเห็ดนางฟ้า

หลักการและเหตุผล

โรงเรียนวัดไร่แตงทอง เป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้งบประมาณเพื่ออาหารกลางวันน้อยและไม่พอกับจำนวนนักเรียน อีกทั้งยังมีนักเรียนนอกเกณฑ์อีกจำนวนหนึ่ง ดังนั้นโรงเรียนจึงมีความประสงค์ที่จะปลูกเห็ดนางฟ้าเพื่อนำเข้าในโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อปลูกเห็ดนางฟ้าไว้รับประทานในโครงการอาหารกลางวัน
2. เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการปลูกเห็ดนางฟ้า

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6

วิธีดำเนินงาน

1. ประชุมครูเพื่อวางแผนในการดำเนินงาน
2. วางแผนในการดำเนินการ
3. ลงมือดำเนินงาน
4. ประเมินผลการปฏิบัติงาน

ผลการดำเนินงานโครงการปลูกเห็ดนางฟ้า ผู้ปกครองและครูได้มาช่วยกันทำโรงเรือนและไปซื้อก้อนเห็ดนางฟ้าและเห็ดภูฐานที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สามารถเก็บเห็ดมาทำเป็นอาหารกลางวันสำหรับเด็กนักเรียนในโครงการอาหารกลางวัน สามารถลดรายจ่ายของโรงเรียน ส่วนเห็ดที่เหลือจากการรับประทานได้นำไปขายให้กับผู้ปกครอง คนในชุมชนและคนมาเที่ยวที่วัดไร่แตงทอง ได้เงินประมาณ 4,000 บาท โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 30 แสดงการปลูกเห็ดนางฟ้า

ข้อคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินโครงการของโรงเรียน
วัดไร่แตงทอง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ได้กล่าวว่า “...โรงเรียนได้ปลูกผักสวนครัวทั้งพริก มะเขือ คื่นห่าน ผักบุ้ง บวบ โหระพา กะเพรา ใช้ประกอบอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียนได้ ไม่ต้องซื้อ สามารถลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียน ประหยัดเงินไปได้เยอะ ซื้อเฉพาะพวกเนื้อสดกับเครื่องปรุง มีการทำน้ำหมักอินทรีย์ด้วย ได้อาจารย์ที่ ม.เกษตร เอา EM มาให้ เพราะแปลงผักมีปัญหาเรื่องแมลงเนื่องจากชาวบ้านข้างโรงเรียนใช้สารเคมี แมลงก็บินหนีมา...พืชเศรษฐกิจที่ปลูกมีกระชาย พริก เห็ด มะละกอ กล้วย ไปซื้อพันธุ์มา มีผู้ปกครองมาช่วยปลูก วางระบบน้ำแล้วก็มาช่วยขุดกระชายไปขายโดยใช้น้ำฉีด ขายได้ประมาณ 3,000 บาท ส่วนพริกขายได้ประมาณ 1,000 บาท เด็กได้เรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นการปลูกจนถึงการขาย...โครงการปลูกเห็ด มีเห็ดนางฟ้ากับเห็ดภูฐาน สร้างโรงเรือนก่อนแล้วไปซื้อก้อนเห็ดที่ ม.เกษตร โครงการนี้ได้ผลดี 90% เก็บได้วันละประมาณ 4 – 5 กิโลกรัม เอามาเข้าโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน ที่เหลือเอาไปขายในชุมชนให้ผู้ปกครองและคนมาเที่ยวที่วัดไร่แตงทอง กิโลละ 40 บาท ขายได้ประมาณ 4,000 บาท...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...มาช่วยโรงเรียนได้ทุกเรื่องที่ครูบอก ทำแปลงเกษตร ดูแลโรงเรียน เอาเมล็ดพันธุ์พืชมาปลูก ตะไคร้ กระชาย สนับสนุนเงินให้โรงเรียนจัดกิจกรรมวันปีใหม่ วันเด็ก มีมากช่วยมาก มีน้อยช่วยน้อย ช่วยตั้งแต่ตอนลูกเรียนอยู่ ตอนนี้อยู่ที่หลานเรียนอยู่ก็ยังมาช่วย มีความผูกพันช่วยเหลือกันมานาน โรงเรียนมีการพัฒนาดีขึ้น มีการสอนให้เด็กรู้จักการปลูกผัก มีนักศึกษา มาช่วยสอนด้วย เคยได้ร่วมโครงการวิจัยนี้ไปดูโรงเรียนที่ฉะเชิงเทรา ถ้ามีงบประมาณสนับสนุนให้โรงเรียนก็สามารถทำกิจกรรมได้เยอะ...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ได้กล่าวว่า “...เด็กนักเรียนมีความตั้งใจ สนใจ มีทักษะดีอยู่แล้ว ได้เรียนรู้ ลงมือทำกันเอง เด็กทำได้ ทำเป็น มีทักษะชีวิตเพิ่มขึ้น เอาไปช่วยพ่อแม่ปลูกผักที่บ้านได้ โรงเรียนได้จัดเข้าเป็นกิจกรรมในโครงการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ ให้กับเด็กนักเรียน เด็กชอบ มีความสุขมากกว่าการนั่งเรียนในห้อง มีความภูมิใจในผลผลิตที่ได้ เช่น พริก มีการแข่งขันกัน พอเก็บมาได้เยอะก็เอาไปขายให้ผู้ปกครอง ทุละ 10 บาท ที่เหลือเอาไปตากแห้ง

ทำพริกปนเก็บไว้...ปีนี้ม่ได้แก่นักเรียนชั้น ป.1 เพิ่มมา 5 คน เป็นเด็กไทยใหญ่ ติดตาม พ่อแม่ที่มำทำงานสวนกล้วยไม้ พุดภาษาอังกฤษ ภาษาไทยใหญ่ได้ เรียนเก่ง ขยัน... ตอนนี้เลี้ยงเด็กนอกเกณฑ์ที่อายุน้อยกว่า 2 ขวบครึ่ง 10 คน ปีหน้าเด็กอนุบาลจะ เพิ่มขึ้น โรงเรียนต้องหาเงินมาดูแลเด็กกลุ่มนี้เอง เพื่อให้ปีหน้าเขามำเรียนกับเรำ ขอ นมจาก อบต. มำเลี้ยงเด็กกลุ่มนี้ด้วย เก็บผู้ปกครองเดือนละ 200 บาท เป็นค่าแบ่ง สบู่ ยาสีฟัน พี่เลี้ยงเด็ก ที่เหลือโรงเรียนจ่ายให้...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...รู้สึกได้ว่าเด็กมีความขยัน มากขึ้น ไปทำแปลงปลูกผักเล็กๆ ที่บ้าน มีการไปสอนให้ปู่พุดภาษาอังกฤษที่ได้เรียนมำ กับพี่นักศึกษา ม.เกษตร มีมารยาทดีขึ้น รู้จักเข้าแถว ยกมือไหว้สวัสดิศคนที่เข้ามาใน โรงเรียนทุกคน...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษากรผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ได้กล่าวว่า “...ครูได้แปลงเกษตรทั้งปลูกผัก ทำเห็ด ปลูกกระชาย ทำร่วมกับเด็กนักเรียน มีการบูรณการกับวิชาคณิตศาสตร์ในชั้น ป.5 – 6 ในเรื่องของการชั่งกิโล การทำบัญชี รายรับรายจ่ายการขายผัก ชั้นอนุบาลให้เพาะถั่วงอกในถั้ว มีการบูรณการกับวิชา ศิลปะ ให้ได้กระบวยสีที่ถั้วสวยงาม เด็กภูมิใจในตัวเอง ถั้วอกที่เพาะได้เอำไปผัดใส่ หมูสามชั้น...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษากรผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ได้กล่าวว่า “...มีเครือข่ายผู้ปกครองเด็กนักเรียนได้เข้ามาช่วยดูแลแปลงผัก เช่น นางสนม นาง จำปี นางอำนวย นางสมใจ มีอาจารย์ไต้ง จาก ม.เกษตร มำให้ความรู้ในการปลูกผักให้ ได้ผล โดยไม่ใช้ยาฆ่าแมลง...พืชเศรษฐกิจที่ปลูกมีกระชาย พริก เห็ด มะละกอ กล้วย ไปซื้อพันธุ์มำโดยมีผู้ปกครองมำช่วยปลูก วางระบบน้ำ แล้วก็มำช่วยขุดกระชายไปขาย โดยใช้น้ำฉีด...โครงการปลูกเห็ด มีโครงการ 4 จอบของคณะเกษตร 4 มหาวิทยาลัย มำ ช่วยเสริมทั้งโครงสร้างโรงเรือน ให้ก้อนเห็ดมำอีก 1,000 ก้อน...ส่วนผลการสอบ o-net สูงกว่ำคะแนนเฉลี่ยของประเทศ ภาษาไทยวิชาเดียว...”

3.2 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดโดยภาคีเครือข่าย

ผลการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาครูและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ โดยภาคีเครือข่าย ผลปรากฏว่า โรงเรียนวัดไร่แตงทอง มีกิจกรรม 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) ค่ายผู้นำ 4 จอบ โดย คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2) โครงการวิเคราะห์สภาพดิน โดยคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 3) โครงการเลี้ยงปลา โดยคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4) โครงการพาน้องเที่ยว โดย นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 4) การถ่ายทอดความรู้ โดยอาจารย์และนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 5) การบริจาคเงินและสิ่งของ โดยอาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม กำนันตำบลทุ่งลูกนก ทหารค่ายสุรสีห์ สโมสรโรตารี กรุงเทพฯ ชุมชมรถขอปเปอร์บ้านโป่ง เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง มูลนิธิเพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นอกจากนี้ผู้ปกครองมีความคิดว่าถ้าจะพัฒนาโรงเรียนให้มีคนมาเรียนมากขึ้นต้องทำให้พิเศษกว่าที่อื่น เช่น การเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์

ข้อสังเกตเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนยังไม่ดีขึ้น ในปีที่ผ่านมา มีผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติดัชนีพื้นฐาน (o-net) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของประเทศเพียงวิชาเดียวเท่านั้น ได้แก่ วิชาภาษาไทย

ภาพที่ 31 แสดงการพัฒนาโรงเรียนของค่ายผู้นำ 4 จอบ

ภาพที่ 32 แสดงการทำสนามกีฬาโดยสโมสรโรตารี กรุงเทพฯ

ภาพที่ 33 แสดงการถ่ายทอดความรู้โรงเรียนวัดไร่แตงทอง

ข้อคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม เพื่อพัฒนาครูและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ของโรงเรียนวัดไร่แตงทอง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิชาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ได้กล่าวว่า “...ภาคีเครือข่ายที่เข้ามาทำโครงการและกิจกรรม มีโครงการ 4 จอบ ของคณะ เกษตร 4 มหาวิทยาลัย เข้ามาสร้างแปลงเกษตรมาตรฐานให้โรงเรียน วางระบบน้ำ สปริงเกอร์ ซื่อก่อนเห็ดให้เพิ่มเติม ปรับปรุงสนามกีฬาที่มีปัญหาฝนตกแล้วน้ำท่วม ทำ สวนหย่อม ทำสนามเด็กเล่น...มีอาจารย์คณะเกษตรมาวิเคราะห์สภาพดิน จัดกิจกรรม ให้ความรู้กับเด็กนักเรียน 1 วัน มีอาจารย์ ม.เกษตร เอาไข่ไก่มาให้โรงเรียนทำอาหาร กลางวัน 3 ครั้งๆ ละ 300 ลูก มีอาจารย์คณะประมงจะมาสนับสนุนให้เลี้ยงปลานิลใน บ่อ 2 บ่อ มีอาจารย์และนิสิตจิตอาสาจากคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มาช่วย สอนเด็กนักเรียนในวิชาภาษาอังกฤษกับพลศึกษา...มีนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ นครปฐม มีโครงการพาน้องเที่ยว มาพาเด็กๆ ไปเที่ยวบึงฉวากที่สุพรรณบุรี เป็นแหล่ง เรียนรู้ภายนอกโรงเรียน มอบอุปกรณ์การเรียนการสอนและอุปกรณ์กีฬา...มูลนิธิเพื่อ การศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้บริจาคหนังสือเกี่ยวกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลวงรัชกาลที่ 9 ตั้งใจจะจัดเป็นมุมหนังสือให้เด็กได้ อ่านเรียนรู้...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิชาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ได้กล่าวว่า “...มีครูจิตอาสามาช่วยสอน 3 คน เพื่อไปเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพครูต่อไป แต่ โรงเรียนก็จ่ายค่าเดินทางให้บ้างเดือนละ 3,000 – 4,000 บาท โดยนำเงินมาจากการ

ขายของขนมแห้งให้เด็กเล็กๆ น้อยๆ ขายพืชผักสวนครัว และเงินขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา คนในชุมชนค่อนข้างยากจน ไม่มีใครมาบริจาค แต่มาช่วยงานของโรงเรียน ในวันเด็ก วันแม่ ซื้อขนม ซื้ออาหารมาเลี้ยงเด็กๆ กำหนดค่าบลูทิงลูกนก สนับสนุนเงินให้ใช้สำหรับการแข่งขันกีฬาของกลุ่มปีละ 20,000 บาท ให้จัดงานวันเด็กอีกปีละ 5,000 บาท อดีตสมาชิก อบต.สนับสนุนจักรยานให้ 10 คัน ผู้ใหญ่พนมที่คอยช่วยเหลือโรงเรียนร่วมสนับสนุนกิจกรรมอย่างดี...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รักษาราชการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ได้กล่าวว่า “...คนที่มาบริจาคเป็นคนภายนอกชุมชน ทั้งสิ่งของเงินทอง พอมีเงินก็ตั้งใจมาช่วยโรงเรียนหรือมาเลี้ยงอาหารกลางวันเด็กนักเรียนในวันเกิด ครอบครัวของทหารค่ายสุรสีห์ มาบริจาคเสื้อผ้า เด็กมีเสื้อผ้าใส่ ได้รับทุนการศึกษาทุกคน... สโมสรโรตารี กรุงเทพฯ มาสร้างสนามวอลเลย์บอล มอบอุปกรณ์กีฬา กระเป๋านักเรียน ชุมนุมรถยนต์ขอปเปอร์ บ้านโป่ง มอบชั้นวางหนังสือให้ห้องสมุดและติดลูกกรงเหล็กตัดห้องคอมพิวเตอร์ ปีนี้สภ.ได้ให้คอมพิวเตอร์ใหม่มา 4 เครื่อง...เจ้าอาวาส วัดไร่แตงทอง ให้ข่าวสารสำหรับมาทำอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียน หมดเมื่อไรก็ไปรับได้ตลอด ให้วางตู้รับบริจาคไว้ที่วัด ได้เดือนละ 1,000 กว่าบาท เอามาจ่ายค่าอินเทอร์เน็ตของโรงเรียนเดือนละ 629 บาท 3BB เร็วกว่าอินเทอร์เน็ตของราชการ...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...ถ้าจะพัฒนาโรงเรียนต่อไปได้ต้องสร้างค่านิยมที่ดีภายในโรงเรียน แล้วขยายผลต่อไปยังผู้ปกครอง โรงเรียนต้องทำอะไรที่พิเศษขึ้นมา เพื่อให้ผู้ปกครองสนใจเอาลูกหลานมาเรียน ต้องสื่อสารกับคนใกล้ตัวก่อน... หมู่บ้านเราเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว ผู้ปกครองมาช่วยสอนได้ โรงเรียนมีโครงการลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ จัดกิจกรรมให้นักเรียนที่โรงเรียนหรือทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ก็ได้ เช่น ขนมไทย เผ่าถ่าย...สร้างครูประจำการอาสา มาช่วยสอนได้ มีอาจารย์ ม.เกษตรฯ มาเป็นวิทยากรภายนอก ช่วยสนับสนุนความรู้เพิ่มเติม ขยายความรู้ความเข้าใจไปสู่ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษามีตัวแทนจากชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน วัด อบต. ท่างบประมาณสนับสนุนได้...”

4. โรงเรียนวัดห้วยผักชี

4.1 โครงการหรือกิจกรรมที่โดยโรงเรียน

โรงเรียนวัดห้วยผักชี ได้ร่วมกันจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน จำนวน 2 โครงการ ดังนี้

1. โครงการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านคอมพิวเตอร์

หลักการและเหตุผล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 66 “ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” ดังนั้นสถานศึกษาจึงมีหน้าที่ดำเนินการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ด้วยการส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะด้านคอมพิวเตอร์และสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยมุ่งพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ได้อย่างหลากหลายต่อเนื่องและทันสมัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้โรงเรียนมีเครื่องคอมพิวเตอร์และระบบอินเทอร์เน็ตที่สามารถจัดการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนได้
2. เพื่อให้นักเรียนมีความรู้และทักษะด้านการใช้คอมพิวเตอร์ในการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนโรงเรียนวัดห้วยผักชี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 33 คน

วิธีการดำเนินการ

1. ประชุมครูเพื่อชี้แจงโครงการ
2. จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ 5-8 เครื่อง
3. จัดหาที่นั่งสำหรับนักเรียนทำกิจกรรม
4. พัฒนาความรู้และทักษะในด้านการใช้คอมพิวเตอร์สำหรับการสืบค้นข้อมูลให้กับนักเรียน

ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ โรงเรียนได้จัดห้องสำหรับนำเครื่องคอมพิวเตอร์มาไว้ให้เด็กนักเรียนได้ใช้สืบค้นข้อมูล จำนวน 6 เครื่อง โดยมีผู้บริจาคมาให้ 2 เครื่อง และนำเครื่องเก่ามาปรับปรุงได้อีก 4 เครื่อง รวมทั้งได้มีการวางสายแลนค์และทำระบบอินเทอร์เน็ตใหม่ ทำให้นักเรียนสามารถใช้สืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนได้สะดวกกว่าการไว้ที่ห้องเดิมบนชั้นสองของอาคาร เช่นเดียวกับครูสามารถใช้ในการค้นหาข้อมูลและข้อสอบสำหรับการเรียนการสอนได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีศิษย์เก่าและอาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มาช่วยปรับปรุงเครื่องคอมพิวเตอร์โดยการลงโปรแกรมใหม่และมาช่วยสอนเด็กนักเรียนบ้างในบางโอกาส โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ดังภาพ

ภาพที่ 34 แสดงการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านคอมพิวเตอร์

2. โครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตรภายในโรงเรียน

หลักการและเหตุผล

จากพระบรมราโชวาทและพระพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยเสริมสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงต่อไป” ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงวิธีการและทักษะการดำรงชีวิตอย่างบูรณาการจากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาพื้นที่ในโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6

วิธีดำเนินการ

1. ประชุมครูเพื่อชี้แจงโครงการ
2. คณะครูร่วมวางแผนการดำเนินงาน
3. ดำเนินการตามแผน
 - กิจกรรมฐานการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพทางการเกษตร การทำปุ๋ย น้ำหมักชีวภาพ เพาะกล้าไม้
 - กิจกรรมฐานการส่งเสริมศิลปหัตถกรรม
 - กิจกรรมฐานการทำของใช้ในครัวเรือน
 - กิจกรรมฐานการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
 - กิจกรรมฐานการเรียนรู้พืชผักสมุนไพร และผักพื้นบ้าน
4. นิเทศ กำกับ ติดตามการดำเนินงาน
5. วัดผลประเมินผลและรายงานผล

ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตรภายในโรงเรียน มีการพัฒนาพื้นที่ภายในโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การปลูกเห็ดภูฐาน การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ การทำซุ้มปลูกบวบ การปลูกผัก การสานตะกร้า โดยมีผู้ปกครองมาช่วยสอนการสานตะกร้า ทำน้ำยาล้างจาน และทำแปลงปลูกผัก เด็กนักเรียนสามารถศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันที่บ้านได้ นอกจากนี้ยังมีความภาคภูมิใจในผลผลิตที่ปลูกได้ สามารถนำไปทำเป็นอาหารกลางวันของโรงเรียน จำหน่ายให้ครูและชาวบ้าน รวมทั้งนำกลับไปฝากผู้ปกครองที่บ้านด้วย ส่วนครูที่มีอายุมากไม่ค่อยให้ความสนใจกับกิจกรรมทางการเกษตรมากนัก โครงการนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 35 แสดงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร

ข้อคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินโครงการของโรงเรียน
วัดห้วยผักชี

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชี “...โครงการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ ได้จัดห้องใหม่ชั้นล่างและหาเครื่องคอมพิวเตอร์มาได้ 6 เครื่อง เป็นของธนาคารไทยพาณิชย์บริจาคมาให้ 1 เครื่อง บริษัทให้มาอีก 1 เครื่อง ที่เหลือ 4 เครื่อง เป็นเครื่องเก่าของโรงเรียน จ้างช่างมาเดินสายแลนดใหม่ เพราะเร็วกว่าการใช้ wifi มีพรินเตอร์ให้เด็กไว้ใช้พรินงานได้ มีจิตอาสาที่เป็นศิษย์เก่า มาช่วยสอนการใช้โปรแกรม power point เอาเด็กนักเรียนไปแข่งขันได้ที่ 5 ของกลุ่มศิลปหัตถกรรม ครูใช้สอนให้เด็กใช้คอมพิวเตอร์ในการค้นหาข้อสอบวิชาคณิตศาสตร์ ปีนี้ได้เป็นตัวแทนของกลุ่มไปแข่งขัน มีประโยชน์มาก ได้ทำตัวอย่างเยอะกว่าการที่ครูให้ดูจากทีวีทางไกลผ่านดาวเทียม มีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มาช่วยปรับปรุงเครื่อง อาจารย์ ดร.ธีระศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ให้ลำโพง ตอนนี้เครื่องเก่า โปรแกรมเก่า แต่พอใช้งานได้ เด็กไปแข่งที่อื่นต้องใช้เครื่องรุ่นใหม่ โปรแกรมรุ่นใหม่ เราต้องใช้เครื่องของเขา...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชี “...โรงเรียนได้พัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร ในเรื่องการปลูกเห็ดภูฐาน โดยการตัดไม้ไผ่ที่มีอยู่ในโรงเรียนมาทำโครงโรงเรือนตรงบริเวณโรงจอดรถ ดูวิธีการทำจากอินเทอร์เน็ต ใช้วิธีการแขวนเชือก เอาแผ่นซีดีเหลือใช้รองด้านล่าง แต่แผ่นซีดีมักจะแตก มันหนักเกินไป ตอนนี้อเห็นไว้ 1,000 ก้อน เก็บมาทำเป็นอาหารกลางวันในโรงเรียน ที่เหลือจำหน่ายให้ครู นักเรียน ชาวบ้าน ครึ่งโล 20 บาท ทำอาหารทุกวันเด็กก็เบื่อ ชาวบ้านไม่ค่อยเห็ดภูฐาน พออากาศเริ่มเย็นดอกไม้ค่อยออก...มีบ่อเลี้ยงปลาตุก แต่เด็กไม่นักเรียนไม่กล้าเอาไปกิน สงสาร ให้กลับไปบ้านยังไปเลี้ยงต่อ มีการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ เอาไปไม่มาผสมกับน้ำหมักชีวภาพ ซีเถ้าแกลบ เอาไปใส่แปลงปลูกผัก ตรงด้านหน้าทางเข้าโรงเรียน จะทำเป็นซุ้ม 4 ซุ้ม ปลูกผักหรือบวบให้เลื้อยขึ้นไป...มีการใช้วัสดุเหลือใช้ เช่น พลาสติก มาสอนนักเรียนทำตะกร้าใส่ของ น้ำยาล้างจาน ตอนแรกจะใช้ใบตาล แต่หาไม่ได้ เด็กให้ความสนใจน้อย เพราะต้องใช้เวลานานกว่าจะทำเสร็จประมาณครึ่งวัน เด็กไม่อดทน ได้แค่ทำเป็น 1 – 2 คนที่เอาไปทำต่อที่บ้าน...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...ที่ให้ลูกมาเรียนที่นี่เพราะอยู่ใกล้บ้าน การเดินทางสะดวก แต่ยังไม่ค่อยได้เข้ามาช่วยโรงเรียนทำกิจกรรมมากนัก ต้องทำมาหากิน ต้องรีดนมวัว ตอนเช้าต้องรับมาส่งแล้วก็กลับไปรีดนม ตอนเย็นมารับ แล้วก็ต้องรีบกลับไปรีดนมวัวอีกรอบ ตอนนี้อย่างนี้ยังไม่มีความพร้อม ไม่รู้จะช่วยอะไรด้วย... มีป้าสมจิตร ช่วยทำอาหารกลางวันให้เด็ก ปลุกผัก รดน้ำเห็ด ผู้ปกครองบางคนเอาชีวะมาทำให้ใส่แปลงผัก มาช่วยขุดดินทำแปลงปลุกผักบ้างในบางครั้ง...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชี “...เอาคอมพิวเตอร์มาไว้ห้องข้างล่าง เด็กให้ความสนใจมาเปิดดู มาใช้มากกว่าไว้ที่ห้องข้างบนชั้น 2 เป็นของแปลกใหม่สำหรับเด็ก มีบางคนเปิดเพลงฟังบ้าง แต่อยู่ใกล้ห้อง ผอ. คอยได้ดูแล แอบไปมองดูบ้าง...ครูสามารถให้เด็กได้มาศึกษาค้นคว้าโดยใช้คอมพิวเตอร์ได้ดีขึ้น แต่อยากได้โปรแกรมสำเร็จรูปใหม่ๆ ที่ช่วยสร้างความสนใจให้กับเด็กนักเรียน...ส่วนโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตรเป็นการเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน ได้เรียนรู้ว่าจะปลูกอะไร ทำอะไรได้บ้าง ใครอยากปลูกอะไรก็ให้ปลูก แต่ก็ชอบเลียนแบบกัน สามารถเอาไปใช้ที่บ้านในชีวิตประจำวันได้ เช่น ผัก เห็ด ตะกร้า เด็กได้เรียนรู้การทำโรงเรือนปลูกเห็ดที่ไม่ต้องทำใหญ่โต การปลูกผักที่ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี เพราะแถวนี้มีชีวะเยอะ แต่เด็กสมัยนี้ก็ไม่ค่อยมีความอดทน ทำให้หญ้าขึ้นโตกว่าผักที่ปลูก บางคนยังติดเล่น ผลผลิตที่ได้เอาไปขายในหมู่บ้านบ้าง เด็กก็ภูมิใจ ในส่วนของครูที่สูงอายุก็ไม่ค่อยให้ความสนใจนัก...”

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชี “...เครือข่ายที่เข้ามาช่วยสอนคอมพิวเตอร์ให้เด็กๆ ช่วงแรกได้ศิษย์เก่าคนหนึ่งชื่อสุจิตรา มาสอนช่วงสั้นๆ เป็นครั้งคราว ตอนหลังไม่ได้มาเพราะมีปัญหาทางครอบครัวต้องไปรับจ้างทำงานนอกพื้นที่ มีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมมาช่วยบ้าง อาจารย์ธีรศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยเกษตรฯ เอาโปรแกรมสำเร็จรูปใหม่ๆ สื่อการสอนวิทยาศาสตร์ มาช่วยสอนบ้าง...ส่วนที่เข้ามาช่วยสอนทำเกษตร มีป้าสมจิตร ทองห่อ มีผู้ปกครองบางคนก็เข้ามาช่วยขุดดิน ให้ข้อเสนอแนะในการเอาไปไม่มาใส่ในแปลงปลุกผัก มีคุณอมรรัตน์ วงษ์สุวรรณ คุณชัชชา อุไกร ผู้ปกครองนักเรียน มาช่วยสอนการสานตะกร้าพลาสติก ให้เด็กนักเรียน...”

4.2 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย

ผลการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาครูและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ โดยภาคีเครือข่าย ผลปรากฏว่า โรงเรียนวัดห้วยผักชี มีกิจกรรม 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) โครงการวิเคราะห์สภาพดิน โดยคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2) ค่ายอาสา โดยนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้มาจัดทำสถานที่ออกกำลังกายในร่มและจัดทำสนามเปตอง 3) การเลี้ยงไก่และเลี้ยงปลา โดยนายอำเภอ กำแพงแสน และคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4) การถ่ายทอดความรู้ โดยอาจารย์และนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในส่วนของผู้ปกครองและชุมชน ยังไม่มีศักยภาพและความพร้อมที่จะเข้ามาช่วยโรงเรียนในด้านวิชาการได้ เนื่องจากไม่มีความรู้และต้องประกอบอาชีพ 5) การบริจาคเงินและสิ่งของ โดยมูลนิธิเพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ข้อสังเกตเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดห้วยชี มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น ในปีที่ผ่านมา มีผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (o-net) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของประเทศ จำนวน 4 วิชา ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย และสังคมศึกษา

ภาพที่ 36 แสดงการจัดทำสนามเปตอง

ภาพที่ 37 แสดงการถ่ายทอดความรู้โรงเรียนวัดห้วยผักชี

ข้อคิดเห็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม เพื่อพัฒนาครูและนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ของโรงเรียนวัดห้วยผักชี

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชี “...เครือข่ายภายนอก ที่เข้ามาทำกิจกรรมที่โรงเรียนมีน้อย ส่วนใหญ่มีแต่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่เข้ามา มีอาจารย์ต่อศักดิ์และนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ฯ มาทำสนามเปตองให้เด็กนักเรียนได้เล่น เอากรวดอย่างดีมาลงให้ แต่ตอนเด็กนักเรียนไปแข่งที่โรงเรียนอื่น ไปเจอสนามลูกรัง เลยแพ้...ที่มามีบ่อเป็นนิสิตจิตอาสาที่มากับสอนหนังสือให้เด็กนักเรียน อันนี้ได้ผล เด็กนักเรียนตื่นตื่น ได้เจอพี่ๆ มีความสนใจเรียนมากขึ้น ปีการศึกษา 2559 ที่ผ่านมาระโรงเรียนได้รับเกียรติบัตรเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (o-net) สูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ จำนวน 4 วิชา มีวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย สังคม ยกเว้นภาษาอังกฤษวิชาเดียวคะแนนยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ... มีอาจารย์คณะเกษตร มาจัดค่ายสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนครึ่งวัน เรื่องดินและเรื่องพืช ตอนนี้นายอำเภออำเภอแกลง ได้ส่งปลัดอำเภอเข้ามาสำรวจพื้นที่โดยจะสนับสนุนการเลี้ยงไก่และเลี้ยงปลา...ปีนี้มีเด็กอนุบาล จำนวน 21 คน เพิ่มขึ้นมา 7 คน ส่วน ป. 1 – 6 มี 35 คน ปีหน้าชั้น ป.1 น่าจะมีเด็กนักเรียนเพิ่มขึ้น เราก็คงดีใจ...มูลนิธิเพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้บริจาคหนังสือเกี่ยวกับในหลวงรัชกาลที่ 9 สามารถเป็นสื่อการเรียนการสอนได้...”

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเครือข่าย ได้กล่าวว่า “...เรียนจบที่นี่ แต่ยังไม่ค่อยได้เข้ามาช่วยโรงเรียนทำกิจกรรมมากนัก ต้องทำมาหากิน ไร่นาข้าว ตอนเช้าต้องรีบมาส่ง แล้วก็กลับไปไร่นา ตอนเย็นมารับแล้วก็ต้องรีบกลับไปไร่นาแล้วอีกรอบ ตอนนี้อย่างนี้ไม่มีความพร้อม ไม่รู้จะช่วยเหลือด้วย...โรงเรียนอยากจะปรับเปลี่ยนห้องน้ำเก่าที่ไม่ได้ใช้แล้ว รอจำหน่ายจากทางราชการ แต่หาหนังสือไม่เจอ มาทำเป็นโรงเพาะเห็ดหรือโรงเก็บของ ชุมชนมีการเลี้ยงวัวเยอะน่าจะมีการแปรรูปมาทำเป็นไอศกรีมให้เด็กได้เรียนรู้ ให้อาจารย์ที่ ม.เกษตร มาช่วยสอน มีการพูดคุยกับผู้นำชุมชนหรือผู้ปกครองได้เข้ามาเรียนรู้ด้วย...”

ผลการสอบถามความคิดเห็นการดำเนินโครงการถ่ายทอดความรู้

ผลการสอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 24 คน เกี่ยวกับการดำเนินโครงการถ่ายทอดความรู้ของอาจารย์และนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ให้กับเด็กนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กที่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ ทั้ง 4 โรงเรียน พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินโครงการถ่ายทอดความรู้ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ โดยมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.91$, S.D. = 2.12) รองลงมา ได้แก่ ประโยชน์ที่โรงเรียนได้รับ ($\bar{X} = 4.90$, S.D. = 1.11) กิจกรรมมีความสอดคล้องตรงกับความต้องการของโรงเรียน ($\bar{X} = 4.75$, S.D. = 1.52) เวลาที่ไปดำเนินการมีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.70$, S.D. = 3.25) นิสิตและอาจารย์ที่ไปช่วยถ่ายทอดความรู้ ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 1.52) เนื้อหาสาระตรงกับความต้องการของโรงเรียน ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 1.48) ตามลำดับ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูเกี่ยวกับโครงการถ่ายทอดความรู้

N = 24

ความคิดเห็น	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
1. กิจกรรมมีความสอดคล้องตรงกับความต้องการของโรงเรียน	4.75	1.52	มากที่สุด
2. เนื้อหาสาระตรงกับความต้องการของโรงเรียน	4.65	1.48	มากที่สุด
3. เวลาที่ไปดำเนินการมีความเหมาะสม	4.70	3.25	มากที่สุด
4. นิสิตและอาจารย์ที่ไปช่วยถ่ายทอดความรู้	4.66	1.52	มากที่สุด
5. ประโยชน์ที่โรงเรียนได้รับ	4.90	1.11	มากที่สุด
6. ความพึงพอใจโดยรวม	4.91	2.12	มากที่สุด

นอกจากนี้แบบสอบถามปลายเปิด ผู้บริหารสถานศึกษาและครู ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของโรงเรียนขนาดเล็กซึ่งมีปัญหาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ 1) *ปัญหาการขาดแคลนครู* เนื่องจากมีจำนวนนักเรียนน้อย บางโรงเรียนได้ครูสาขาวิชาเอกที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ถูกกำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำให้ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เพราะครูขาดความชำนาญในศาสตร์หรือความรู้ที่ไม่ได้เรียนมา เช่น ครูพลศึกษาสอนภาษาอังกฤษ ครูภาษาไทยสอนวิทยาศาสตร์ ทำให้ส่งผลต่อตัวนักเรียนโดยตรง และ 2) *ปัญหาการขาดงบประมาณ* เพราะมีจำนวนนักเรียนน้อย จึงได้งบประมาณน้อย ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินโครงการถ่ายทอดความรู้ สรุปได้ดังนี้

1. เป็นโครงการที่ดีมาก เพราะสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครูได้ในระดับหนึ่ง ถึงแม้ว่านิสิตจะยังไม่จบการศึกษา แต่ก็สามารถนำวิธีการสอนในศาสตร์ที่นิสิตถนัดมาถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญทำให้นักเรียนไม่เบื่อหน่าย สนุกต่อการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนสามารถรับรู้ข้อมูล และทำให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และความพึงพอใจอยู่ในระดับดีถึงดีมาก

2. เด็กนักเรียนสามารถนำความรู้ เช่น ภาษาอังกฤษ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สามารถพูดสื่อสารแบบง่าย ๆ ได้ โดยการนำไปสนทนากับผู้ปกครอง พร้อมกับถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ปกครองโดยการอ่านศัพท์จากคู่มือคำศัพท์ภาษาอังกฤษให้ผู้ปกครองฟัง นอกจากนี้นักเรียนยังสามารถมีทักษะในการฟัง พูด อ่าน เขียน ในขอบเขตเนื้อหาที่นักเรียนได้เรียนอยู่ในระดับดี และนักเรียนมีความสุขกับการได้เรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษมากขึ้น

3. ผู้ปกครองนักเรียนและคนในชุมชน ได้สะท้อนว่า ลูกหลานอยากมาโรงเรียน เพราะมีครูนิสิตจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มาช่วยสอน ได้เรียนกับครูนิสิต สอนสนุก ได้ความรู้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

4. สื่อการศึกษาที่นิสิตนำมาถ่ายทอดให้กับเด็กนักเรียน ทำให้เด็กนักเรียนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามาเรียน ตื่นเต้นและสนุกสนานกับสื่อต่าง ๆ ที่นิสิตได้นำมาถ่ายทอด นอกจากนี้ นักเรียนยังได้มีปฏิสัมพันธ์กับนิสิตสาขาวิชาการต่าง ๆ จึงทำให้รู้แนวทางในการเลือกศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในอนาคต

5. ครูได้รับความรู้จากการถ่ายทอดสื่อการศึกษาใหม่ ๆ และได้ทบทวนความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสอนใหม่ ๆ ที่อาจารย์และนิสิตได้นำมาถ่ายทอดให้กับเด็กนักเรียน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดเครือข่ายระหว่างครูในโรงเรียนกับนิสิตและอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทำให้ง่ายต่อการติดต่อประสานงานเพื่อสร้างสรรคงานในอนาคต

ในส่วนของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มามีถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กนักเรียน ได้สะท้อนความคิดเห็น สรุปได้ดังนี้

1. ได้ทราบถึงทักษะความรู้ของเด็กนักเรียนที่ยังอยู่ในเกณฑ์ที่น่าเป็นห่วง และสามารถหาแนวทางในการจัดการเพื่อให้เด็กนักเรียนเกิดการพัฒนามากกว่าเดิม โดยเป็นไปตามความสามารถของผู้เรียนเท่าที่ทำได้
2. ได้พัฒนาศักยภาพในตัวเด็กนักเรียนแต่ละคนให้ดียิ่งขึ้น รู้จักเทคนิคการจัดการกับเด็กพิเศษ รู้จักการปรับการเรียนการสอนให้น่าสนใจและกระตุ้นผู้เรียนให้สนใจกับการเรียน โดยใช้สื่อการสอนและกิจกรรมที่น่าสนใจ รวมทั้งรู้จักการแบ่งกลุ่มเด็กเก่งเด็กอ่อนในการสอนเนื้อหาในระดับชั้นที่แตกต่างกัน
3. เด็กนักเรียนส่วนใหญ่มีความกระตือรือร้นที่จะเรียน กล้าที่จะแสดงออก มีความพยายามที่จะตอบคำถาม สามารถเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ได้เร็ว ชอบการเรียนการสอนที่มีการให้ทำกิจกรรมและเกิดความสนุกสนานไปพร้อม ๆ กัน เช่น การระบายสีรูปภาพ การเล่นเกม
4. เด็กนักเรียนบางคนเรียนรู้ได้ช้ากว่าเพื่อน บางคนไม่สามารถอ่านหนังสือได้คล่องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การเขียนหนังสือยังตกหล่นไม่เป็นตัว ยังจำไม่ได้ในเรื่องของตัวพยัญชนะเนื่องจากเป็นเด็กพิเศษ
5. การเรียนการสอนแบบรวมชั้น เนื่องจากมีครูไม่ครบทุกชั้นปี เช่น ป.3-ป.4 หรือ ป.5-ป.6 ทำให้การเรียนการสอนไปได้ช้า เนื่องจากมีการจัดเด็กที่มีความรู้แตกต่างกันหรือมีเด็กพิเศษเรียนอยู่ในห้องเดียวกัน

ตอนที่ 3 การสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

ผลการสนทนากลุ่มระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการทั้ง 4 โรงเรียน รวมทั้งครูผู้ปกครอง และคณะผู้วิจัย จำนวนทั้งสิ้น 10 คน ณ โรงเรียนวัดหนองจิก เพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี สรุปได้ว่า โรงเรียนและมหาวิทยาลัยต้องเป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โดยมีอาจารย์และนิสิตนักศึกษาจิตอาสาช่วยถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการให้กับเด็กนักเรียน อาจารย์ควรปรับพฤติกรรมจากการสอนมาเป็นพี่เลี้ยงที่คอยแนะนำช่วยเหลือและทำงานร่วมกับครู มีโครงการค่ายอาสา มีงบประมาณสนับสนุนให้จัดโครงการหรือกิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการหรือกิจกรรมทางด้านการเกษตร เนื่องจากมีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและสามารถเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับเด็กนักเรียน นอกจากนี้เด็กนักเรียนและครูยังได้มีโอกาสไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย ส่วนภาคีเครือข่ายที่ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ถ้าเป็นหน่วยงานภาครัฐ มักจะเป็นโครงการหรือกิจกรรมตามพันธกิจของหน่วยงานนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นภาคเอกชน มักจะเป็นการบริจาคสิ่งของและเงิน เช่นเดียวกับวัดที่ได้บริจาคสิ่งของและเงินสนับสนุนโรงเรียนเป็นประจำ ในขณะที่ผู้ปกครองและชุมชนได้ให้ความร่วมมือโดยช่วยในด้านร่างกายเช่น การทำแปลงเกษตร การสอนทักษะอาชีพ เป็นต้น ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้ รวมทั้งช่วยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งสามารถสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือของแต่ละโรงเรียน สรุปได้ดังนี้

1. โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือของโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง ไม่มีผู้บริหารสถานศึกษา แต่มีรักษาการผู้อำนวยการโรงเรียน คือ ครูระเกตุ กำแพงแก้ว เป็นผู้นำในการขับเคลื่อนซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ครอบครัวและสามีเป็นคนในพื้นที่ มีความมุ่งมั่น ทุ่มเท และเสียสละเพื่อโรงเรียน โดยใช้เงินส่วนตัว เดือนละ 15,000 บาท มาจ้างครูอัตราจ้าง มีวัดไร่แตงทองให้การสนับสนุนทั้งข้าวสารและเงิน มีหน่วยงานภายนอกติดต่อเข้ามาบริจาคสิ่งของและเงิน การจัดทำโครงการหรือกิจกรรมของโรงเรียนในการขับเคลื่อนเครือข่าย เช่น โครงการปุ๋ยหมักอินทรีย์ มีการเชื่อมโยงกับชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น และมีหน่วยงานราชการในพื้นที่มาหนุนเสริม มีการประชุมพูดคุยกับผู้นำชุมชนและคนในครอบครัวให้เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียน เน้นการสร้างควมศรัทธากับชุมชน โดยครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี

2. โรงเรียนวัดหนองจิก

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือของโรงเรียนวัดห้วยผักชี มีผู้อำนวยการสถานศึกษา คือ ครูพรสุณีย์ หงษ์ลอย เป็นผู้นำในการขับเคลื่อน ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ความเป็นผู้นำในการบริหารจัดการโรงเรียนและครู โดยยึดระบบอาวุโส มีการพูดคุยกับครูแบบเป็นกันเอง มีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและเรียนรู้ มีความกล้าตัดสินใจที่จะเลือกเอานโยบายที่เกิดประโยชน์กับโรงเรียนเท่านั้นมาปฏิบัติ มีการดำเนินโครงการวิจัยกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มาก่อนหน้าโครงการวิจัยนี้ การจัดทำโครงการหรือกิจกรรมของโรงเรียนในการขับเคลื่อนเครือข่ายมีการบูรณาการการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น เช่น โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน มีการสอนให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปเป็นอาหารกลางวันได้รับประทาน การนำไปจำหน่าย รวมทั้งการนำไปประกวดแข่งขันเพื่อสร้างแรงจูงใจ ส่วนโครงการสร้างฐานการเรียนรู้ มีการเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่นโดยการนำผู้ปกครองและศิษย์เก่ามาช่วยดำเนินการในฐานการเรียนรู้ทางด้านเกษตร รวมทั้งมีหน่วยงานราชการในพื้นที่มาหนุนเสริม ปัจจุบันมีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 126 คน ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดกลาง ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำ มีการประชุมปรึกษาหารือกับครู โดยการตั้งเป้าหมายร่วมกันแบบง่าย ๆ มีการพาเด็กนักเรียนไปประกวดหรือแข่งขันเพื่อให้ได้รับรางวัลต่าง ๆ ทำให้กับผู้ปกครองดีใจ มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการสร้างทีมงานในโรงเรียนให้เข้มแข็ง เน้นความรักความสามัคคีของครู และมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองได้รับทราบ

3. โรงเรียนวัดไร่แตงทอง

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือของโรงเรียนวัดไร่แตงทอง ไม่มีผู้บริหารสถานศึกษา แต่มีรักษาการผู้อำนวยการโรงเรียน คือ ครูพัชรา วีรภักดิ์ เป็นผู้นำในการขับเคลื่อน ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ การหาเครือข่ายมาสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน โดยได้รับการช่วยเหลือทั้งสิ่งของและเงินจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ หลายแหล่ง การจัดทำโครงการหรือกิจกรรมของโรงเรียนในการขับเคลื่อนเครือข่ายเป็นโครงการทางด้านเกษตร ซึ่งสามารถนำผลผลิตที่ได้เข้าสู่โครงการอาหารกลางวัน ทำให้สามารถลดรายจ่ายของโรงเรียน ผลผลิตที่เหลือเด็กนักเรียนสามารถนำไปจำหน่ายได้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน และมีการเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่นโดยการนำผู้ปกครองเข้ามาช่วยดำเนินการในลักษณะการเป็นเครือข่าย รวมทั้งมีหน่วยงานราชการในพื้นที่มาหนุนเสริม ในขณะที่ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนจากผลคะแนนทดสอบทางการศึกษาระดับชาดขั้นพื้นฐาน เพิ่มสูงขึ้นเพียง 1 รายวิชา

4. โรงเรียนวัดห้วยผักชี

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือของโรงเรียนวัดห้วยผักชี มีผู้อำนวยการสถานศึกษา คือ ครูขวัญชัย เทียมเมือง เป็นผู้นำในการขับเคลื่อน ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ การพึ่งตนเอง และการลงมือปฏิบัติเอง ไม่ได้แสวงหาเครือข่ายภายนอกโรงเรียนมากนัก การจัดทำโครงการหรือกิจกรรมของโรงเรียนในการขับเคลื่อนเครือข่ายมีการเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่นโดยสามารถดึงผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนาทักษะอาชีพต่าง ๆ ให้กับเด็กนักเรียนได้ ทำให้ชุมชนได้เห็นการเคลื่อนไหวของโรงเรียน และมีหน่วยงานราชการในพื้นที่มาหนุนเสริม การสร้างเครือข่ายดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นหลัก ซึ่งสามารถช่วยสร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับโรงเรียน ทำให้มีเด็กนักเรียนมาเรียนเพิ่มขึ้นในระดับอนุบาล จำนวน 7 คน ปัจจัยของความสำเร็จต้องมาจากคนในชุมชนเองและโรงเรียนต้องสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปกครองได้เห็น

อย่างไรก็ดี คณะผู้วิจัยได้สรุปสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ประกอบด้วย โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย วิธีดำเนินการของเครือข่าย การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย และการขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี สรุปได้ดังนี้

1. โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย

โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย ประกอบด้วย โรงเรียนทำหน้าที่จัดการศึกษา ถ่ายทอดให้ความรู้และจัดเตรียมอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สนับสนุนการจัดการศึกษาทั้งงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และความคิด วัดสนับสนุนทุนการศึกษาและการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ผู้ปกครองและชุมชนสนับสนุนแรงกาย ภูมิปัญญาและความคิดในการจัดการศึกษา และมหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นแกนนำหลักในการสร้างและขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีอาจารย์และนิสิตจิตอาสาถ่ายทอดความรู้และช่วยสอนเด็กนักเรียน รวมทั้งการอบรมและพัฒนาครู ตลอดจนการทำโครงการและกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ

2. วิธีดำเนินการของเครือข่าย

วิธีดำเนินการของเครือข่าย ประกอบด้วย การประชุมเพื่อปรึกษาหารือโดยร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการแก้ไขปัญหา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวางเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลเพื่อสร้างความเชื่อมั่นศรัทธา การติดต่อประสานงานให้หน่วยงานภายนอกโรงเรียนทั้งภาครัฐ เอกชน บ้าน วัด ชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมสนับสนุนการทำกิจกรรมให้ตรงกับบริบทและความต้องการของแต่ละโรงเรียน

3. การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย

การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย ประกอบด้วย 1) *เชิงปริมาณ* ได้แก่ จำนวนเด็กนักเรียนเพิ่มขึ้น โรงเรียนขนาดเล็กเปลี่ยนเป็นโรงเรียนขนาดกลาง จำนวนครูที่ขอย้ายน้อยลง จำนวนผู้ปกครองและชาวบ้านเข้ามาช่วยโรงเรียนมากขึ้น จำนวนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาร่วมคะแนนการประเมินความพึงพอใจจากผู้ปกครอง คะแนนทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (o-net) เพิ่มสูงขึ้น 2) *เชิงคุณภาพ* ได้แก่ การร่วมมือกันในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดีขึ้น ครูมีทักษะในการสอนดีขึ้น อาคารสถานที่น่าอยู่ขึ้น เด็กนักเรียนแต่งตัวสะอาดขึ้น

4. การขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

การขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง ประกอบด้วย 1) การนำผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ โดยการพูดคุยกันและทำให้เหมาะสมกับบริบทหรือความต้องการของโรงเรียน 2) มีการตั้งเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน 3) มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียน 4) ผู้บริหารสถานศึกษาและครูต้องสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปกครอง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน 5) มีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กด้วยกัน 6) มีการติดต่อประสานงานให้หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือโรงเรียน 7) มีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูล

ข้อคิดเห็นจากการสนทนากลุ่มเพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินการขับเคลื่อนเครือข่าย รวมทั้งแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีดังนี้

รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง กล่าวว่า “...แต่ก่อนโรงเรียนเหมือนทะเลทราย ไม่เจริญ ไม่มีเก้าอี้จะนั่ง ได้นิสิตจิตอาสาช่วยในเรื่องของวิชาการ มีการเติมทักษะชีวิตให้กับเด็ก เพราะเด็กบางคนไม่เก่งวิชาการ ให้ทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงปลาตุก ตอนนี้ชาวบ้านได้เริ่มใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันบ้างแล้ว นายอำเภอ กำแพงแสน ได้เข้ามาดู จะต่อยอดโครงการเก่า อาจารย์คณะประมงจะมาสนับสนุน การเลี้ยงปลานิล ได้เข้ามาทัศนศึกษาใน ม.เกษตร จะได้ความรู้กลับมาช่วยชาวบ้าน และเด็กนักเรียน ท่านเจ้าอาวาสวัดไร่แดงทองได้สนับสนุนข้าวสารและเงินให้โรงเรียนเป็นประจำ ในส่วนของการสอน มีอาจารย์จาก ม.เกษตร มาช่วยสอนให้ครูได้เรียนรู้ ได้เทคนิคในการสอน มีบ้าน วัด โรงเรียนเข้ามาช่วยกัน ตอนนี้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ดีขึ้น ตอนนี้มีนักเรียน 39 คน ข้าราชการครู 2 คน ครูอัตราจ้าง 3 คน โดยเอาเงินส่วนตัวให้เดือนละ 15,000 บาท”

“...ครอบครัว ผู้ปกครองไม่ยอมรับโรงเรียนขนาดเล็ก ขาดแคลนบุคลากรงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ครูจบไม่ตรงสาขา ความร่วมมือกับชุมชนมีน้อย... ผู้เกี่ยวข้องที่เข้ามาช่วย มีภาครัฐ ภาคเอกชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีจิตอาสามาช่วยสอน มีการจัดอบรมครู...การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย มีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนโดยคะแนนสอบ o-net สูงขึ้น ปีที่ผ่านมาเพิ่มขึ้น จำนวน 4 วิชา ...การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย อาจจะดูจากอาคารสถานที่ของโรงเรียนน่าอยู่ขึ้น นักเรียนแต่งตัวสะอาดขึ้น เสียงวิพากษ์วิจารณ์เริ่มเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น คนภายนอกเอาของมามอบให้ ชาวบ้านเข้ามาช่วยมากขึ้นโดยไม่ต้องร้องขอ...”

“...โมเดลของอัคระทุง ได้มีการประชุมผู้ปกครองและสอบถามว่าต้องการเด็กแบบไหน แล้วผู้ปกครองจะช่วยอะไรได้บ้าง เช่น อยากให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรง ผู้ปกครองจะช่วยอะไรได้บ้าง ผู้ปกครองต้องร่วมมือกับโรงเรียน โดยใช้หลักทฤษฎีของ ผูกพัน มีการถ่ายทอดความรู้ให้ครูทุกคนในโรงเรียน ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตาม ต้องบริหารจัดการให้ทุกคนได้ตามงาน...ชุมชนต้องสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง มีการประชุมพูดคุยกันในแต่ละโรงเรียน ผู้บริหารและครูมีส่วน ในการสร้างความศรัทธากับชุมชน ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี...”

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก กล่าวว่า “...ม.เกษตร ได้เข้ามาครั้งแรกในปี 55 – 56 โดย ดร.ทัศนิน เข้ามาทำวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนขนาดเล็กก่อน มีงบประมาณสนับสนุนให้ 25,000 บาท หลังจากนั้นปี 57 มีโครงการวิจัยนี้เข้ามา ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กมีความขาดแคลนทั้ง 4M โครงการนี้ร่วมมือกัน มีการสำรวจปัญหาของโรงเรียน ก่อนว่าโรงเรียนไม่มีบุคลากรสาขาอะไร มีการอบรมครู หลังจากนั้นนิสิตจิตอาสา มาช่วยสอนตามที่โรงเรียนต้องการ แต่ก็มีปัญหาเรื่องชั่วโมงว่างของนิสิต มีการนำสื่อทางวิทยาศาสตร์มาสอน เครื่องชั่ง กล้องจุลทรรศน์ มีนวัตกรรมใหม่ๆ จากนิสิตมาทดลองใช้ที่นี่ เด็กตื่นเต้นสนุกสนาน มีการถ่ายทอดการใช้จออัจฉริยะ มีการนำเครื่องคอมพิวเตอร์ไปซ่อมให้จนใช้งานได้ จนได้รู้จักกับบริษัทเดินสายแลนด์ ได้เรียกใช้อีกหลายงาน ยังมีอาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรอีกหลายกลุ่มที่เข้ามาช่วยสอน เช่น

อาจารย์ศพนธ์ มาช่วยสอนดนตรี อาจารย์อภิเดช มาช่วยสอนเกษตร มีสำนักหอสมุด มาจัดห้องสมุดให้ ได้ไปศึกษาเรียนรู้นอกพื้นที่ ได้ไปร่วมนำเสนอผลการวิจัยที่ สกว. เกิดเป็นพลวัตร เริ่มมีชุมชน มีผู้ใหญ่ เข้ามาช่วย เกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีความร่วมมือทำอะไรก็จะคิดถึงกัน การมาช่วยสอนทำให้ครูได้มีเวลาว่างได้คิดทำอย่างอื่น...ตอนนี้มีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 126 คน เป็นโรงเรียนขนาดกลางแล้ว ตอนนี้ข้าราชการครู 8 คน ครบทุกชั้นปี แต่ยังไม่ครบทุกวิชาเอก และมีครูอัตราจ้างอีก 4 คน...”

“...วิธีดำเนินการของเครือข่าย ได้มีการประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวางเป้าหมายร่วมกัน เราอยากพาเด็กไปสู่เป้าหมาย แต่เราขาดโอกาสที่ดี พลังจากข้างในจากการได้เห็นเด็กที่ไม่เท่าเทียมกับข้างนอก เคยเห็นเด็กในเมืองแต่งตัวสะอาด เป็นความท้าทายที่อยากจะทำ... ภาครัฐได้สนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ให้ตามพันธกิจหน้าที่ของหน่วยงานนั้น...นโยบายที่มาจากเบื้องบน โรงเรียนต้องเลือกรับเอาเฉพาะเรื่องที่เกิดประโยชน์กับเรา เป็นสิ่งที่เราขาดแคลนอยู่ ต้องทำให้เหมาะกับบริบทหรือความต้องการของแต่ละโรงเรียน อยากแก้ไข อยากต่อยอด ความรู้เรื่องการเกษตร หาง่าย น่าจะทำได้ ถ้าไปมุ่งวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นไปได้ยาก ต้องประเมินตนเอง ทำเรื่องที่เป็นไปได้ จึงให้ทำเรื่องเกษตร เพราะเป็นอาชีพหลักของชุมชน ต้องมีอาหารให้เด็กกินและให้เด็กได้เรียนรู้ไปด้วย ได้แก้ปัญหาเรื่องราวใกล้ตัว เด็กร้อยละ 20 ที่จะไปทำอาชีพอื่น อีก 80% กลับไปช่วยพ่อแม่ทำอาชีพเกษตรที่บ้าน อีกอย่างหนึ่งอยากมีรายได้จากการเลี้ยงไก่ไข่ เด็กมีอาหารกลางวันรับประทาน ถ้าเตรียมโรงเรียนดีๆ ทำให้เขาเห็น พานักเรียนกลับสู่อาชีพเกษตร นักเรียนได้เรียนรู้กับผู้ปกครอง โดยมีเครือข่ายจากคณะเกษตรมาช่วย มีครูภูมิปัญญามาช่วย เอาชุมชนเข้ามาจะเกิดการพัฒนาด้อยอดในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนได้...การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย ในเชิงปริมาณดูจากจำนวนเด็กนักเรียนที่เพิ่มขึ้น โรงเรียนขนาดเล็ก เปลี่ยนเป็นโรงเรียนขนาดกลาง มีพลวัตร ไม่ตาย ไม่หยุดนิ่ง มีการต่อยอดพัฒนาโรงเรียนได้ การขยายของครู ถ้าครูไม่ขยายแสดงว่าโรงเรียนดีขึ้น ในเชิงคุณภาพ พลังการร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน ผลในตัวเด็กนักเรียน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ การกลับมาของศิษย์เก่าที่กลับมาหาเรา โรงเรียนใช้แบบประเมินความพึงพอใจกับผู้ปกครองทุกเทอม...”

“...การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องใช้เวลาานาน แต่ก่อนมาอยู่ก็เป็นแบบนี้ อย่่างตั้งเป้าหมายไว้สูง ตั้งเป้าหมายแบบง่ายๆ แล้วค่อยขยับขึ้น ตอนนั้นตั้งเป้าหมายว่า

ต้องให้เด็กได้รับรางวัล มีตัวล่อ พอเด็กได้ก็ยรติบัตร ผู้ปกครองก็ดีใจ เป็นแรงเชื่อมระหว่างผู้ปกครอง ครู นักเรียน ตอนนี้ตั้งเป้าหมายไปที่ระดับชาติ ได้มาแล้ว 7 รางวัล สร้างพลวัต ไม่หยุดนิ่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน ครูต้องไม่หยุดนิ่ง ต้องขยับอยู่ตลอดเวลา พาเด็กไปประกวดแข่งขัน ปีจี้จี้แรกต้องเป็นตัวผู้บริหารเอง พุดคุยกับครูแบบไม่มีชั้นเชิง ไม่มีศักดิ์นา นับถึถึกันที่ระบบอาวุโส ใครทำไม่ดีก็บอกเลย ไม่ทำให้ครูทะเลาะกัน ต้องเป็นคนจัดการครูที่ออกนอกแถว ต้องมีวิธีการบอกเขา โชคดีที่มีบุคลากรดี มีสโลแกนว่า “ลูกน้องข้า ใครอย่าแตะ”...รัฐบาลควรบรรจุให้ครูอยู่ที่โรงเรียนได้นาน อยู่ด้วยหัวใจ เพื่อสร้างทีมงานในโรงเรียนให้เข้มแข็ง ครูต้องไปเยี่ยมบ้านเด็กนักเรียนทุกคน หาเครือข่ายเข้ามาช่วย ครูและบุคลากรของโรงเรียนต้องขยันไม่ขี้เกียจ ปัจจุบันมีการโยกย้ายครูตลอดเวลา พอเก่งก็ย้ายไปโรงเรียนอื่น โครงการครูคืนถิ่นบรรจุคนใกล้ตัวเกินไปจะทำอะไรก็ยาก ถ้าไกลเกินไปก็เชื่อมโยงชุมชนลำบาก โรงเรียนมีบุคลากรหลายประเภท หลายตำแหน่ง ตำแหน่งสอนยังเรียกชื่อต่างกัน เช่น ครูผู้ช่วย ครูอัตราจ้าง ครูธุรการ...จุดอ่อนของโรงเรียนวัดหนองจิกที่ได้จากการทำ PLC คือ การประชาสัมพันธ์ โรงเรียนจึงได้ตั้งกลุ่มไลน์ผู้ปกครอง เพจเฟสบุ๊ก เสียงตามสาย เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบการทำกิจกรรมของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง...”

รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง กล่าวว่า “...ตอนนี้โรงเรียนมีนักเรียน 40 คน ข้าราชการครู 2 คน ครูอัตราจ้าง 5 คน ตั้งแต่ได้เข้าร่วมเครือข่ายความร่วมมือนี้ ได้รับการช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีนิสิตจิตอาสา มาช่วยสอน เพราะโรงเรียนมีครูไม่ครบชั้น ได้รับโครงการปลูกผักเพื่ออาหารกลางวัน โครงการมวยไทย โครงการ 4 จอบ มาช่วยโรงเรียนได้เยอะ โครงการที่จัดทำเป็นด้านเกษตร มีผู้ปกครองเข้ามาช่วยปลูกผัก ปลูกกระชาย ช่วยดูแลเก็บเกี่ยว ได้ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เข้ามาดำเนินการสร้างเครือข่าย...”

“...ต้องขยายโครงสร้างเครือข่ายไปที่ผู้ปกครอง เพราะมีความผูกพัน มีลูกมีหลาน เรียนอยู่ที่นี้ก็จะเข้ามาช่วย เพราะเป็นถิ่นเกิดของเขา มีการประชาสัมพันธ์ สร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้กับชุมชน โดยมีชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษา ต้องมาร่วมกันพัฒนา ปฏิบัติ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแรงงาน ภาครัฐทั้ง อบต. อบจ. และภาคเอกชน เข้ามาช่วยเหลือเรื่องต่าง ๆ โดยให้ ม.เกษตร เป็นหลักในสร้างเครือข่ายพหุภาคีนี้... วิธีดำเนินการของเครือข่าย มีการวางแผน ปรึกษาหารือกัน ร่วมกันคิดวิเคราะห์ปัญหา

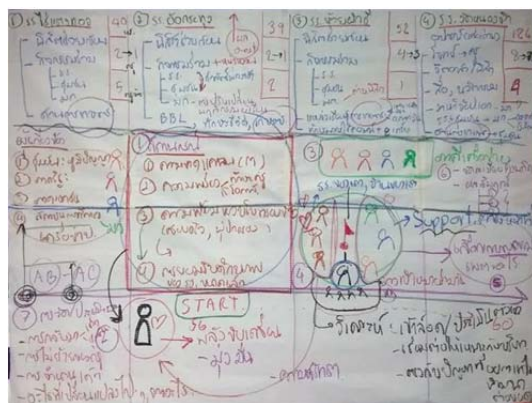
และร่วมกันแก้ปัญหา...การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย อาจจะดูจากคร่าวว่ามีทักษะในการสอนดีขึ้น ผู้ปกครองหรือชุมชนเข้ามามากขึ้น ความสัมพันธ์ผู้บริหารกับชุมชนเริ่มเปลี่ยนดีขึ้น ทำงานร่วมกันได้ดี อบต. ภาครัฐ ภาคเอกชน เข้ามาร่วมกันบริหารจัดการต่อเนื่องตลอดเวลา...”

ผู้ปกครองโรงเรียนวัดไร่แตงทอง กล่าวว่า “...การขยายเครือข่ายต้องดึงชุมชนเข้ามาในโรงเรียน ผู้ปกครองต้องเข้ามาก่อนแล้วจึงขยายไปสู่เพื่อนบ้าน ต้องมีการพูดคุยกันให้เห็นประโยชน์และผลดีของโรงเรียน ต้องไปมาหาสู่กัน มีการประสานภาครัฐ ภาคเอกชนเข้ามาช่วย และมีการช่วยเหลือแบ่งปันกันในแต่ละโรงเรียนขนาดเล็กด้วยกัน ได้ข่าวสารอะไรมาก็บอกให้โรงเรียนอื่นได้ทราบด้วยด้วย จับมือกันเป็นเครือข่ายทั้ง 4 โรงเรียน ต้องช่วยกันเองก่อน...”

ครูโรงเรียนวัดห้วยผักชี กล่าวว่า “...จากที่ได้เข้าร่วมเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็ก ได้นิสิตจาก ม.เกษตร มาช่วยจัดกิจกรรมให้หลากหลาย เด็กๆ เกิดความสนใจได้เรียนรู้ มีโครงการค่ายอาสาช่วยทำหลังคาให้เด็กอนุบาลได้เล่นไม่ร้อน มาช่วยทำแปลงเกษตร มีคนในชุมชนมาช่วยสอนสานตะกร้า เพาะเห็ด ทำน้ายาล้างจาน เลี้ยงปลา มีการพัฒนาทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ให้เด็กนักเรียนได้ค้นคว้าหาความรู้ในช่วงเวลาว่างนอกจากการเรียนในห้องเรียน...การขับเคลื่อนเครือข่ายทำให้ชุมชนเห็นการเคลื่อนไหวของโรงเรียน ช่วยประชาสัมพันธ์โรงเรียนได้มากขึ้น โรงเรียนได้รับการช่วยเหลือมากขึ้น ตรงตามความต้องการ สร้างภาพพจน์ให้โรงเรียนดีขึ้น ในระดับอนุบาล มีนักเรียนมาเรียนเพิ่มขึ้น 7 คน ตอนนี้มีนักเรียนทั้งหมด 52 คน ข้าราชการครู 4 คน ครูอัตราจ้าง 1 คน...โครงสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย วัดให้ทุนการศึกษา อบรมคุณธรรมจริยธรรม บ้านนำนักเรียนเข้ามาเรียน สนับสนุน แสดงความคิดเห็น ชุมชนนำภูมิปัญญามาช่วย โรงเรียนให้บริการด้านความรู้ พัฒนาอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ หน่วยงานใกล้เคียงทั้งในและนอกชุมชน บ้าน วัด ให้การสนับสนุนช่วยเหลือการจัดการศึกษาทั้งในเรื่องของทุน อุปกรณ์ ความคิด ตามความต้องการของโรงเรียน...”

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชี กล่าวว่า “...โรงเรียนยังเปลี่ยนแปลงได้ช้า ผู้ปกครองยังไม่เชื่อมั่น ความสำเร็จของโรงเรียนยังไม่ได้สร้างความมั่นใจให้ผู้ปกครองที่มีฐานะ การเปลี่ยนแปลงยังไม่ได้มาจากชุมชน มาจากคนภายนอกมากกว่า การมีคน

ภายนอกมาช่วยเป็นเรื่องที่ดี โดยเฉพาะผู้ปกครองที่มีฐานะยากจน ถ้าชุมชนเข้ามาร่วมได้จะเกิดความยั่งยืน ต้องถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ไปที่ชุมชน ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการของโรงเรียนใหม่ให้เป็นไปตามที่ผู้ปกครองต้องการ เช่น อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น เขาได้เห็นว่ามีประโยชน์ สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปกครองได้เห็น ได้รับรู้ตามที่เขาคาดหวัง เขาได้เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียน...”

ภาพที่ 38 แสดงการประชุมสัมมนาเพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินการ
ขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาลักษณะพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก 2) ขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน 3) สังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง

วิธีการวิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการวิจัย คือ โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดไร่แตงทอง โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โรงเรียนวัดหนองจิก โรงเรียนวัดห้วยผักชี เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสำรวจ ชุมชน การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1 ประชุมชี้แจงร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาและครูของแต่ละโรงเรียน เพื่อทำความเข้าใจเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

2 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูของแต่ละโรงเรียนซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาร่วมกันคิดและจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

3 ศึกษาลักษณะพื้นที่และค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งพิจารณาจากสิ่งต่าง ๆ เช่น มีจิตอาสา มีความเต็มใจ มีเวลา มีความรู้ มีงบประมาณ เป็นต้น โดยเริ่มต้นจากการพูดคุยให้เห็นความจำเป็นกับผู้ที่มีเจตนารมณ์เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน

4 ประสานความร่วมมือและขอรับความสนับสนุนจากภาคที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูของแต่ละโรงเรียนได้ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน โดยทำการติดต่อชักชวนเพื่อจัดทำกิจกรรมพัฒนาครูหรือนักเรียนในรูปแบบ

ต่าง ๆ เช่น การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การถ่ายทอดความรู้ การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ การมาเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริจาคเงินทุนการศึกษาและสิ่งของ เป็นต้น มีการระดมสรรพกำลังในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ทั้งในด้านเงินทุน บุคลากร ความรู้ความเชี่ยวชาญ วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นวิทยากรให้ความรู้ ให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ

5 นิเทศติดตามประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ โดยการพบปะเยี่ยมเยียน พูดคุยเป็นระยะ ๆ รวมทั้งติดตามจากรูปภาพและข้อความที่แต่ละโรงเรียนดำเนินการ โดยจัดให้มีช่องทางในการสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ (เฟสบุ๊ก) ภายใต้ชื่อกลุ่ม “เครือข่ายพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก กำแพงแสน” และเฟสบุ๊กของแต่ละโรงเรียน ทำให้ทราบผลการดำเนินการ ปัญหาอุปสรรคหรือข้อขัดข้องในการปฏิบัติ รวมทั้งเครือข่ายพหุภาคีต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของแต่ละโรงเรียน

6 จัดการสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละโรงเรียนระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา และคณะผู้วิจัย เกี่ยวกับการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน การแก้ไขปัญหา และการให้กำลังใจในการทำงานร่วมกันของเครือข่าย

7 จัดการสนทนากลุ่มเพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการดำเนินการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี เพื่อให้ได้โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย วิธีดำเนินการของเครือข่าย และการประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย รวมทั้งการขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก

8 สรุปสังเคราะห์แนวทางหรือวิธีการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะพื้นที่และเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อม

ตำบลท่งลูกนก มีการจัดตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2493 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอกำแพงแสน 13 กิโลเมตร (ถนนกำแพงแสน - พระแท่นดงรัง) แบ่งเขตการปกครองท้องที่เป็น 23 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 12,950 คน แบ่งออกเป็นเด็กแรกเกิด - 11 ปี จำนวน 977 คน อายุ 12 - 17 ปี จำนวน 1,621 คน อายุ 18 - 60 ปี จำนวน 7,488 คน และอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 2,138 คน มีโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านไร่แดงทอง โรงเรียนวัดหนองจิก โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง โรงเรียนวัดห้วยผักชี

โรงเรียนบ้านหนองกร่าง โรงเรียนบ้านห้วยรางเกตุ โรงเรียนวัดศาลาตึกสิทธิชัยวิศาล โรงเรียนวัดหนองศาลา ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสเปิดสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนศาลาตึกวิทยา

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนก เป็นทุ่งกว้าง มีป่าไม้ล้อมรอบ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มาก พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีสระน้ำและคลองชลประทานไหลผ่าน เหมาะสำหรับการเพาะปลูก โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มรายได้ให้กับประชากร ต่อมาได้มีชาวบ้านหันมาบุกเบิกจับจองอาศัยเป็นที่ทำกินและอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ทำประโยชน์ โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ พืชที่ปลูก ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อน อ้อย และไม้ประดับ เช่น กุหลาบ ไม้ผล ได้แก่ ทุเรียน มะม่วง มะเฟือง สัตว์ที่เลี้ยง ได้แก่ โคเนื้อ สุกร เป็ด และไก่ นอกจากนี้ในพื้นที่ตำบลทุ่งลูกนกยังมีบ่อน้ำบาดาลและก๊าซ 1 แห่ง โรงสี 1 แห่ง และโรงงานอุตสาหกรรม 11 แห่ง

เครือข่ายพหุภาคีที่มีความสนใจและยินดีเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งได้มีการติดต่อประสานชักชวนทั้งบุคคล ชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ เข้าร่วมเป็นเครือข่าย จำนวน 8 กลุ่ม ได้แก่ 1) องค์กรบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก 2) สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน 3) เจ้าอาวาสวัดไร่แตงทอง 4) ผู้นำชุมชนโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง 5) ผู้นำชุมชนโรงเรียนวัดหนองจิก 6) ผู้ปกครองโรงเรียนวัดห้วยผักชี 7) ผู้ปกครองโรงเรียนวัดไร่แตงทอง และ 8) อาจารย์โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

2. การพัฒนาโครงการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนขนาดเล็ก

การขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีโดยการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะผู้วิจัยได้ร่วมกันคิดและจัดทำขึ้นสำหรับการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนตามความสนใจหรือบริบทของแต่ละโรงเรียน โดยใช้งบประมาณจากโครงการวิจัย หลังจากนั้นได้มีการติดต่อประสานชักชวนบุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่มีศักยภาพ มีความพร้อมและความเต็มใจให้เข้ามาดำเนินการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีโครงการหรือกิจกรรมของทุกโรงเรียนที่จะดำเนินการ รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 โครงการ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านวิชาการ ได้แก่ การจัดแหล่งการเรียนรู้ป้ายคำศัพท์ภาษาอังกฤษ การสร้างฐานการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร การพัฒนาทักษะและความรู้ด้านการใช้คอมพิวเตอร์ 2) ด้านการเกษตร ได้แก่

การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกพืชเศรษฐกิจ การปลูกเห็ดนางฟ้า เกษตรเพื่ออาหารกลางวัน 3) *ด้านกายภาพ* ได้แก่ การปรับปรุงสนามเด็กเล่น

2.2 โครงการหรือกิจกรรมที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย ซึ่งภาคีเครือข่ายเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาครูและนักเรียนในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดกิจกรรมค่ายอาสา การถ่ายทอดความรู้โดยนิสิตนักศึกษาจิตอาสา การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ การมาเยี่ยมชม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริจาคเงินและสิ่งของ โดยภาคีเครือข่ายที่เข้ามาดำเนินโครงการหรือกิจกรรม ประกอบด้วย 1) *กลุ่มมหาวิทยาลัย* ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 2) *กลุ่มบ้าน วัด โรงเรียน (บวร)* ได้แก่ วัดไร่แตงทอง ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน 3) *กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ* ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน ค่ายสุรสีห์ สำนักพระราชวัง 4) *กลุ่มองค์กรภาคเอกชน* ได้แก่ บริษัทเจียไต๋ สหกรณ์โคนมกำแพงแสน โรงพยาบาลกรุงเทพมหานคร กลุ่มคอฟฟี่ไอดีไลน์ สโมสรโรตารีกรุงเทพ ชุมชนมรดกขอมเปอร์บ้านโป่ง มูลนิธิเพื่อการศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

3. การสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

ผลการดำเนินการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี สรุปได้ว่า โรงเรียนและมหาวิทยาลัยต้องเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โดยมีอาจารย์และนิสิตนักศึกษาจิตอาสาช่วยถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการให้กับเด็กนักเรียน อาจารย์ควรปรับพฤติกรรมจากการสอนมาเป็นพี่เลี้ยงที่คอยแนะนำช่วยเหลือและทำงานร่วมกับครู มีโครงการค่ายอาสา มีงบประมาณสนับสนุนให้จัดโครงการหรือกิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการหรือกิจกรรมทางด้านการเกษตร เนื่องจากมีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและสามารถเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับเด็กนักเรียน นอกจากนี้เด็กนักเรียนและครูยังได้มีโอกาสไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย ส่วนภาคีเครือข่ายที่ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ถ้าเป็นหน่วยงานภาครัฐ มักจะเป็นโครงการหรือกิจกรรมตามพันธกิจของหน่วยงานนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นภาคเอกชน มักจะเป็นการบริจาคสิ่งของและเงิน เช่นเดียวกับวัดที่ได้บริจาคสิ่งของและเงินสนับสนุนโรงเรียนเป็นประจำ ในขณะที่ผู้ปกครองและชุมชนได้ให้ความร่วมมือโดยช่วยในด้านร่างกาย เช่น การทำแปลงเกษตร การสอนทักษะอาชีพ เป็นต้น ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้ รวมทั้งช่วยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยมีโครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย วิธีดำเนินการของเครือข่าย การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย และการขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี ดังนี้

3.1 โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่าย ประกอบด้วย โรงเรียนทำหน้าที่จัดการศึกษา ถ่ายทอดให้ความรู้และจัดเตรียมอาคารสถานที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ หน่วยงานภาครัฐและเอกชนสนับสนุนการจัดการศึกษาทั้งงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และความคิด วัสดุสนับสนุนทุนการศึกษา และการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ผู้ปกครองและชุมชนสนับสนุนแรงกาย ภูมิปัญญาและความคิดในการจัดการศึกษา และมหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นแกนนำหลักในการสร้างและขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีอาจารย์และนิสิตจิตอาสาถ่ายทอดความรู้และช่วยสอนเด็กนักเรียน รวมทั้งการอบรมและพัฒนาครู ตลอดจนการทำโครงการและกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ

3.2 วิธีดำเนินการของเครือข่าย ประกอบด้วย การประชุมเพื่อปรึกษาหารือโดยร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการแก้ไขปัญหา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวางแผนเป้าหมายในการพัฒนา ร่วมกัน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลเพื่อสร้างความเชื่อมั่นศรัทธา การติดต่อประสานงานให้หน่วยงานภายนอกโรงเรียนทั้งภาครัฐ เอกชน บ้าน วัด ชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมสนับสนุนการทำกิจกรรมให้ตรงกับบริบทและความต้องการของแต่ละโรงเรียน

3.3 การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย ประกอบด้วย 1) *เชิงปริมาณ* ได้แก่ จำนวนเด็กนักเรียนเพิ่มขึ้น โรงเรียนขนาดเล็กเปลี่ยนเป็นโรงเรียนขนาดกลาง จำนวนครูที่ขอย้ายน้อยลง จำนวนผู้ปกครองและชาวบ้านเข้ามาช่วยโรงเรียนมากขึ้น จำนวนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาร่วม คณะกรรมการประเมินความพึงพอใจจากผู้ปกครอง คณะทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินักเรียน (o-net) เพิ่มขึ้น 2) *เชิงคุณภาพ* ได้แก่ การร่วมมือกันในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดีขึ้น ครูมีทักษะในการสอนดีขึ้น อาคารสถานที่น่าอยู่ขึ้น เด็กนักเรียนแต่งตัวสะอาดขึ้น

3.4 การขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี ประกอบด้วย 1) การนำผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ โดยการพูดคุยกันและทำให้เหมาะสมกับบริบทหรือความต้องการของโรงเรียน 2) มีการตั้งเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน 3) มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียน 4) ผู้บริหารสถานศึกษาและครูต้องสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปกครอง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน 5) มีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กด้วยกัน 6) มีการติดต่อประสานงานให้หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือโรงเรียน 7) มีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูล

อภิปรายผล

ลักษณะพื้นที่ของตำบลทุ่งลูกนก มีพื้นที่ค่อนข้างใหญ่ อยู่ในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ประมาณ 10 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันตก การเดินทางมีความสะดวกสบาย มีถนนลาดยางเข้าถึงหมู่บ้านและโรงเรียนต่าง ๆ ในพื้นที่ทุกโรงเรียน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ เช่น ข้าว ข้าวโพด กระชาย อ้อย เลี้ยงวัว เป็นต้น ในพื้นที่นี้มีโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 8 แห่ง ซึ่งถือว่าค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับจำนวนเด็กแรกเกิด - 11 ปี ซึ่งมีจำนวนเพียง 977 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก, 2560) ทำให้จำนวนเด็กนักเรียนในวัยเรียนมีน้อย โรงเรียนบางแห่งจึงกลายเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนเด็กนักเรียนไม่ถึง 120 คน สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ซึ่งโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ประสบปัญหามากมาย ดังเช่นผลงานวิจัยของนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ สำนักงานเลขาธิการศึกษา (2553) สุมิตร สุวรรณ (2559) และสุกัญญา หาญตระกูล (2552) โดยเฉพาะการขาดครูและงบประมาณ นำไปสู่ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาที่ไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างน่าพึงพอใจ จนเกิดแนวความคิดในการลดจำนวนโรงเรียน เพื่อให้โรงเรียนมีทรัพยากรทางการบริหารทั้งคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อย่างเพียงพอ ในขณะที่การยุบโรงเรียนขนาดเล็กรัฐบาลยังไม่สามารถดำเนินการได้

ดังนั้นทุกภาคส่วนทั้งชุมชน ผู้ปกครอง องค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานต่าง ๆ ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ในลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ตามที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนทุนอุดหนุนสำหรับชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ซึ่งพบว่าการสร้างและพัฒนาเครือข่ายโดยคณะนักวิจัยของมหาวิทยาลัยเป็นแกนหลัก และมีภาคีเครือข่ายในพื้นที่หลายภาคส่วนเข้าร่วม ประสบความสำเร็จทั้งในระดับนักเรียน ครู โรงเรียน นักวิจัยและอาจารย์ในมหาวิทยาลัย โดยมีความตื่นตัวและตระหนักในศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีการระดมสรรพกำลังมาหนุนเสริมการพัฒนาการศึกษาทั้งในรูปของความรู้ ความคิด อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เงินและแหล่งเรียนรู้ในภาคีต่าง ๆ เป็นการเสริมพลังซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดพลังความร่วมมือนำไปสู่ความเข้มแข็งของโรงเรียนและชุมชน โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนบางโครงการสูงขึ้น นักเรียนมีความสนใจในการเรียนเพิ่มขึ้นและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 2555) สอดคล้องกับผลการวิจัยของโครงการนี้เช่นกัน ซึ่งพบว่า โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย 3 ใน 4 แห่งมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น โดยมีผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (o-net) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของประเทศ จำนวน 3 - 4 รายวิชา

การขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในโครงการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ค้นหาเครือข่ายที่มีศักยภาพความพร้อม มีความเต็มใจ มีจิตอาสาและเวลา โดยการติดต่อประสานพูดคุยชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่าย ซึ่งมีการดำเนินการ 2 ลักษณะ กล่าวคือ *ลักษณะแรก* เป็นการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูได้ร่วมกันคิดและจัดทำขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการยกระดับคุณภาพการศึกษาตามบริบทของแต่ละโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมด้านการเกษตร เนื่องจากพื้นที่โดยรอบของโรงเรียนเป็นเกษตรกรรม ดังนั้นหน่วยงานราชการในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และผู้ปกครองเด็กนักเรียน สามารถเข้าร่วมดำเนินการได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการสนับสนุนแรงกายในการช่วยสอนการทำเกษตรและการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ผัก รวมทั้งการพัฒนาด้านกายภาพ อาคารสถานที่ของโรงเรียน แต่ถ้าเป็นกิจกรรมทางด้านวิชาการ อาจารย์และนิสิตจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยเฉพาะคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ สามารถเข้าร่วมดำเนินการได้เป็นอย่างดี มีการจัดทำโครงการบริการวิชาการต่าง ๆ เพื่อหนุนเสริม เช่น โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน โครงการถ่ายทอดความรู้ด้านภาษาอังกฤษและนวัตกรรมการศึกษาให้กับเด็กนักเรียน เป็นต้น โดยอาจารย์และนิสิตที่มีจิตอาสาไปช่วยถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กนักเรียนทั้ง 4 โรงเรียน ซึ่งเป็นจุดเด่นของโครงการวิจัยนี้ ทำให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้กับพี่ ๆ นิสิต มีความสนุกสนานและตื่นตัวมากกว่าการเรียนกับครูประจำการ แต่การดำเนินโครงการมีปัญหาอุปสรรคบ้างในเรื่องของเวลา เนื่องจากอาจารย์ต้องสอนและนิสิตต้องเรียน อีกทั้งเวลาของการเปิดปิดภาคเรียนระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียนไม่ตรงกัน ทำให้การดำเนินการขาดความต่อเนื่องครบตลอดภาคเรียน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมของโรงเรียนเหล่านี้เป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและช่วยเหลือเกื้อกูลโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม มีโอกาสได้ปฏิบัติงานร่วมกับโรงเรียน เน้นการพึ่งพาตนเอง เป็นการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ดังที่นฤมล นิราทร (2543) ได้กล่าวเอาไว้ และในโอกาสต่อไปหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สามารถนำไปสู่การวางแผนระดับนโยบายได้

นอกจากนี้ *ลักษณะที่สอง* การขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีจะเป็นโครงการหรือกิจกรรมในการพัฒนาครูและนักเรียนที่จัดทำโดยภาคีเครือข่าย ซึ่งมีทั้งที่คณะผู้วิจัยได้ไปพูดคุยติดต่อประสานให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายและที่เข้ามาดำเนินการเอง โดยมีการดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ กล่าวคือ *กลุ่มมหาวิทยาลัย* เป็นการเชิญเข้าร่วมประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การมาจัดกิจกรรมค่ายอาสา การมาถ่ายทอดความรู้ การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ *กลุ่มบ้าน วัด โรงเรียน (บวร)* เป็นการสนับสนุนแรงกาย ความคิด การบริจาคสิ่งของและเงิน *กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ* เป็นการ

สนับสนุนโครงการตามพันธกิจของหน่วยงาน *กลุ่มองค์กรภาคเอกชน* เป็นการบริจาคสิ่งของและเงิน การเข้ามาทำงานของเครือข่ายต่าง ๆ เหล่านี้ อาจมีลักษณะเป็นแบบทีมสหวิชาการที่มีเครื่องมือ ความรู้ ทักษะ และความสามารถเฉพาะด้านที่แตกต่างกันมาทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของโรงเรียนขนาดเล็กร่วมกันอย่างมีระบบและเป็นกระบวนการ โดยอยู่บนพื้นฐานของเป้าหมายและ วัตถุประสงค์เดียวกันในการปฏิบัติงานใช้วิธีการส่งต่อข้อมูล และประสานขอทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง เป็นทางการ เพื่อใช้ในการดำเนินงานตามกระบวนการต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องมีการประชุมร่วมกัน (วรรัตน์ แจ่มแก้ว, 2554) ซึ่งสีลาภรณ์ บัวสาย (2555) ได้กล่าวว่า การเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยเน้น กลไกในพื้นที่เป็นตัวขับเคลื่อนการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เอง และใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือ สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการ ซึ่งเป็น “คนนอก” กับชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งเป็น “คนใน” กระบวนการนี้ได้เพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาพื้นที่ทั้งความรู้และภาคีเพื่อนร่วมงาน ทำให้แก้ปัญหาได้อย่างมีพลังมากขึ้นในลักษณะหุ้นส่วนของการพัฒนาเกิดเป็นบริบททางสังคมใหม่ ซึ่งปัจจัยและกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ที่มีความสำคัญตามลำดับ คือ เครือข่าย ข้อมูล ความรู้ และเงิน เครือข่ายเป็นพลังการขับเคลื่อนสำคัญ เพราะเป็นการสร้างความร่วมมือ การทำให้ ปัจจัยทั้งสามเชื่อมต่อกันได้ต้องอาศัย “กระบวนการ” เพื่อเชื่อมโยงภาคีและเชื่อมโยงความรู้

อย่างไรก็ตาม อาจสรุปได้ว่า การขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โดยคณะผู้วิจัยของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทำหน้าที่เป็นแกนนำหลัก ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมทั้ง ความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กมากขึ้น กล่าวคือ *ในระดับนักเรียน* ทำให้เด็กมีความสนใจและความกระตือรือร้นในการเรียนเพิ่มขึ้นและทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น *ในระดับครู* ได้รับการแบ่งเบาภาระทั้งเรื่องเรียนการสอน การพัฒนาโรงเรียน ทำให้มีขวัญกำลังใจ ดีขึ้น *ในระดับโรงเรียน* ได้รับการพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งบประมาณเพิ่มขึ้น *ในระดับอาจารย์และ นิสิตมหาวิทยาลัย* ได้ถ่ายทอดความรู้และได้รับประสบการณ์จากการทำงานร่วมกับโรงเรียนโดยตรง อาจารย์มหาวิทยาลัยก็ได้เรียนรู้และปรับพฤติกรรมจากการสอน (teaching) มาเป็นพี่เลี้ยง (coaching) คอยแนะนำช่วยเหลือการทำงานของครูและโรงเรียน โดยเฉพาะการจัดทำโครงการ บริการวิชาการมาหนุนเสริมกระบวนการวิจัย ในระหว่างดำเนินการดำเนินโครงการวิจัยนี้ มีอาจารย์เข้าร่วม โครงการบริการวิชาการ จำนวน 16 คน และนิสิตอีกไม่น้อยกว่า 50 คน ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อ การทำงานของอาจารย์และนิสิตก่อนออกไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพจริง *ในระดับเครือข่าย* มีความ ตื่นตัวและตระหนักในบทบาทของตนเองมากขึ้น มีการระดมสรรพกำลังมาหนุนเสริมการพัฒนา การศึกษาของโรงเรียนทั้งในรูปแบบของความรู้ ความคิด การพัฒนาอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เงิน และแหล่งเรียนรู้ในภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เป็นการเสริมพลังซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดพลังความร่วมมือ นำไปสู่ความเข้มแข็งของโรงเรียนและชุมชน (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่, 2555) สอดคล้องกับโครงการวิจัย

เหล่านี้ เช่น การพัฒนาเครือข่ายเพื่อหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา (ศจีรา คุปพิทยานันท์ และคณะ, 2555) การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ระดับมัธยมศึกษา จังหวัดมหาสารคาม (พชรวิทย์ จันทร์ศิริสิริ และคณะ, 2555) การพัฒนาเครือข่ายในท้องถิ่นโดยใช้ทุนในพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดเพชรบุรี (สุมาลี พงศ์ติยะไพบูลย์ และคณะ, 2555) การพัฒนาเครือข่ายในพื้นที่เพื่อส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดสุราษฎร์ธานี (ประโยชน์ คุปกาญจนากุล และคณะ, 2554)

นอกจากนี้ ผลการสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีของโครงการวิจัยนี้ มีโครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่ายที่เป็นจุดเด่น คือ เครือข่ายภายในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะโครงการหรือกิจกรรมที่อาจารย์และนิสิตได้มีจิตอาสาถ่ายทอดความรู้และช่วยสอนเด็กนักเรียนในวิชาต่าง ๆ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ พลศึกษา เป็นต้น ซึ่งสามารถช่วยแก้ไขปัญหาโดยตรงของโรงเรียนขนาดเล็กในเรื่องการขาดแคลนครูและจบไม่ตรงวิชาเอก รวมทั้งการอบรมและพัฒนาครูเกี่ยวกับทักษะการสอนวิทยาศาสตร์และภาษาอังกฤษ ตลอดจนการทำโครงการและกิจกรรมของชมรมอาสาพัฒนาต่าง ๆ ที่ช่วยหนุนเสริมการเรียนรู้ให้กับโรงเรียน วิธีดำเนินการสร้างเครือข่ายภายในมหาวิทยาลัยนี้เป็นการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวของคณะผู้วิจัยโดยใช้วิธีการบอกกล่าวพูดคุยกับเพื่อนอาจารย์และนิสิต จนสามารถกำหนดเป็นแผนงานบริการวิชาการของคณะวิชาต่าง ๆ และในปีต่อไปจะดำเนินการโดยใช้งบประมาณในส่วนของมหาวิทยาลัยวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ตามที่เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (2556) ได้เคยเสนอไว้ ในส่วนของเครือข่ายภายนอกมหาวิทยาลัยเป็นการขอความร่วมมือให้ดำเนินโครงการหรือกิจกรรมกับโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ ตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละภาคีเครือข่าย โดยให้ตรงกับบริบทปัญหาและความต้องการของแต่ละโรงเรียนที่ต้องการพัฒนา นอกจากนี้ยังจัดให้มีช่องทางในการสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ (เฟสบุ๊ก) ภายใต้ชื่อกลุ่ม “เครือข่ายพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กกำแพงแสน” และเฟสบุ๊กของแต่ละโรงเรียน รวมทั้งได้เผยแพร่ข้อมูลการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ผ่านทางสถานีโทรทัศน์ด้วย เพื่อให้เครือข่ายภายนอกได้รับทราบจะได้ขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีให้กว้างขวางออกไปอีก

วิธีดำเนินการของเครือข่ายระหว่างมหาวิทยาลัยกับโรงเรียนในการทำงานร่วมกัน ยังมีการพบปะเยี่ยมเยียนและพูดคุยกันเป็นระยะ สร้างขวัญกำลังใจให้ครูและนักเรียน ทำให้เกิดความศรัทธาเชื่อมั่นเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมสนับสนุนการทำโครงการหรือกิจกรรมที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาของแต่ละโรงเรียน ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดี ผู้ปกครอง

ส่งบุตรหลานมาเรียน มีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น เด็กนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น โดยมีคะแนนทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (o-net) เพิ่มสูงขึ้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลสำเร็จของเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีนี้ก็ได้ อย่างไรก็ตาม สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ (2554) ได้กล่าวว่ารูปแบบการดำเนินงานของเครือข่ายนอกจากทำโดยคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ เป็นแกนกลางหรือเครือข่ายหลักแล้ว ยังมีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกที่เป็นเครือข่ายรอง เพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับลูกข่ายซึ่งเป็นสถานศึกษาในสังกัด โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งองค์กรเอกชน ตัวแทนประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม การให้ความรู้ การศึกษาดูงาน การนิเทศติดตาม การให้คำปรึกษาแนะนำ กระตุ้นให้กำลังใจ ประเมินผลและปรับปรุงงาน จัดระบบสารสนเทศที่เกี่ยวข้องวิจัยและพัฒนา เป็นแหล่งผู้เชี่ยวชาญที่สนับสนุนด้านวิชาการแก่เครือข่าย ส่วนโรงเรียนที่เป็นลูกข่ายมีบทบาทในการค้นหาปัญหาและความต้องการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนร่วมกับสถาบันผลิตครู ศึกษา นวัตกรรม กิจกรรมและเทคนิคในการพัฒนาผู้เรียน พัฒนาตนเองด้านทักษะการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การวิจัยในชั้นเรียน ประสานกับสมาชิกในเครือข่าย โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่สนับสนุน อำนวยความสะดวก ประสานงาน ร่วมวางแผนดำเนินงาน ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น ร่วมนิเทศ ติดตาม ประเมินผลเครือข่าย สนับสนุน แก้ปัญหาการดำเนินงานเชิงธุรการ การเงินงบประมาณ ในฐานะหน่วยงานบังคับบัญชาในระดับพื้นที่ ซึ่งโครงการวิจัยนี้ยังมิได้ดำเนินการร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากนัก เนื่องจากติดขัดในเรื่องระเบียบการใช้งบประมาณข้ามหน่วยงาน ดังนั้นการขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ควรได้รับการสนับสนุนมากขึ้นจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในฐานะหน่วยงานบังคับบัญชา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานราชการในพื้นที่ โดยการจัดให้มีการทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้ต่อเนื่องสม่ำเสมอและมากพอที่จะทำให้สมาชิกทำงานร่วมกัน และสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนหรือผู้ปกครองได้รับทราบข้อมูล

การพัฒนาการศึกษาในรูปแบบนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และมหาวิทยาลัยเอง เป็นการวางรากฐานที่ดีในการสร้างเด็กที่จะเข้าศึกษาต่อไปในอนาคต ซึ่งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ควรหันมาใช้กลยุทธ์หรือวิธีการนี้ อย่างไรก็ดี การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้ก้าวเดินต่อไปได้นั้น ทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีส่วนร่วมและรวมพลังในการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น อีกทั้งยังสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่ได้จัดทำยุทธศาสตร์ “ประชารัฐ” (Civil state) เนื่องจากมองว่าการแก้ปัญหา การปฏิรูปและการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ซึ่งจะสำเร็จหรือเห็นผลเป็นรูปธรรมไม่ได้เลย หากขาดซึ่งความร่วมมือร่วมใจและการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชน เจ้าหน้าที่รัฐ และรัฐบาล ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำ

โครงการสานพลังประชารัฐ ด้านการศึกษาพื้นฐานและการพัฒนาผู้นำ เพื่อรวมเอาพลังจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้เข้ามามีบทบาทความร่วมมือเพื่อร่วมขับเคลื่อนและยกระดับมาตรฐานการศึกษาพื้นฐานและการพัฒนาผู้นำ เพราะมีความเชื่อมั่นว่าการศึกษานับเป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศ และถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน และลดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมอย่างยั่งยืน (โครงการสานพลังประชารัฐ, 2560) นำไปสู่การสร้างและพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และการขับเคลื่อนประเทศสู่ประเทศไทย 4.0 โดยการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญ ซึ่งการศึกษาต้องพัฒนาผู้สอนเป็นลำดับสำคัญ เพราะผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน ผู้สอนต้องมีความรู้ รวมทั้งทักษะในการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีเข้ากับการถ่ายทอดความรู้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน การศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนเป็นลำดับสำคัญเช่นเดียวกัน โดยผู้เรียนต้องเรียนรู้การบูรณาการเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ากับการสร้างองค์ความรู้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพในอนาคต (กาญจนา เกรียงชัย, 2560) อย่างไรก็ดี คณะผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ อาจใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) ก็ได้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ที่ต้องอาศัย นักวิชาการและการสร้างเครือข่ายอีกจำนวนมาก (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2555) โดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กล่าวคือ ต้องเกิดจากความคิด ความรู้ และความต้องการภายในเป็นแรงผลักดันด้วยตนเอง ไม่ใช่เกิดจากคนอื่นที่อยู่ภายนอกมากระตุ้นให้ทำหรือส่งเสริมให้ทำ โดยการพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน ตามลำดับความจำเป็น ประหยัด เน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในลักษณะของ “การพึ่งตนเอง” ซึ่งคณะผู้วิจัยคิดว่าจะต้องเริ่มต้นจากผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคนในชุมชนท้องถิ่นเสียเองก่อน การพัฒนาโรงเรียนจึงจะประสบผลสำเร็จ มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. การค้นหาเครือข่ายพหุภาคีที่มีศักยภาพความพร้อมในการเข้ามาทำงานแบบร่วมมือร่วมใจ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ต้องใช้การพูดคุยติดต่อชักชวนและใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว
2. แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โรงเรียนและมหาวิทยาลัยต้องเป็นแกนนำหลักในการทำงานร่วมกัน โดยผู้บริหารสถานศึกษา ครู และคณะผู้วิจัย ต้องร่วมกันคิดและจัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน

3. อาจารย์มหาวิทยาลัยควรปรับพฤติกรรมจากการสอน (teaching) มาเป็นพี่เลี้ยง (coaching) คอยแนะนำช่วยเหลือการทำงานของครูและโรงเรียน ซึ่งจะทำให้ได้รับประสบการณ์โดยตรงจากการทำงานร่วมกับโรงเรียน

4. มหาวิทยาลัยอาจใช้กลยุทธ์ให้อาจารย์และนิสิตจิตอาสาช่วยถ่ายทอดความรู้ทางด้านวิชาการให้กับเด็กนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการวางรากฐานที่ดีในการสร้างเด็กที่จะเข้าศึกษาต่อไปในอนาคต โดยการวางแผนและจัดทำเป็นโครงการบริการวิชาการ

5. ภาควิชาหรือหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชน สามารถจัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี โดยให้สอดคล้องและตรงกับความต้องการของแต่ละโรงเรียน

6. ต้องมีการขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ไปยังหน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน ชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน และบุคคลต่าง ๆ โดยการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมให้ต่อเนื่อง และมีการประชาสัมพันธ์ให้ได้รับทราบข้อมูล

7. รัฐบาล ควรสนับสนุนให้องค์กรภาคเอกชน บริษัท และบุคคลต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น โดยการบริจาคสิ่งของและเงินช่วยเหลือโรงเรียน และใช้มาตรการจูงใจโดยการลดหย่อนภาษีเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรดำเนินการศึกษาวิจัยติดตามในระยะยาว เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จนทำให้เกิดความเข้มแข็งและต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR)

2. ควรดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะนี้ โดยการขยายขอบเขตไปในพื้นที่โรงเรียนขนาดเล็กของจังหวัดต่าง ๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะในจังหวัดที่มีมหาวิทยาลัยและมีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา เกรียงสี และคณะ. (2560). การเรียนรู้สู่ประเทศไทย 4.0. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กมลวรรณ รอดจ่าย. (2553). การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียนขนาดเล็ก. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). โรงเรียนขนาดเล็ก. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2557. จาก http://www.moe.go.th/small_sch/information.htm.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). การศึกษาไทย 4.0. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.moe.go.th/moe/th/news>.
- ขวัญตา โพธิตา. (2548). ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์กรกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตตรวจราชการที่ 7. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- โครงการสานพลังประชารัฐ. (2560). ข้อมูลโครงการสานพลังประชารัฐ ด้านการศึกษาพื้นฐานและการพัฒนาผู้นำ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.pracharathschool.go.th>.
- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และคณะ. (2555). การสังเคราะห์ผลการดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และอรุณศรี จิตต์แจ้ง. (2556). พลังเครือข่ายในพื้นที่. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณัฐวิทย์ พิมพ์ทอง. (2554). สรุปการเสวนาเรื่อง “ยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ใครได้ ใครเสีย?”. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 29 ตุลาคม 2557. จาก <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=205>.
- ถวิล พ่างยา. (2550). การศึกษาสภาพ ปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- บพิธ ศิริ. (2546). การประเมินผลการดำเนินงานจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก แบบรวมเรียนช่วงชั้นของศูนย์โรงเรียนสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). **วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1.** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปทุม ปิยาภูล. (2543). **การศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา เขตปฏิบัติการทางการศึกษาที่ 1 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา.** ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประโยชน์ คุปกาญจนากุล และคณะ. (2554). **การพัฒนาเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดสุราษฎร์ธานี.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประสาน ประทุมมณี. (2551). **บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนขนาดเล็ก ในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- ปรีชา ทินโนรส. (2551). **การนำเสนอรูปแบบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กที่ครูไม่ครบชั้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 4 . วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.**
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2546). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อูษาการพิมพ์.
- พชรวิทย์ จันทรศิริสร และคณะ. (2555). **การวิจัยและพัฒนาเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ระดับมัธยมศึกษา จังหวัดมหาสารคาม.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิทักษ์ โสตถยาคม. (2556). **พลังเครือข่ายการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2560. จาก <http://ajpitak.blogspot.com/2013/10/21.html>
- พิธาน พื้นทอง. (2548). **ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- พิพัฒน์ สอนสมนึก. (2553). **การพัฒนาโมเดลการจัดการชั้นเรียนแบบคละชั้น สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.**
- พิศาล ศกุนะสิงห์. (2552). **การศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านคุณภาพนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็ก อำเภอเสนานิคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอำนาจเจริญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.**

- ฟาฏินา วงศ์เลขา. (2553). **เรียนรู้บูรณาการในโรงเรียนเล็ก**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 28 ตุลาคม 2557. จาก http://www.sobkroo.com/detail_room_index.php?nid=3341.
- มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. (ม.ป.ป.). **ประชาสังคม**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2560. จาก <http://opac.phuket.psu.ac.th>.
- รัฐบาลไทย. (2560). **ประเทศไทย 4.0**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 8 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.thaigov.go.th/news/contents/details/3545>.
- วรารัตน์ แจ่มแก้ว. 2554. **การพัฒนาทีมสหวิชาชีพเพื่อช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ**. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณวิสา สุชินัย. (2552). **ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านหนองไผ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 5**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. (2551). **การสร้างระบบการติดตามและประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564)**. วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระศักดิ์ เนียมสวัสดิ์. (2550). **การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนขนาดเล็ก อำเภอเมืองพัทลุง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศจีรา คุปพิทยานันท์ และคณะ. (2555). **การพัฒนาเครือข่ายเพื่อหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2545). **การประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนระดับความตระหนักทางด้านสิ่งแวดล้อมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในเขตภาคกลางตอนบนของประเทศไทย**. ลพบุรี : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตลพบุรี.
- สมยศ ปั่นแก้ว. (2549). **การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำปาง เขต 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาธารณ์ และคณะ. (2552). **การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายการเรียนรู้และการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ และคณะ. (2554). การวิจัยและพัฒนารูปแบบการพัฒนาครูและผู้บริหารสถานศึกษาแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนขนาดเล็ก : จังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ และคณะ. (2554). การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายการเรียนรู้และการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมศักดิ์ สุวิชัย. (2550). สภาพการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรคในการจัดการเรียนรวมของโรงเรียนขนาดเล็ก :กรณีศึกษาโรงเรียนวัดคลองนาพง ตำบลผาจุ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. (2555). การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่พัฒนา: แนวคิด ปฏิบัติการและข้อค้นพบ. ใน สีลาภรณ์ บัวสาย (บรรณาธิการ). **พลังความรู้และความร่วมมือ: บทเรียนจากการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุรวิทย์ ธาดา. (2551). การใช้ทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นเพื่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2539. **ประชาสังคม**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.vijai.org>.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (ม.ป.ป.). **โครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 28 ตุลาคม 2557. จาก http://www.moe.go.th/small_sch/information.htm.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). รายงานการวิจัยการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 28 ตุลาคม 2557. จาก http://www.onec.go.th/onec_administrator/uploads/Book/221-file.pdf.
- สุกัญญา หาญตระกูล. (2552). โรงเรียนขนาดเล็ก ปัญหาขนาดใหญ่. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 28 ตุลาคม 2557. จาก <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/sukanya/20091030/83919/โรงเรียนขนาดเล็ก-ปัญหาขนาดใหญ่.html>.
- สุมาลี พงศ์ติยะไพบูลย์ และคณะ. (2555). การพัฒนาเครือข่ายในท้องถิ่นโดยใช้ทุนในพื้นที่เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดเพชรบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- สุมิตร สุวรรณ, น.ท. และดำรงค์ มากระจัน. (2553). **การวิจัยและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยและองค์กรท้องถิ่นเพื่อการสร้างพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมศาสตร์และส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน**. ภาควิชาการพัฒนาศักยภาพมนุษยและชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- สุมิตร สุวรรณ และคณะ. (2559). **การสร้างเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก จังหวัดนครปฐม**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุมิตร สุวรรณ, น.ท. (2554). **รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา**. นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- สุรัชย์ ทินกระโทก. (2549). **ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2550). **หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 8 กรกฎาคม 2560. จาก <http://www.rdpb.go.th>.
- อนุชา ศรีโสภ. (2552). **ความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร**. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- อเนก อัครีเดช. (2549). **การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2540). **ประชาสังคม**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2560. จาก <http://opac.phuket.psu.ac.th>.
- องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งลูกนก. **ข้อมูล อบต**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2560 จาก <http://www.thungluknok.go.th/about>.
- Howler, C. (2000). **Small Schools**. National Education Policy Center: US Department of education. [Online]. Retrieved October 20, 2014, from <http://nepc.colorado.edu/files/Chapter03-Howley-Final.pdf>
- Joan McRobbie. (2001). **Are small schools better? School size considerations for safety and learning**. [Online]. Retrieved October 30, 2014. from http://www.wested.org/online_pubs/po-01-03.pdf

- Lee, V. E. and Loeb, S. (2000). School Size in Chicago Elementary Schools: Effects on Teachers' Attitudes and Student's Achievement. **American Educational Research Journal**, 37(1): 3-31.
- Nguyen, T. S. T. (2004). High Schools: Size Does Matter. **Small Schools**, 1(1): 1-7.

ผนวก ก รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงานของเครือข่าย

โรงเรียนวัดหนองจิก

1. นายธวัช จิวหนองโพธิ์	ประธานกรรมการสถานศึกษา
2. นายสันติ มีชวน	ผู้ใหญ่บ้าน
3. นายชัยพฤกษ์ นิลธรรมเสน	ตัวแทนชุมชน
4. นายสำอาน ชิวเกษตร	ผู้ปกครอง
5. นางธรา พะโยธา	ผู้ปกครอง
6. นายทวีศักดิ์ เชียงกา	ผู้ปกครอง
7. นางมณี เชียงกา	ผู้ปกครอง
8. นางสาวจิราภรณ์ เลี้ยงอำนาจ	ครู
9. นายอนุพงศ์ สุขเนตร	ครู
10. นางอัจฉิมาภรณ์ อำหนองโพธิ์	ครู
11. นางพรสุณี หงชลอย	ผู้อำนวยการสถานศึกษา

โรงเรียนวัดไร่แตงทอง

1. นายพนม ไทรพวงโชติ	ผู้ใหญ่บ้าน
2. นางอมรรัตน์ ทองประเสริฐ	กรรมการสถานศึกษา
3. นายสมัย เอกบัว	ผู้ปกครอง
4. นายอำนาจ เขาเขียว	ผู้ปกครอง
5. นางวรรณา แซ่อัง	ผู้ปกครอง
6. นางสาวนฤมล อิมโอด	ผู้ปกครอง
7. นายสนม สุขเข	ผู้ปกครอง
8. นางจำปี	ผู้ปกครอง
9. นางสมใจ สุขเข	ผู้ปกครอง
10. นางดวงใจ รุ่งมา	ผู้ปกครอง
11. นางพัชรา วีรกิติ	รักษาการผู้อำนวยการสถานศึกษา

โรงเรียนวัดห้วยผักชี

1. นายอุเทน จำเ	สารวัตรกำนัน
2. นางรัตนา วรุงพันธ์	ผู้ปกครอง
3. นางต้นหยง สิ้นสิริ	ผู้ปกครอง
4. นางวรรณิ พัดทอง	ผู้ปกครอง
5. นางพัชรภรณ์ คมขำ	ผู้ปกครอง
6. นางสาวภา ห้วยหงษ์ทอง	ผู้ปกครอง
7. นางสุพัตรา ผลคำ	ผู้ปกครอง
8. นางชื่นสมุล โยธา	ผู้ปกครอง
9. นางสาวตรี อุไกร	ผู้ปกครอง
10. นางทองห่อ ทาคำ	ผู้ปกครอง
11. นางสาวกิตติยา สุดใจ	ครู
12. นายขวัญชัย เทียมเมือง	ผู้อำนวยการสถานศึกษา

โรงเรียนบ้านอ้อกระทุง

1. นายสุธรรม กำแพงแก้ว	ประธานกรรมการสถานศึกษา
2. นายนวม พูลเดช	สมาชิก อบต.
3. นางทองดี พังซา	กรรมการสถานศึกษา
4. นางลำพวน เหมือนละม้าย	กรรมการสถานศึกษา
5. นายชูศักดิ์ กำแพงแก้ว	กรรมการสถานศึกษา
6. นางวารุณี เรืองเครือพงษ์	กรรมการสถานศึกษา
7. นางสาวชฎาภรณ์ กำแพงแก้ว	จิตอาสา
8. นางระเกตุ กำแพงแก้ว	รักษาการผู้อำนวยการสถานศึกษา

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผล

1. นางพรสุณีย์ หงส์ลอย	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองจิก
2. นางสาวจิราภรณ์ เลี้ยงอำนวย	ครูโรงเรียนวัดหนองจิก
3. นางพัชรา วีรเกียรติ	รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่แตงทอง
4. นางสนม สุขเข	ผู้ปกครองโรงเรียนวัดไร่แตงทอง
5. นางระเกตุ กำแพงแก้วรักษาการ	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง
6. นางทองดี พังชา	ผู้ปกครองโรงเรียนบ้านอ้อกระทุง
7. นายขวัญชัย เทียมเมือง	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยผักชี
8. นางสาวกิตติยา สุดใจ	ครูโรงเรียนวัดห้วยผักชี
9. อาจารย์่างงาม ประจวบวัน	อาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
10. รศ.น.ท.ดร.สุมิตร สุวรรณ	นักวิจัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผนวก ข แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์บุคคล องค์กร ชุมชนที่มีศักยภาพความพร้อม
ในการเข้ามาทำงานเป็นเครือข่ายพหุภาคี

โรงเรียนมีปัญหาอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

มีเด็กนักเรียนไปเรียนนอกพื้นที่เท่าไร เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านจะช่วยกันพัฒนาโรงเรียนได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ

โครงการของโรงเรียนที่ดำเนินการเป็นอย่างไร มีข้อดี ข้อเสีย ปัญหาอุปสรรค หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

โครงการได้เสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนอย่างไร พฤติกรรมในการเรียนของเด็กเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พฤติกรรมในการสอนของครูเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

มีภาคีเครือข่ายอะไรที่เข้ามาร่วมพัฒนาครูและนักเรียน มีวิธีการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ผนวก ค แบบสนทนากลุ่ม

แบบสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงานของเครือข่ายในแต่ละโรงเรียน

ท่านได้เข้าร่วมดำเนินโครงการของโรงเรียนอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

พฤติกรรมในการเรียนของเด็กเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

พฤติกรรมในการสอนของครูเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านจะขยายผลการดำเนินการให้เกิดความยั่งยืนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสนทนากลุ่มเพื่อสรุปบทเรียนและสะท้อนผลการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคี

ที่ผ่านการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีของโรงเรียนเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคหรือไม่ อะไร

.....

.....

.....

แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีควรเป็นอย่างไร

1. โครงสร้างของเครือข่าย

.....

.....

.....

2. องค์ประกอบของเครือข่าย

.....

.....

.....

3. วิธีดำเนินการของเครือข่าย

.....

.....

.....

4. การประเมินผลสำเร็จของเครือข่าย

.....

.....

.....

จะขยายเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างไร

.....

.....

.....

ผนวก ง แบบสอบถาม

แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้

เรียน ผู้อำนวยการและครู

ด้วยคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ ได้จัดทำโครงการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กของท่าน ในการนี้จึงขอความกรุณาช่วยตอบแบบสอบถามให้ด้วย จะได้นำไปปรับปรุงการดำเนินโครงการต่อไป และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้ดำเนินการ

ความคิดเห็นของผู้รับบริการ	ระดับ				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1. กิจกรรมมีความสอดคล้องตรงกับความต้องการของโรงเรียน					
2. เนื้อหาสาระตรงกับความต้องการของโรงเรียน					
3. เวลาที่ไปดำเนินการมีความเหมาะสม					
4. นิสิตและอาจารย์ที่ไปช่วยถ่ายทอดความรู้					
5. ประโยชน์ที่โรงเรียนได้รับ					
6. ความพึงพอใจโดยรวม					

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ

.....

.....

.....